

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tanja Lisjak

**Evalvacija Resolucije o temeljih družinske politike v
Sloveniji**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tanja Lisjak

Mentorica: izr. prof. dr. Alenka Švab

Somentorica: doc. dr. Anja Kopač Mrak

Evalvacija Resolucije o temeljih družinske politike v Sloveniji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

*Ne premišluj o tem, česar nimaš.
Premišluj o tem, kaj lahko narediš s tem,
kar imaš.
(Ernest Hemingway)*

Mami, oči...

*Iz srca Vama hvala za potrpežljivost, vztrajnost, podporo pri "nemogočih" zamislih... imata
čaroben učinek, ki premaga vse ovire!*

Tjaša...

"Ko verjamete v ljudi, lahko ti naredijo nemogoče." (Nancy Dornan)

doc. dr. Anja Kopač Mrak,
hvala za Vaše nasvete, podporo...Ker ste verjeli vame!

izr. prof. dr. Alenka Švab,
hvala za Vaš čas, trud, predloge, pomoč...Ker ste verjeli vame!

Zahvala vsem, ki so mi dovolili biti in postati kar sem! HVALA!

Evalvacija Resolucije o temeljih družinske politike v Sloveniji

Magistrsko delo evalvira izbrane ukrepe Resolucije o temeljih družinske politike v Sloveniji. Družinsko življenje in potrebe družine so se namreč od časa sprejetja Resolucije bistveno spremenile. Spremembe so v nalogi obravnavane v kontekstu moderne in poznomoderne družbe, ki med drugim vplivajo na usmerjenost in definicijo družinske politike. V tej luči je prikazan zgodovinski kontekst in koncept družinske politike. Podrobneje je prikazan pregled obstoječe družinske politike v Sloveniji in analiza izbranih ukrepov, njenega temeljnega dokumenta, Resolucije o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji. Na nacionalne družinske politike, neposredno in posredno vpliva Evropska Unija. Neposredno vpliva preko odprte metode koordinacije, ki temelji na primerih dobrih praks, posredno pa vpliva preko mehanizmov usklajevanja dela in družine, politike zaposlovanja ter trga dela. S svojim vplivom teži k zblizanju družinske politike držav članic Evropske Unije, kar magistrsko delo ilustrira z opisi primerov dobrih praks nekaterih članic. Ob predpostavki, da se tovrstne primere dobrih praks nekaterih držav člani prilagodi slovenskemu družbeno-kulturnemu kontekstu, bi jih bilo mogoče učinkovito implicirati med ukrepe slovenske družinske politike. Evalvaciji izbranih ukrepov sledijo konkretni predlogi izboljšanja in dopolnitev obravnavanih ukrepov posameznih področij Resolucije.

Ključne besede: družinske spremembe, družinska politika, ukrepi usklajevanja dela in družine, finančni ukrepi, stanovanjsko področje

Evaluation of the Resolution of foundations of family policy in Slovenia

This paper evaluates some of the measures of the Resolution of foundations of family policy in Slovenia. Family life and its needs have changed significantly since the act was first issued and in my research I am addressing these changes in accordance to the context of the modern and post-modern society, which undisputably influences the definition and the course of the family policy. The concept of the family policy is also shown from the historical point of view. Preview of the current family policy in Slovenia is shown in depth along with the analysis of the chosen measures and its fundamental document (i.e. the Foundations of family politics in Slovenia Resolution). European Union is influencing the national family policy in a direct and indirect way. The open method of coordination, which is based on the cases of good practices is the direct influence, whereas the mechanism of adjustment of work and family, politics of employment and labour market form an indirect impact. The act influences the family policy of different members of the EU to reconcile, which is illustrated in this paper by describing the cases of good practices of some of the countries. Supposing that these good practices could be adjusted to Slovene social and cultural context it brings forward the question whether we could effectively implicate them to our own family policy. Evaluation of the chosen measures is followed by actual propositions for improvement and completion of the discussed steps of the separate parts of the Resolution act.

Key words: family changes, family policy, measures of reconciliation of work and family, financial measures, housing

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	9
2 DRUŽINA IN DRUŽBA	12
2.1 Zgodovina družine.....	14
2.3 Modernost in pozna modernost	16
2.5 Družinska pluralizacija.....	20
2.5.1 Družinske vloge in pluralizacija	23
2.6 Statistični podatki in spreminjanje družin v Sloveniji	24
3 DRUŽINA IN DRŽAVA	36
3.1 Družinske politike	36
3.1.1 Zgodovinski kontekst družinske politike	38
3.1.2 Koncept družinske politike	40
3.2 Družinska politika v Sloveniji.....	42
3.2.1 Zakonske podlage družinske politike v Sloveniji	43
3.2.1.1 Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih.....	44
3.2.1.2 Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih	46
3.2.1.3 Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Sloveniji.....	46
4 IZBRANI UKREPI POSAMEZNIH PODROČIJ RESOLUCIJE	48
4.1 Ekonomsko fiskalno področje.....	48
4.1.1 Otroški dodatki.....	49
4.1.2 Starševski dodatek	51
4.2 Področje družbenih služb in drugih dejavnosti	53
4.2.1 Vrtci in druge predšolske dejavnosti.....	54
4.3 Področje zaposlovanja (delo, zaposlitev, zaposlovanje)	57
4.3.1 Porodniški dopust in dopust za nego otroka ter nadomestilo izgubljenega zaslužka za čas tega dopusta.....	58
4.3.2 Pravica do različnega delovnega časa za starše z majhnimi otroki do 3 let	62
4.4 Področje stanovanjskega gospodarstva	62

5 EVROPSKA UNIJA IN DRUŽINA	66
5.1 Primeri dobrih praks	68
5.1.1 Usklajevanje dela in družine	68
5.1.2 Dobre prakse spodbujanja očetov k enakopravnejši delitvi skrbi za otroke in družinskih obveznosti	72
6 EVALVACIJA IN PREDLOGI IZBOLJŠANJA IZBRANIH UKREPOV RESOLUCIJE V KONTEKSTU SPREMINJANJA DRUŽINE IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA.....	75
6.1 Otroški dodatki.....	75
6.2 Otroško varstvo	77
6.3 Starševski dopust.....	81
6.4 Stanovanjsko področje	87
7 SKLEP.....	91
8 LITERATURA	96

KAZALO TABEL

Tabela 2.1: Družine po velikosti glede na število otrok po popisih 1971, 1981, 1991 in 2002.....	27
Tabela 2.2: Tipi družin.....	29
Tabela 2.3: Povprečna starost neveste in ženina ob prvi sklenitvi zakonske zveze.....	33
Tabela 4.1 : Znesek otroškega dodatka za posameznega otroka v evrih.....	50
Tabela 4.2 : Znesek otroškega dodatka za posameznega otroka v posamezni kategoriji v evrih.....	50
Tabela 4.3 : Starševski dodatek.....	53
Tabela 4.4: Dohodkovni razredi glede na povprečno bruto plačo v letu 2009 (1.438,96 EUR) uporabljeni za določitev plačil staršev s 1. januarjem 2011.....	56

KAZALO SLIK

Slika 2.1: Povprečno število članov v gospodinjstvu.....	27
Slika 2.2: Družine glede na število otrok.....	28
Slika 2.3: Delež tipov družin ob popisih leta 1981, 1991, 2001 in 2011.....	30
Slika 2.4: Trend sklenjenih zakonskih zvez na 1.000 prebivalcev.....	31
Slika 2.5: Trend razveze zakonskih zvez na 1.000 sklenjenih zakonskih zvez.....	31
Slika 2.6: Povprečna starost neveste in ženina ob sklenitvi zakonske zveze.....	32

1 UVOD

Osnovni namen naloge je evalvirati Resolucijo o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji iz leta 1993 (naprej Resolucija), z vidika spremenjenih potreb družin. Resolucija, ki predstavlja temeljni dokument družinske politike v Sloveniji, predvideva številne ukrepe na različnih področjih, zato se bom v nalogi osredotočila na izbrane ukrepe, za katere menim, da so glede na izhodišče naloge najpomembnejši. Evalvacija izbranih ukrepov bo potekala v smislu njihove učinkovitosti oziroma uspešnosti in bo temeljila na analizi zakonov, ki so podlaga izvajanju izbranih ukrepov, in dosegljivih statističnih podatkih.

Družinsko življenje se je od časa sprejetja Resolucije bistveno spremenilo, prav tako potrebe družin. Pri tem izhajam iz teze, da trenutno veljavna Resolucija ne nudi več aдекватne podlage za oblikovanje ukrepov družinske politike, ki bi uspešno zagotavljali kvaliteto življenja družin. Družinsko življenje se je v tem obdobju, pa tudi že pred uveljavitvijo Resolucije leta 1993, bistveno pluraliziralo. Trenutno veljavna Resolucija, še vedno, pretežno temelji na modelu heteroseksualne nuklearne družine, ki v naši kulturi predstavlja dominanten model socializacije (Lešnik 1995, 13). Kljub temu, da lahko v njej že zasledimo konceptualne zasnove raznolikosti družin, so družinski tipi omejeni in taksativno naštet (Švab 2003a).

Osnovni razvojni trendi spreminjanja družin, ki veljajo za Slovenijo in Evropo, kažejo sledečo podobo: intenzivna pluralizacija družinskih oblik in družinskih življenjskih stilov, kjer prevladujejo jedrne družine (biološke, socialne, eno starševske in adoptivne), razširjene družine (tri in več generacijske) in reorganizirane družine (sestavljene družine, družine istospolnih partnerjev); zakonska zveza izgublja pomen (vedno več parov živi v zunaj zakonski skupnosti); povečuje se število eno starševskih družin in reorganiziranih družin; spreminja se življenjski potek družin (daljšanje obdobja prehoda iz družine v lastno družino, poznejši prehod v starševstvo in daljša sklepna faza družinskega življenjskega poteka) (Rener 1995, 15-22; Švab 2001; Ule in Kuhar 2003; Rener in drugi 2006). Omenjene spremembe vplivajo na dejstvo, da je Resolucija potrebna evalvacije z vidika današnjih, spremenjenih potreb družinskega življenja. Kot rezultat javne politike, Resolucija pomembno vpliva tudi na oblikovanje, strukturo in kvaliteto družinskega življenja.

Končni cilj naloge je podati realne rešitve za posodobitev izbranih obstoječih ukrepov Resolucije, z namenom izboljšanja kvalitete življenja družin oziroma vseh njenih članic in članov.

Na začetku naloge se bom posvetila procesu spreminjanja družine pri prehodu iz modernega v pozno moderno obdobje. Pri tem me bodo zanimali značilnosti družine in družb v moderni in pozno moderni dobi. (Švab 2001; Giddens 2000; Beck 2001). Poglavje bom zaključila z dosegljivimi statističnimi podatki za Slovenijo. Obravnavala jih bom v štirih sklopih sprememb (Rener in drugi 2006, 33-45): *spremembe oblik in kompozicije družin* zajemajo več vzporednih pojavov, kot so zmanjševanje števila nuklearnih družin, naraščajoče število reorganiziranih in istospolnih družin ter enočlanskih gospodinjstev; *maritalne spremembe* vključujejo število porok, ločitev, kohabitacij, zaporednih porok in starost ob poroki; *spremembe rodovitnosti* se nanašajo na upad rodovitnosti in naravni prirast prebivalstva ter *širše societalne in demografske spremembe*, ki izpostavljajo dva segmenta družbenih sprememb: *zaposlovanje žensk* in *staranje populacije oziroma pojav starajoče se družbe*.

Nadaljujem s poglavjem o družinski politiki, v katerem se posvetim razvoju družinske politike in njenemu konceptu (Kammerman 1996; Zimmerman 1992). Poseben poudarek je na družinski politiki v Sloveniji (Stropnik 1997; Rener in drugi 2006).

Sledi predstavitev izbranih ukrepov Resolucije. Od njenega sprejetja leta 1993 pa do danes, so se zgodili številni premiki na družbenem, kulturnem in ekonomskem področju, ki so vsekakor vplivali tudi na družino in z njo povezana področja ter socialne politike.

V petem poglavju, namenjenemu Evropski Uniji (naprej EU) in družini, bom najprej pogledala družinsko politiko na ravni EU, kateri bo sledil pregled nekaterih primerov dobrih praks na tem področju. Družinsko politiko na ravni Evropske Unije se najpogosteje omenja v povezavi z usklajevanjem dela in družine, kar kaže na povezanost teh dveh področij. Okvir zaposlitvenega statusa je upošteval le status žensk kot delovnih mater ter spoznal, da ženske in moški potrebujejo podporo, ki jim omogoča »usklajevanje njihovih poklicnih in družinskih obvez«. Zaposlitveni status tudi danes velja za poglobitvenega (Hantrais 2007, 103-104). Iz teh sprememb izhaja težnja in iniciativa EU, da preko trga delovne sile in politike zaposlovanja, zbliža družinsko politiko držav članic EU. Sama namreč nima neposrednega vpliva na nacionalne družinske politike, saj se le-te med seboj (pre)močno razlikujejo.

V zadnjem poglavju sledi evalvacija izbranih ukrepov Resolucije, predstavljenih v četrtem poglavju naloge, in predlogi za njihovo izboljšanje. Evalvacija in predlogi za izboljšanje ukrepov/mehanizmov temeljijo na raziskavah slovenskega prostora, statističnih podatkih in

primerih dobrih praks v nekaterih članicah EU. Z evalvacijo izbranih ukrepov in mehanizmov, ki jih Resolucije predvideva, želim opozoriti na njihove pomanjkljivosti ter nakazati kateri so potrebni posodobitve in kateri težijo k dopolnitvi, da bi kot taki zagotavljali kakovostno življenje družin. (glej Švab 2003)

Teze

- Teza: Spremembe v pozno modernih družbah so povzročile spremembe v oblikovanju družin(e).
- Teza: Izbrani ukrepi Resolucije so potrebni posodobitve, da bi ustrezali potrebam družin v današnjem (pozno modernem) času.
- Teza: Veljavna Resolucija ne nudi več aдекватne podlage za oblikovanje ukrepov družinske politike, ki bi uspešno zagotavljali kvaliteto življenja družin.

Metodologija

V nalogi bom uporabila primarno in sekundarno analizo virov. Nanašala se bo na statistične podatke, ki so na voljo preko slovenskega in evropskega statističnega urada, na monografske publikacije, znanstvene članke, že opravljene raziskave, uradne dokumente ter publikacije.

2 DRUŽINA IN DRUŽBA

»Družina je institucija, ki temelji na zakonsko določenih obveznostih in pravicah članov (Lešnik 1995, 11).«

»Družina je sočasno fizični, odnosni, simbolni prostor, ki se zdi tako znan in vsakdanji, da se uporablja za metaforo vseh tistih situacij, ki imajo opraviti s spontanostjo, naravnostjo, neposrednostjo (Rener 1995, 15).«

»Družina je družbena skupina povezana z rojstvom, zakonsko zvezo ali posvojitvijo, sankcionirana s sistemom posameznikov, ki se vedejo glede na dobro določene družbene vloge (Vernon v Ekström in Hjort 2010, 367).«

Resolucija pravi, da družina predstavlja življenjsko skupnost staršev in otrok. Za družino šteje tudi vse življenjske skupnosti otrok in odraslih oseb, ki trajno skrbijo zanje: stari starši in vnuki, rejniki in rejenci, skrbniki in otroci pod skrbništvom. Predstavlja primarni socialni prostor, ki daje optimalne možnosti za emocionalni in socialni razvoj otrok. Hkrati družina nosi tudi odgovornost za blaginjo otrok. Prav tako ima pomembno vlogo pri ohranjanju kohezije družbe in kot pomembna proizvodna in potrošniška enota vpliva na gospodarski razvoj družbe (Resolucija 1993).

Kot pravi T. Rener (1995, 15), je družina temeljno mesto socialne konstrukcije realnosti in obenem točka, ki ji uspeva nemogoče. Socialna razmerja, kot so razmerja med generacijami in razmerja med spoloma, predeluje oziroma prikazuje kot naravna in obratno. Naravna dejstva kakor so rojstvo, rast in smrt, pa opremlja s celim registrom socialnih pomenov. Prav zato je družina mesto dogajanj in odnosov, ki se dotikajo najglobljih dimenzij življenja, s katerimi se konstituirajo socialni arhetipi, miti in ideološke predstave.

Tudi podobe sodobne družine so ambivalentne. Na eni strani je podoba družine kot varnega pribežališča in kraja čiste ekspresivnosti, kjer posameznik postane »pravi jaz«. Na drugi strani pa so podobe družine kot bojišča, področja opresije, dolžnosti, ekskluzivnega egoizma in medsebojnega nasilja. Te različne podobe živijo v nas samih in so hkrati del zakonodajnega in socialno političnega imaginiranja (Rener 1995, 15).

V sociologiji z družino označujemo vsaj dvogeneracijsko skupnost kot obliko vsakdanjega življenja ljudi, v kateri je udeležen vsaj eden od staršev in vsaj en (odvisen) otrok. Družina se

od drugih oblik vsakdanjega življenja ljudi, kot sta na primer gospodinjstvo ali partnerstvo, razlikuje po obstoju starševskega razmerja kot socialnega razmerja. Definicije družine se med seboj močno razlikujejo, a imajo (vsaj) eno skupno dimenzijo. Družino opredeljujejo kot področje biosocialne reprodukcije s poudarkom na socialni reprodukciji. Slednje vzbujajo predvsem čustveno, medosebno oziroma socializacijsko plat reprodukcije (Rener 2007, 127-128). Opredelitev družine kot področja individualne ekspresivnosti, vključuje čustveno zaledje in zavetje, ki ga družina nudi. Je kot »azil v brezsrčnem svetu« (Lasch v Rener 2007, 128).

Skozi vso moderno dobo so bila, zlasti družinska razmerja vsakdanjega življenja ljudi, privilegiran objekt poželenja velikih ideologij. *Ideološki spopad* za družino je že dolgo področje soočenja ideoloških sistemov. Posebej intenziven je bil v 20. stoletju.

Pri desnih, konzervativnih ideologijah, se temeljno nezadovoljstvo in nezaupanje navadno izraža v govorici o *krizi (tradicionalne) družine*. Slednja naj bi bila temeljni kamen države, zibelka naroda ter varuhinja morale in vrednot, ki jo ogrožajo in spodjedajo zunanji in notranji procesi, zaradi katerih je družina šibka, oslabljena in ranjena. Rečemo lahko, da je pogled desnega ideološkega spektra zazrt nazaj, v neko mitsko preteklost, ko naj bi bile družine in družinsko življenje domnevno boljše, stabilnejše, varnejše, manj egoistično in bolj solidarno (Rener 1995, 16-17). Kot pravi tudi B. Lešnik (1995, 11), so »tradicionalne družinske vrednote« mit. V življenje so ga priklicale spremembe v načinu življenja, proti katerim je na delovnem mestu zaslediti odpor. Mitsko preteklost družin razkriva tudi vrsta obsežnih raziskav o preteklosti družinskega življenja v Evropi, ki so pokazale da:

- družinsko življenje v preteklosti ni bilo nič bolj stabilno in statično, da so ljudje v preteklosti ravno tako živeli v številnih različnih oblikah družin;
- je bila povprečna velikost družin v Evropi, od šestnajstega stoletja dalje, podobna sedanji;
- je bilo število samskih ljudi in število reorganiziranih družin, v obdobju med 1550 in 1850, na področju, ki obsega tudi današnjo Slovenijo, zelo visoko - na primer v sedemnajstem stoletju je bilo samskih ljudi do 30 % odrasle populacije, delež reorganiziranih družin pa okoli 50% vseh družin (Gittins v Rener 1995, 17);
- ni nikakršne zgodovinske evidence, da je bilo nasilja, zanemarjenja, revščine, alkoholizma, spolnih zlorab, ipd., v preteklosti manj kot danes (Rener 1995, 17).

Na levi strani ideološkega spektra ni bilo dosti drugače. Del levičarske ideologije je vztrajno dokazoval nezadovoljstvo in nezaupanje do družinskega življenja, s tezami o »smrti družine«. Po njihovem mnenju je bila družina le prehodna oblika človeškega združevanja, ki naj bi nastala v določenih družbenih produkcijskih razmerjih, opravila svoje zgodovinsko poslanstvo, zdaj pa se mora umakniti sodobnejšim, manj utesnjujočim in svobodnejšim oblikam združevanja (Černič v Renner 1995, 18).

Zastarelost družine utemeljujejo, podobno kot desnica utemeljuje krizo družine, z: naraščajočim številom ločitev in rojstev otrok zunaj zakonske zveze; ljudje se vedno bolj odločajo za samsko življenje ali za življenje v dvoje brez odgovornosti in prisile; starši niso več kos vzgoji svojih otrok, zato njihovo vlogo prevzemajo strokovnjaki in specializirane družbene institucije, itn.

Spreminjanje ideologij o družinskem življenju, je povzročilo pluraliziranje ideologij in njihovo osrediščenje okoli t.i. novih družinskih fenomenov, kot sta novo očetovstvo in protektivno otroštvo (Švab 2001, 87).

Tudi v družboslovju je, vse od konca druge svetovne vojne pa do šestdesetih let, prevladovala govorica o *krizi družine*. Šele v sedemdesetih in osemdesetih letih se je »govorica krize«, umaknila treznejši, ideološko in politično manj obremenjeni presoji. Takrat se je postavilo vprašanje: ali je družina zares v krizi, ali je v krizi zgolj določena predstava, določena ideologija družine? Pri tem velja omeniti, da se govorjenje o krizi družine vedno intenzivira v obdobjih gospodarskih recesij, politične negotovosti in tedaj, ko upade rast prebivalstva (Gittins v Renner 1995, 19). Kot poudarja tudi J. Goody (2003), družine ni konec. Kljub spremembam v družinskem življenju je za večino bistvenega pomena, da živijo v kakšni obliki spolnega partnerstva in skrbijo za otroke.

2.1 Zgodovina družine

Za razumevanje pozno modernega spreminjanja družine in družinskega življenja, je vsekakor pomembno upoštevati tudi zgodovino geneze moderne družine. Slednja ima kompleksno podobo in vsaj dva izvora: zgodovinsko demografijo in socialno zgodovino zgodnjih šestdesetih let dvajsetega stoletja.

Razumevanje družine se je premeščalo od koncepta progresivne nuklearizacije, postopne kontrakcije družine. Od srednjeveškega klana prek debelne družine (stem family), v kateri eden od poročenih sinov ostane doma s starši, do nuklearne družine in vse do kritike tega modela, ki ga je modificirala cambriška šola s Petrom Laslettom. Ta je s proučevanjem dokumentov o velikosti gospodinjstev ugotovil, da je nuklearna družina, ki je v povprečju imela 4,75 članov, obstajala že med šestnajstim in devetnajstim stoletjem (Burke v Švab 2001, 26). V tem obdobju so bila gospodinjstva razmeroma majhna, saj dokazov o večjih enotah ni. Gospodinjstva so temeljila na poznih porokah in zgodnjem odhodu otrok od doma. Otroci so odšli na delo na sosednje kmetije kot »služinčad v mladosti«. Ko so se želeli poročiti, so si morali najprej ustvariti svoj dom. Posledično so poroko odlagali na kasnejša leta. Tako je bila povprečna starost moških ob poroki 26 let in več, žensk pa 23 in več (Goody 2003, 100). Takšne ugotovitve nasprotujejo predvidevanjem zgodovinarjev, da so bile za predindustrijska gospodinjstva značilne razširjene ali povečane družine, katerih obseg oziroma struktura naj bi bila v povprečju veliko večja kot v modernejših časih.

V tradicionalnih razmerah (tudi kmečkih) sta tako mož kot žena prispevala h gospodinski ekonomiji. Tako kot moški, so se morale tudi ženske in otroci angažirati v proizvodnem delu. Za ekonomsko preživetje družine so morali poskrbeti vsi člani družine, kljub šolanju ali gospodinjskim obveznostim, kar je bilo kasneje mogoče. Ženske so bile plačane polovico manj kot moški, kljub temu, da so opravljale veliko različnih del. Pred industrijsko revolucijo so ženske delale v manufakturah, a so bile plačane bolj poredko. V 18. stoletju so njihov zaslužek navadno izplačali skupaj z zaslužkom drugih družinskih članov njihovi družini. V tem času so bili otroci ekonomsko dragoceni, kar je tudi eden izmed razlogov za povečanje števila družinskih članov. Otroci so k dohodku prispevali celo več kot žena. Šele, ko se je povečala industrijska proizvodnja in dobiček od nje, so nekateri posamezniki, ponavadi moški, zaslužili za »družinsko plačo«. Torej je prišlo do oblike družine, kjer je bil moški ekonomski preskrbovalec družine, »male breadwinner model«. V času industrijske revolucije se je dejavnost žensk na poklicnem področju zmanjšala, z izjemo poklicev v katerih so ženske prevladovale. Veliko žensk so tako odrinili v gospodinjstvo sfero, kjer so se ukvarjale z vzgojo otrok in nadzorovale njihovo šolanje, ki je v sedemdesetih letih devetnajstega stoletja postalo vedno bolj dostopno tudi delavskemu razredu. V tem času je prišlo do pojavnosti »moralnega materinstva« in večjih obveznosti žene do otrok, moža in doma (Goody 2003, 182-189).

T. Hareven (v Švab 2001, 27) ugotavlja, da se je v zadnjih dveh desetletjih zgodovina družine uspela pomakniti od koncepta družine kot statične enote, k preučevanju družine kot procesa, ki poteka skozi življenje njenih članov. S tem je bila opredeljena tudi skupnostna dimenzija družine. Pri njej ima pomembno vlogo francoska socialna zgodovina ter Ariesovo spoznanje, da konstituiranje moderne družine ne pomeni toliko sprememb družinske oblike, kot rojstvo novega občutja. Občutja družinske zasebnosti, ki se je osredinjal predvsem okrog dveh novih družbenih vlog, materinstva in otroštva ter njunega razmerja (Aries v Švab 2001, 28). Omenjena teza je ključna za sociološko interpretacijo družinskega življenja, saj odkriva nove razsežnosti načinov konstituiranja in funkcioniranja moderne družine. Hkrati pa je relevantna tudi pri interpretaciji današnjega življenja, ki v svojih temeljih ostaja zavezano modernemu načinu delovanja (Švab 2001, 28).

2.3 Modernost in pozna modernost

Temeljna osnova sodobnega življenja je vse večja izbirnost življenjskih poti, kar je v nasprotju s tradicionalnim življenjem, ki so ga bistveno bolj določale družbene norme ipd. Giddens (2000) ugotavlja, da diskontinuiteta modernosti, v razmerju do tradicionalnega družbenega reda, najbolj izstopa v dveh vidikih: v svoji razsežnosti, tako da se globalizira ter v svoji intenzivnosti tako, da posega v same značilnosti intimnega, osebnega, vsakdanjega življenja. Nasprotno se v obdobju pozne modernosti srečujemo z nepovezanostjo dejavnosti na določena življenjska obdobja, kar ima tako pozitivne kot negativne posledice. Posameznik ima možnost izbire, izkustva in aktivnega oblikovanja svojega življenja, ki pa lahko postane nepredvidljivo, negotovo in nestabilno na ključnih področjih življenja, kot je na primer poklicna sfera, zasebna sfera, intimnost, itd. Posledično je realnost vsakdanjega življenja v pozni moderni bolj kompleksna (Giddens 2000; Beck 2001).

Glavna značilnost modernosti po Giddensu je reflektivnost, pri kateri posebej opredeli pojav institucionalne reflektivnosti. Institucionalna zato, ker je temeljni strukturni element družbene dejavnosti v modernih okoljih, reflektivnost pa v smislu, da izrazi, ki jih vpelje za opis družbenega življenja, rutinsko vstopijo v družbeno življenje in ga preoblikujejo. Temeljna značilnost visoko reflektirane družbe je odprtost osebne identitete in reflektivnost telesa (Giddens 2000, 36-37). Vpelje tudi koncept reflektivnega projekta jaza, ki je pomemben v njegovem konceptu demokratizacije osebnega življenja (Giddens 2000, 189-193). Zanimiv je tudi koncept demokratične družine (Giddens 2000a).

Moderna družina je »totalni« družbeni fenomen (Rener v Švab 2001, 31). Kar pomeni, da je hkrati družbena institucija in skupnost. Takšen specifični status v modernosti se izraža v tem, da je družina družbeno določeno mesto, kjer se odvijajo tako biološko-reproduktivni kot družbeni procesi. Je mesto kolektivnosti in individualnosti hkrati. Družina v osnovi funkcionira kot moderna institucija (Švab 2001, 33).

Za *model moderne družine* se večinoma postavlja *nuklearno družino*. To je pogosto, a ne nujno, povezano s širšo družino, ki z njo včasih deli kakšno delo, zlasti varstvo otrok. Nuklearna družina zahteva, in dobi, poklicne ali nepoklicne (zunanje) izvajalce družinskih del. Kot primer so varuške, jasli in vrtci, ki zlahka in pogosto prevzemajo funkcijo varstva otrok.

Opredelitev nuklearne družine je idealna. Popolna nuklearna družina je le variacija načina, kako nastanejo dejanske nuklearne družine. Torej na podlagi kombinacij in substitucij treh pozicij (matere, očeta, otroka) in celo pozicije širše družine. Ob upoštevanju te variabilnosti, je nuklearna družina v naši kulturi dominanten model socializacije (Lešnik 1995, 12-13).

A. Švab (2001, 82-83) pravi, da je tipična značilnost moderne družine, ki je bila prepoznana že v standardni sociološki teoriji družine (Parsons v Giddens 2001, 174-175), ohranjanje dveh ključnih družbenih funkcij: socializacije otrok in stabilizacije odraslih osebnosti. Opozarja pa, da so ravno klasične sociološke interpretacije prezrle nad funkcionalno, nad individualno in transnacionalno naravo družine kot instanco simbolne menjave, kar je oznaka za »skupnostno« dimenzijo družine. Razumevanje moderne družine, kot totalnega družbenega fenomena, je ključno za razumevanje družbene funkcionalnosti družine oziroma njene vloge v družbi. Ravno družina je v svoji družbeni značilnosti ključni mehanizem, ki omogoča ravnovesje med individualizmom in skupnostjo, med racionalnim in iracionalnim.

Družba tveganja in negotovost ustvarjata pogoje v katerih je zagotavljanje ontološke varnosti še toliko bolj pomembno. Družina kot primarni milje zagotavljanja ontološke varnosti posameznikov, najprej skozi primarno socializacijo nato še preko stabiliziranja odraslih (upravljanje zunanjih in notranjih-družinskih napetosti), igra v pozni moderni ključno vlogo.

V obdobju pozne modernosti, družinska identifikacija ni več opredeljena z ideologijo določene družinske oblike. Ljudje imajo v mislih družino kot si jo (lahko) ustvariyo ter s tem

tudi družinsko življenje in zasebnost (Švab 2001, 86). Družbena pomembnost družinskega življenja se izraža tudi v tem, da družina ontološko temelji na materinstvu. Slednje je družbeno zaželeno tudi iz razloga, ker se ideološko zelo propagirano novo očetovstvo še ni (docela) realiziralo.

Najbolj neposredno je na družino vplivalo množično zaposlovanje žensk, ki je strukturno in formalno načelo moderno nuklearno družino. *Množično zaposlovanje žensk je osnovna značilnost obdobja pozne moderne*, ki je pomembno vplivala tudi na spreminjanje družinskega poteka (Pascall; Fine v Švab 2001, 87). Ta fenomen se v družboslovju obravnava kot novost, značilna od šestdesetih let dvajsetega stoletja naprej, kljub temu da so ženske že prej sodelovale na trgu dela. Zaposlitev žensk tako ni več primarno (po)vezana le z vprašanjem eksistence, temveč tudi z izobraževanjem in razumevanjem posameznikove neodvisnosti.

Tilly in Scott (v Milharčič Hladnik 1995, 26-29) sta analizirali zaposlitvene vzorce žensk od osemnajstega stoletja dalje, da bi pojasnili, zakaj je bilo 19. stoletje tako pomembno za rekonceptualizacijo razmerja med delom, žensko in družino. Postavili sta si vprašanje: kako in zakaj so se delodajalci v nekem trenutku odločili, da bodo zaposlili ženske na novih delovnih področjih, kakšna politika jih je vodila? Na to odgovarjata s tridelnim modelom, v katerem so zajeti načini pogojenosti tipov družine z ženskim delom, ki sta jih analizirali na primerih iz Anglije in Francije:

1. Za predindustrijsko ekonomijo je bil značilen družinski način produkcije, iz katere izhaja tudi poimenovanje prvega dela modela, »družinska ekonomija«. Enota produkcije je majhna in produktivnost nizka, pri produkciji so sodelovali vsi člani družine. Značilni sta bili tako visoka rodnost kot umrljivost otrok. Gospodinjski način produkcije je omogočal, da so bile poročene ženske proizvajalke in matere, neporočene pa so delale znotraj svoje družine, in če to ni bilo potrebno, zunaj nje.

2. Industrializacija je povzročila povečanje produkcijskih enot, produkcija pa se je iz družinskih gospodinjev preselila v tovarne in delavnice. Drugi del modela tako poimenujeta »družinska mezdna ekonomija«. Produkcijsko funkcijo žensk so v tem času določale predvsem potrebe gospodinjev po denarju in ne le potrebe po delovni sili. Še vedno je bilo veliko rojstev in visoka umrljivost otrok, kar je poročenim ženskam predstavljalo velike težave. Kot prej so morale uravnavati čas med produkcijskim in reprodukcijskim delom, le da

je bilo v novih okoliščinah to bistveno težje. Delale so občasno in neredno, odvisno od tega, kako potrebna je bila njihova mezda v družinskem proračunu.

3. Ob koncu 19. stoletja so tehnološke spremembe in vedno bolj zapletena industrijska organizacija vplivale na povečanje produktivnosti in blaginje. Novi načini produkcije so zahtevali predvsem moško delovno silo, kar je pomenilo, da so se v terciarnem sektorju odprla nova delovna mesta za ženske. Tako se je življenjska raven dvignila in omogočila nastanek »družinske konzumcijske ekonomije«. Otroci so začeli najprej s šolanjem in šele potem z delom, poročene ženske pa so se v glavnem ukvarjale z naraščanjem in »konzumcijskimi dejavnostmi«. Mezdno delo so opravljale samo, ko so bile še poročene, in pa, če je bila družina v finančni krizi. Zmanjšala se je rodnost, na začetku 20. stoletja pa tudi smrtnost otrok.

V drugi polovici 20. stoletja so se potrebe po poceni delovni sili izjemno povečale in struktura zaposlenih ter zaposlenosti se je radikalno spremenilo. Za ženske se je odprl nov tip delovnih mest, kot so birokratska, administrativna, trgovska, prodajalska dela ter dela na področju socialnega skrbstva, šolstva in zdravstva. Kljub temu, da so ženskam postali dostopni novi poklici, se temeljna segregacija ni spremenila, nekatera dela so ženska in druga ne.

Ženska produkcijska dejavnost se je, glede na zgodovinske raziskave, spreminjala v obliki krivulje U. Zadnji vrh je dosegla v obdobju po drugi svetovni vojni, ko se je terciarni sektor še bolj povečal in z njim potrebe po ženski delovni sili. Poročene ženske so se začele zaposlovati predvsem zaradi dveh razlogov. Zaradi razvoja zdravstvenega varstva dojenčkov in daljšega obdobja šolanja otrok in zaradi dodatnih družinskih finančnih obremenitev, med katere sodi vedno pomembnejše izobraževanje.

A. Švab (2001, 88) pravi, da se je zaposlitvena slika žensk spremenila od dvorogega zaposlitvenega vzorca v enorogega. Dvorogi zaposlitveni vzorec je bil značilen za moderno družbo. Prvi del kariere in s tem prvi »rog« je predstavljala kariera žensk na trgu delovne sile pred poroko in materinstvom. Drugi »rog«, drugi del kariere, predstavlja vrnitev žensk na trg delovne sile, ko otroci odrastejo. Omenjeni vzorec prikazuje, da so ženske največkrat zapustile trg delovne sile v času materinstva in se vanj vrnile pozno, ko so otroci že odrasli. Enorogi vzorec naj bi veljal od osemdesetih let dvajsetega stoletja naprej, ko je vzorec zaposlovanja žensk postajal vse bolj podoben moškemu.

2.5 Družinska pluralizacija

Družinska pluralizacija je proces, s katerim razumemo procese kot je pluralizacija družinskih oblik in z njo povezane pluralizacija življenjskih stilov in življenjskih potekov, spreminjanje družinskih vrednot in intradružinska diferenciacija.

- Pluralizacijo družinskih oblik lahko razumemo kot soobstoj različnih oblik in načinov družinskega življenja glede na posameznikove individualne odločitve. Ni več pomembno ali gre za način družinskega življenja, ki je rezultat lastnih želja ali pa gre za posledico različnih dogodkov, razmer, kot so na primer ločitve. Proces se povezuje s spremembami kot so: upad števila sklenjenih zakonskih zvez; večje število kohabitacij; večje število ločitev; večje število rojstev otrok v izven zakonskih skupnostih, ipd.

Z omenjenim procesom sta močno povezana tudi dva procesa. Proces pluralizacije življenjskih stilov in proces spreminjanja in pluraliziranja življenjskih potekov. Prvi vpliva na raznolikost družinskih in partnerskih zvez, še posebej med mladimi, za katere je značilna predvsem kohabitacija. Tipična lastnost drugega pa je, da se posamezna obdobja v njih daljšajo ali krajšajo, se med seboj mešajo in podvajajo. Prehodi v posamezna obdobja postajajo manj napovedljivi in bolj atipični (Švab 2001, 80-81).

Posebna segmenta družinske pluralizacije sta spreminjanje družinskih vrednot, ki uvaja nekatera ključna razlikovanja med družino v modernosti in pozni modernosti, in simbolno spreminjanje življenjskega sveta družin (Švab 2001, 80-81).

Kot zadnji segment družinske pluralizacije je opredeljen proces intradružinske diferenciacije, ki pomeni pluralizacijo posameznih družinskih vlog. Slednje ne velja za vlogo materinstva, ki v svoji ontološki osnovi ostaja tipično moderna in je za družino konstitutivna vloga. Delno se pluralizira v časovni diferenciaciji odločitve za materinstvo, kar je vezano predvsem na prelaganje materinstva na poznejši čas v življenjskem poteku posameznic.

V ta kontekst bi lahko vključili tudi pluralizacijo vsakdanjega življenja družin oziroma vsakdanjih praks, predvsem različne načine dnevne organiziranosti družine, kot je usklajevanje individualnih urnikov posameznih članov, usklajevanje delovnih in družinskih obveznosti ter prostega časa (Švab 2001, 80-81).

Pluralizacija družin je bila značilna že za moderne družine, katere načini pluralizacije družinskih oblik so se pospešili in kot taki veljajo za pozno moderne.

Pluralizacija družinskih oblik je bila prisotna že v petdesetih letih dvajsetega stoletja, ko je prevladovala moderna nuklearna družina. Najpogostejša oblika pluralizacije v tistem času je bila enostarševska družina, kjer so prevladovale neporočene ali ločene matere z otroki. Najpomembnejša ločnica med današnjim in takratnim družinskim življenjem so družbene predstave o družinskem življenju, ki so se močno razlikovale. Če pogledamo iz današnjega zornega kota, so bile takratne predstave o neporočenih materah z otroki konzervativne in tradicionalne ter so vključevale mehanizme družbene stigmatizacije in individualne odgovornosti za svoje delovanje (Solinger v Švab 2001, 81). Danes so enostarševske družine povsem legitimne, družbeno sprejete in vedno bolj razširjena družbena oblika. Iz tega lahko sklepamo, da pri družinski pluralizaciji ne gre le za pluralizacijo družinskih oblik, temveč za kompleksen in več dimenzionalen družbeni fenomen (Švab 2001, 81).

Družinska pluralizacija torej producira nasprotujoče si fenomene, s čimer razumemo nov fenomen soobstoja različnih, nasprotujočih si predstav o družinskem življenju. Med tipične značilnosti družinskega življenja v pozni modernosti lahko prištevamo (Švab 2001, 82):

- Osvobajanje družine od bioloških omejitev.

Odločitev za starševstvo ni več nujni pogoj za oblikovanje družine, družina so lahko tudi prijatelji ipd., hkrati pa se ženske osvobajajo od reproduktivne funkcije. Heteroseksualnost ni edina možna seksualna usmerjenost v družinskem življenju, oblikovanje istospolnih družin. Hkrati gre tudi za intenziviranje pomena bioloških, še posebej reproduktivnih determinant, kjer je pomemben hiter razvoj reproduktivnih tehnologij in naraščajoč pomen in zanimanje za umetne reproduktivne tehnologije. Zaznati je intenziviranje pomena starševstva in hrepenenja po starševstvu.

- Družbena promocija preloženega materinstva.

Še vedno se ohranja temeljno strukturno načelo družine, materinstvo, preko pomena obveznega materinstva.

- Družbena legitimizacija očetovske neprisotnosti in pojav novega, vpletenega očeta.

Gre za sočasna pojava in soobstoj nasprotujočih si ideologij, povezanih z raznolikimi fenomeni. Na primer ideologija neprisotnega očeta in ideologija novega očetovstva.

- Legitimnost nuklearne družine in ostalih družinskih oblik.

Gre za soobstoj enakovrednih, družbeno legitimnih oblik.

Večja možnost izbire v življenju predstavlja tudi večjo pluralnost življenjskih oblik. Starševstvo in družina nista več samoumevna, temveč sta stvar individualne presoje, kdaj in

zakaj, če sploh se posameznik za to odloči. Tradicionalno je bila odločitev za družino »samoumevna«, »normalna« in pričakovana, danes pa je manj pričakovana in manj samoumevna (Ule in Kuhar 2003 8; Rener in drugi 2006; Rener, Potočnik, Kozmik 1995; Rostgaard 2004). Torej na pluralnost življenjskih oblik vplivata *individualizacija* - individualizem je moderni pojav, ki je temeljna in pozitivna vrednota, in *deinstitutionalizacija družine*. Slednjo Tyrell (v Ule 2003, 53) definira kot proces zmanjševanja pomena zakonske zveze in družine kot institucije, kar pa ne pomeni izginjanja družine (Švab 2001; Švab 2011). Torej ne gre za negativen proces, temveč za zmanjšanje, zoženje institucionalnih funkcij družine, da bi se odprl prostor za individualizacijo življenjskih potekov v družini.

V pogojih rizičnosti, akceleracije časa, itn., mora družina le najti prave mehanizme za transformacijo napetosti, ki jih producira pozna moderna, da bi ohranila ravnovesje med individualizmom in skupnostjo oziroma uspešno odigrala družbene funkcije, ki so ji dodeljene (Švab 2001, 83). Ravno družinska pluralizacija, ki ji A. Švab (2001, 82) daje ekskluzivno mesto v interpretaciji družbene funkcionalnosti družine v pozni moderni, se zdi odziv družin na pozno moderno, ki je to ohranjanje sploh omogočila. Družini je pluralizacija v pozni modernosti celo dovoljena, da bi lahko delovala funkcionalno in se ohranjala kot totalni družbeni fenomen – kot skupnost in institucija hkrati. Moderna nuklearna družina bi, če ne bi bila podvržena radikalnemu spreminjanju, delovala precej nefunkcionalno. Izgubila bi namreč tisto osnovo, zaradi katere je sploh nastala in obstajala.

Ključne razlike med pluralizmom družinskih oblik v modernosti in pozni modernosti so:

- proces pluralizacije družinskih oblik se intenzivira, kar pomeni, da nastajajo nekatere nove družinske oblike, ki jih modernost ni poznala, npr. istospolne družine, kohabitacije, ločene družine itn.;
- strukturni deleži različnih družinskih oblik se spreminjajo, manjša se delež nuklearnih družin, večja se delež enostarševskih družin, kohabitacij, reorganiziranih družin itn.

Omenjene spremembe se od moderne pluralnosti družinskih oblik ne razlikujejo le po obliki (pro forma), ampak predvsem po vsebini. Pri tem gre za vse spremljajoče spremembe, ki pluralizacijo oblik producirajo: pluralizacijo življenjskih stilov, deformalizacija zakonske zveze, nevezanost reprodukcije na zakonsko zvezo, večanje števila razvez itn. Omenjeni fenomeni imajo za posledico pluralizacijo družinskih oblik (Švab 2001, 42).

Moderna pluralnost družinskih oblik je družbeno regulirala zavezanost k modernim družbenim normam (nuklearne družine), na drugi strani pa pozno moderno pluralizacijo družinskih oblik določa pluralizacija sama. Torej se medsebojno razlikujeta po načinu pluraliziranja družinskih oblik (Švab 2001, 42).

2.5.1 Družinske vloge in pluralizacija

Industrijska revolucija in rojstvo nacionalne države sta povzročila družbeni pretres tudi na področju starševstva. Nova nacionalna država je politizirala materinstvo in marginalizirala očetovstvo, industrijska revolucija pa je očete potegnila iz domačega gospodarstva v tovarne in v javnost. Nastajala je podoba nove moderne družine z moškim preskrbovalcem in gospodinjsko materjo, ki je na zahodu prevladovala v petdesetih in šestdesetih letih dvajsetega stoletja. Domovi so se vse bolj feminizirali, očetje pa so postajali tekmeci svojih otrok v prizadevanjih za pozornost lastnih soprog, kar je eden od virov naraščajoče infantilizacije moškega vedenja v dvajsetem stoletju (Gillis v Renner 2007, 136).

Omenili smo že, da je pri ***vlogi materinstva*** prišlo do najmanjših sprememb, ostaja moderna. Materinstvo ostaja ključni dejavnik konstituiranja družine, kar pa ne pomeni, da je odločitev za materinstvo oziroma starševstvo nujni pogoj konstituiranja družine v pozni modernosti.

Ideologijo obveznega materinstva v pozni modernosti nadomesti nova ideologija odloženega materinstva, ki temelji na novi podobi institucije materinstva, na iluziji svobodne izbire za materinstvo. Vendar prelaganje materinstva ni posledica svobodne odločitve same po sebi, temveč je takšno vedenje postalo vsiljena družbena norma, ki ima tudi ideološke konotacije. Družbeni pogoji pozne moderne ustvarjajo le navidezno iluzijo možnosti izbire, ki je družbeno funkcionalna. Da gre za iluzijo je dejstvo, saj je družbeno pričakovana opcija, da se odločitev za materinstvo preloži na mesto, največkrat postavljene zaposlitvene kariere. Odločitev za starševstvo ni izključena, saj je pred postavljena v neki točki posameznikovega življenjskega poteka. Ideologija možnosti izbire je prav tako ekskluzivistična kot moderna ideologija obveznega materinstva, saj je prelaganje odločitve za materinstvo le navidezno subjektivno in svobodno delovanje, ki ga močno determinirajo zunanji dejavniki, posebej trg delovne sile (Švab 2001, 105-106).

Materinstvo, kot predpogoj pozne modernosti in nujni predpogoj funkcioniranja zasebnosti, v mnogočem pogojuje fenomen novega očetovstva in protektivnega otroštva ter je predpogoj družinske »ontološke varnosti« (Švab 2001, 95).

Novo očetovstvo je produkt pozne modernosti in kot tako vsebuje tudi elemente modernosti, kar se kaže v njegovi kompleksnosti. Mnogo atributov, ki so interpretirani kot novi, je le

posledica našega specifičnega razumevanja moškega subjekta in njegove vloge kot očeta. Odvisni so od samega načina konceptualizacije fenomena. Očetovstvo se pluralizira s pluralizacijo moških identitet kot z očetovsko nevpletenostjo v družinsko življenje. Tipična pozno moderna novost je družbeno legitimna neprisotnost očeta (Švab 2001, 81; 122).

V pozni modernosti je več možnosti, da otroci že v zgodnjih letih doživijo različne oblike družinske organizacije. Otroštvo in socialna figura otroka, kot jo razumemo danes izhaja iz moderne, kjer se pojavi s konstituiranjem moderne meščanske družine, ki postaja vedno bolj pozorna do blaginje, nege in varstva otrok ter družbenega pomena otrok. Proces spreminjanja otroštva skozi njegovo intenziviranje v pozni modernosti lahko označimo s *pojavo protektivnega otroštva*, ki vključuje številne aktivnosti in prakse, ki izražajo vedno bolj intenzivno skrb za otroke, njihovo blaginjo, čustveni in socialni razvoj, izobraževanje, ipd. (Beck, Beck-Gernsheim, 2006; Švab 2001). Odvisnost otroka se podaljšuje, kar je tipičen pozno moderni *fenomen podaljšane mladosti*. Njena lastnost je ekonomska odvisnost in socialna neodvisnost mladih od staršev. Razlogi zanjo so podaljšano šolanje, ki danes ni več privilegij temveč nujna izbira in kasnejše vstopanje na trg delovne sile. Posledično mladi nimajo možnosti akumuliranja finančnih sredstev za nakup stanovanja, mnogi tudi nimajo dovolj denarja za samostojno življenje (Švab 2001, 134-135; 170). Zanimivo je, da se tako današnja reorganizacija družine, kot tudi konstituiranje moderne družine, vedno bolj osredinja okoli potencirane protekcije in skrbi za otroka in njegovo blaginjo. Zato je fenomen protektivnega otroštva potrebno razumeti v kontekstu pozne modernosti, za katero velja, da je družba visoke rizičnosti, kar se izraža na vseh družbenih ravneh. Pri tem gre tudi za reflektivni individualizem, kjer je odgovornost za razvoj preložena od družbe na posameznika (Giddens 2000) in je tako prisoten pri vseh slojih, v celotni družbi.

2.6 Statistični podatki in spreminjanje družin v Sloveniji

Raziskovanje družin v Sloveniji je potekalo že pred osamosvojitvijo leta 1991. Po drugi svetovni vojni in do šestdesetih let so v strokovnih tekstih prevladovala razmišljanja o položaju družin v socializmu, kjer sta bili poudarjeni dve vsebini. Prvi vsebinski poudarek se je nanašal na prizadevanja za odpravljanje razredno materialnih razlik med družinami, drugi pa si je prizadeval za enakopravnost spolov, načrtovanje družine (kontracepcija) ter podpiranje zaposlovanja žensk in njihove politične participacije v nastajajočem socialističnem in kasneje samoupravnem socialističnem sistemu. Kot pišejo T. Renner in drugi (2006, 29-30), socialistična doktrina ni odklanjala institucije družine, temveč si je prizadevala za njeno spreminjanje. V omenjenem kontekstu je izstopala doktrina »socialističnega podružbljanja

družinskih funkcij«, kjer so si prizadevali, da bi staršem olajševali družinske obveznosti in s tem gotovo vplivali tudi na vzgojo otrok. Med drugim so bila besedila v tem obdobju usmerjena v podpiranje čim širše mreže javnih, vzgojno-varstvenih ustanov (jasli in vrtci).

V nadaljevanje se bom posvetila dosegljivim statističnim podatkom za Slovenijo, na osnovi katerih skušam ugotoviti kakšni so trendi spreminjanja družinskega življenja, kar je glavna značilnost družin zadnjih nekaj desetletij v vseh družbah. Za lažji pregled statističnih parametrov, ki so relevantni za omenjeno področje, sledim trem sklopom pokazateljev sprememb, ki so jih opredelile T. Renner in drugi (2006, 35): spremembe oblik in kompozicij družine, maritalne oziroma poročne spremembe in rodnostne spremembe. Četrty sklop je nekoliko spremenjen in združen v sklop širših družbenih sprememb, s poudarkom na spreminjanju razmer na trgu delovne sile in demografiji prebivalstva.

Kljub delitvi sprememb na sklope, so posamezni dejavniki med seboj močno prepleteni in kot takšni vplivajo na oblikovanje družinskega življenja.

Pred nadaljevanjem je potrebno opozoriti na nekatere pomanjkljivosti uradne statistike. Podatki zbrani s pomočjo uradne statistike so največkrat pomanjkljivi in selektivni. Selektivni v smislu, da se izbira le določene vrste podatkov, največkrat demografske, ki so v državnem interesu in namenjeni npr. oblikovanju socialne in družinske politike. Pomanjkljiva pa v smislu, ker je način zbiranja podatkov usmerjen v model nuklearne družine, pogosto le v zbiranje podatkov po gospodinjstvih. Temu primerna je tudi statistična definicija družine, ki jo je uporabil Statistični urad Republike Slovenije pri zadnjem popisu prebivalstva leta 2011, ki je bil prvič administrativne narave:

Družina je življenjska skupnost najmanj dveh oseb v okviru zasebnega gospodinjstva. To je:

- *življenjska skupnost staršev (obeh ali enega) in neporočenih otrok, ki živijo z njima oziroma z enim od staršev. Starost otrok ni omejena, vendar pa le-ti nimajo svoje družine oziroma ne živijo v zunajzakonski skupnosti;*
- *življenjska skupnost moškega in ženske, ki sta sklenila zakonsko zvezo;*
- *življenjska skupnost partnerjev, ki živita v zunajzakonski skupnosti.*

Zunajzakonsko skupnost opredeli kot dlje časa trajajočo življenjsko skupnost moškega in ženske, ki nista sklenila zakonske zveze. Zakonski stan zunajzakonskih partnerjev ni pomemben (Statistični Urad Republike Slovenije 2011).

Najnovejši dostopni podatki Statističnega urada Republike Slovenije (naprej SURS) pravijo, da je družina sestavljena iz ene generacije (mož – žena, zunajzakonska partnerja) ali iz dveh

zaporednih generacij (starši – otroci). V gospodinjstvih, kjer prebivajo tri ali več generacije, se družine začnejo statistično tvoriti pri najmlajši generaciji. Na novo je definirano tudi gospodinjstvo, ki je po novi definiciji skupnost prebivalcev/prebivalec, ki prebiva/-jo v istem stanovanju in imajo opredeljeno isto številko gospodinjstva. (Statistični Urad Republike Slovenije 2011a)

Takšno zbiranje podatkov se v večji meri osredotoča na strukturne značilnosti družine, struktura po spolu in starosti, ne pa na materialne/ekonomske vidike, kot je dohodek družine itn., kar močno omejuje ugotavljanje sprememb. Prav tako se zbiranje podatkov o maritalnem in reproduktivnem vedenju posameznikov osredotoča na npr. število sklenjenih zakonskih zvez in število rojenih otrok. Posledično vedno večji delež drugih načinov družinskega življenja, predvsem kohabitacija, istospolne družinske skupnosti, reorganizirane družine, itn. ostanejo neopažene (Hantrais, Letablier; Harding, Campling; Švab v Rener in drugi 2006, 34). Izpostaviti je potrebno, da družinska oblika ni edini pokazatelj dinamike družinskega življenja, saj je znotraj ene družinske forme potenciala za veliko različnih načinov družinskega življenja. Nove družinske oblike, kot so kohabitacije, reorganizirane družine itn., so lahko ravno tako organizirane v nuklearne oblike in strukture, a vseeno štejejo za nove. Tudi nuklearne družine v modernističnem pomenu so lahko strukturno organizirane povsem drugače kot »zapoveduje« modernistični vzorec nuklearne družine (poročena starša z dvema otrokoma) in posledično nuklearna družina, v obdobju pozne modernosti, ni več identična s svojo moderno predhodnico. (Švab 2001; Rener in drugi 2006).

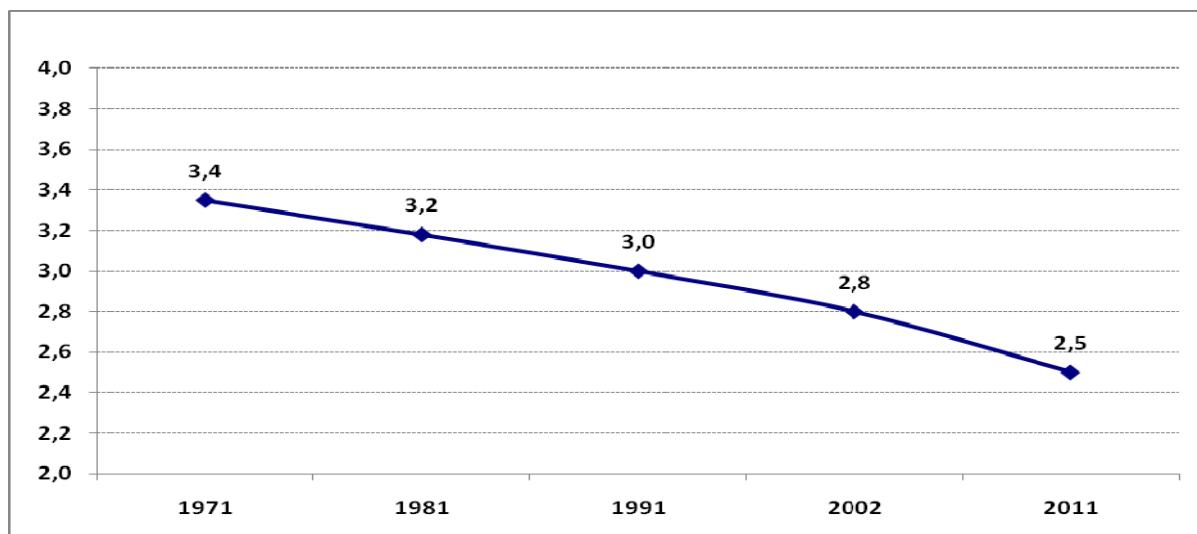
Spremembe oblik in kompozicije družine

Sklop obravnava spremembe družin po obliki. Mednje sodita pluralizacija družinskih oblik in zmanjševanje števila družinskih članov. Pluralizacija družinskih oblik zajema več vzporednih pojavov, kot so zmanjševanje števila nuklearnih družin, naraščanje števila reorganiziranih in enostarševskih družin, naraščanje števila istospolnih družin in enočlanskih gospodinjstev.

Slika¹ 2.1 prikazuje, da se povprečno število članov/članic gospodinjstva v zadnjih desetletjih znižuje, od 3,4 v letu 1971, na 2,5 v letu 2011. Na manjše število članov/članic v družini in gospodinjstvu med drugim vplivajo tudi demografske razmere. Vedno več je starejših ljudi, ki zaradi različnih vzrokov (npr. ovdovelost) ostanejo sami.

¹ Pri interpretaciji podatkov povprečnega števila članov iz Tabele 2.2 in Slike 2.1, je potrebno upoštevati, da lahko dejansko primerjamo le zadnja dva popisa, saj so bili podatki za popis leta 1991 preračunani po metodologiji popisa leta 2002. To pa ne velja za popisa leta 1981 in 1971, a nam vseeno lahko služita za primerjavo podatkov.

Slika 2.1: Povprečno število članov v gospodinjstvu

Vir: Statistični urad Republike Slovenije.

Iz Tabele 2.1 je razvidno, da število družin narašča, manjša pa se število njihovih članov/čalnic. Število družin brez otrok narašča. Ob popisu leta 1991 je bil njihov odstotek 21,6 %, leta 2011 pa je narasel na 24,3 %. Omenjene podatke je težko interpretirati, saj se glede na spreminjanje življenjskega poteka družin, le-te v takšnem obdobju znajdejo večkrat. To je lahko v obdobju, ko otroci odrastejo in se odselijo od doma, t.i. obdobje praznega gnezda ali pa se v obdobju brez otrok znajdejo mladi pari, ki otrok še nimajo ali se za njih (še) ne odločijo.

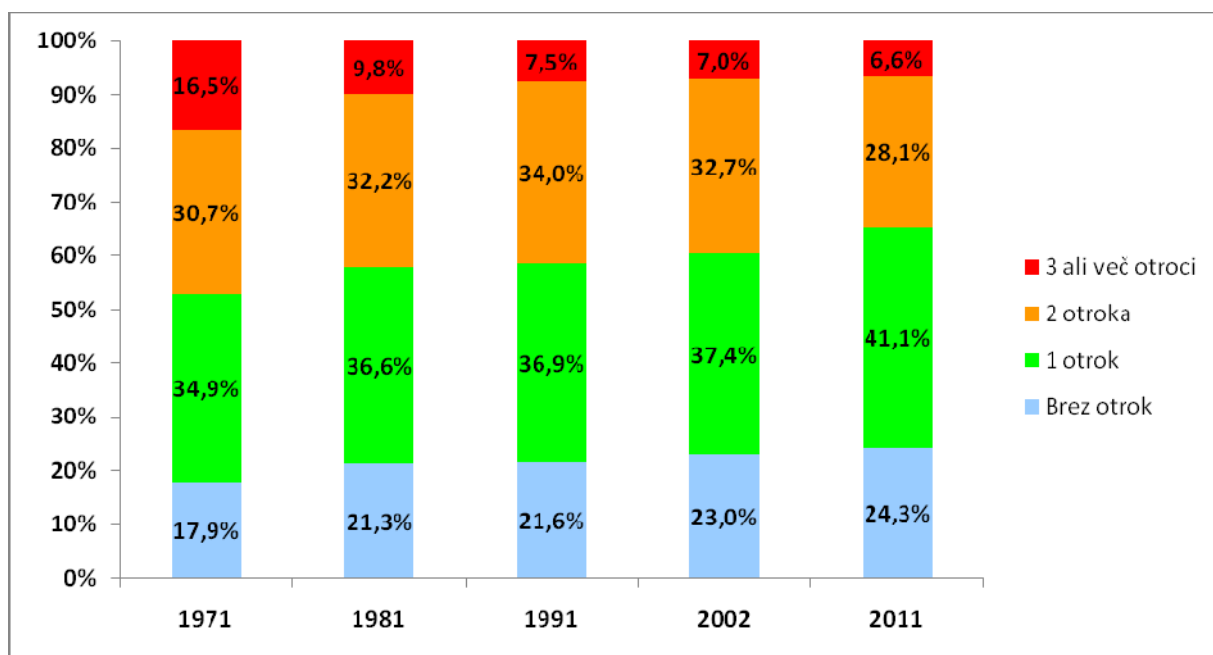
Tabela 2.1: Družine po velikosti glede na število otrok po popisih 1971, 1981, 1991 in 2002

Popis										
	1971		1981		1991 ¹		2002		2011	
Število družin	44.0679	100%	522.314	100%	543.766	100%	555.945	100%	567.347	100%
Število otrok										
Brez otrok	78.941	17,9%	111.374	21,3%	117.229	21,6%	127.642	23,0%	137.674	24,3%
1 otrok	153.592	34,9%	191.270	36,6%	200.417	36,9%	208.018	37,4%	233.084	41,1%
2 otroka	135.401	30,7%	168.371	32,2%	185.068	34,0%	181.865	32,7%	159.555	28,1%
3 otroci	48.518	11,0%	38.259	7,3%	33.466	6,2%	32.137	5,8%	30.633	5,4%
4 otroci	14.650	3,3%	9.185	1,8%	5.731	1,0%	4.845	0,9%	4.863	0,9%
5 otrok in več	9.577	2,2%	3.855	0,7%	1.855	0,3%	1.438	0,3%	1.538	0,3%

Vir: Statistični urad Republike Slovenije; Renner in drugi 2006.

Slika 2.2 nazorno prikazuje naraščanje števila družin z enim otrokom, katerih je bilo ob popisu leta 1991 36,9 %, leta 2011 pa 41,1 %, hkrati pa se število družin z dvema otrokoma, ki jih je bilo leta 1991 34,0 %, leta 2002 32,7 % in leta 2011 28,1 % zmanjšuje. Podatek bi lahko povezali s fenomenom protektivnega otroštva, prelaganjem materinstva na kasnejša leta, ko je težje zanositi oziroma se starši zaradi svoje starosti odločijo le za enega otroka in podaljšano mladostjo. Razlike v številu družin s tremi ali več otroci so med leti 1991 in 2011 majhne.

Slika 2.2: Družine glede na število otrok

Vir: Statistični urad Republike Slovenije; Rener in drugi 2006.

Iz podatkov v Tabeli 2.2 je opaziti trend, da mladi živijo skupaj s svojo partnerko ali partnerjem, poročeni ali neporočeni, saj podatki kažejo na močno porast neporočenih parov z otroci, ki jih je bilo ob popisu leta 1991 2,2%, ob zadnjem popisu leta 2011 pa je njihov delež narasel na 8,7 %. Podatke bi lahko povezali z upadanjem pomena zakonske zveze v družbi, t.i. deinstitutionalizacijo zakonske zveze ter pravno izenačitvijo zakonske zveze in izvenzakonske skupnosti.

Iz podatkov lahko zasledimo tudi vzporedne pojave pluralizacije družinskega življenja, saj kot je razvidno iz Tabele 2.2 in Slike 2.3, število enostarševskih družin narašča medtem, ko število nuklearnih družin (poročen zakonski par z otroki) upada. Tipi družin, prikazani v Tabeli 2.2, nam prikazujejo, da v Sloveniji še vedno prevladuje nuklearni tip družine, ki je prevladoval v zadnjih nekaj desetletjih in velja za moderni tip družine. Obenem število

neporočenih parov z otroki narašča. Kohabitacija, kot oblika družinskega življenja neporočenega para, tudi v Sloveniji postaja legitimna družinska organizacija, izenačena z zakonsko zvezo tudi na pravnem področju. Slednje podpirajo tudi podatki o naraščanju števila otrok rojenih izven zakonske skupnosti in podatki, ki pravijo, da poroka izgublja svoj družbeni pomen. Kot pravi Tyrell (v Ule 2003, 53), prihaja do deinstitutionalizacije družine. Fenomen definira kot proces zmanjševanja pomena zakonske zveze in družine kot institucije, kar pa nikakor ne pomeni izginjanja družine (Švab 2001; 2010; Goody 2003) in vpliv deinstitutionalizacije družine na pluralnost življenjskih oblik.

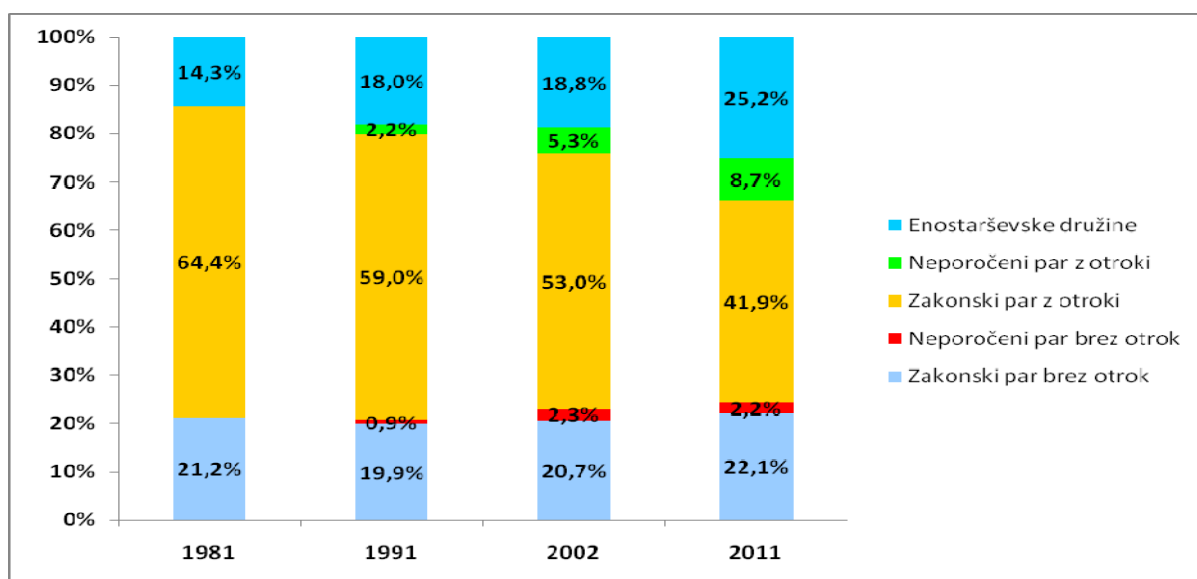
Tabela 2.2: Tipi družin

Popis								
	1981		1991		2002		2011	
Skupaj	522 187	100%	551 899	100%	555 945	100%	567.347	100%
Zakonski par brez otrok	110 934	21,2%	109 594	19,9%	114 835	20,7%	125.489	22,1%
Neporočeni par brez otrok	*	*	4966	0,9%	12 807	2,3%	12.185	2,2%
Zakonski par z otroki	336 422	64,4%	325 622	59,0%	294 726	53,0%	237.422	41,9%
Neporočeni par z otroki	*	*	12 408	2,2%	29 285	5,3%	49.122	8,7%
Mati z otroki	65 251	12,5%	85 214	15,4%	89 683	16,1%	119.706	21,1%
Oče z otroki	9580	1,8%	14 095	2,6%	14 609	2,6%	23.423	4,1%
Enostarševske družine skupaj	74 831	14,3%	99 309	18,0%	104 292	18,8%	143.129	25,2%

Vir: Statistični urad Rpublike Slovenije; Rener in drugi 2006.

Kot je lepo razvidno iz Slike 2.3 najhitreje narašča delež enostarševskih družin, ki jim sledijo neporočeni pari z otroki. Najhitreje upada delež zakonskih parov z otroki, t.i. nuklearnih družin. Pri enostarševskih družinah še vedno prevladujejo matere z otroki, narašča pa tudi delež očetov z otroki. Pri zadnjem popisu leta 2011 je bilo mater z otroki 21,1%, kar je 5 % več kot leta 2002 in 8,6 % več kot leta 1981 (glej Tabela 2.2). Prav tako se je v zadnjih dvajsetih letih močno povečalo število očetov samohranilcev, saj jih je bilo leta 1991 2,6 %, leta 2011 pa 4,1 %. Če pa primerjamo število očetov z otroki iz leta 1981, ko jih je bilo 1,8 % in zadnjim popisom leta 2011, ko jih je bilo 4,1 %, je šlo za več kot enkratno povečanje (glej Tabela 2.2).

Slika 2.3: Delež tipov družin ob popisih leta 1981, 1991, 2001 in 2011

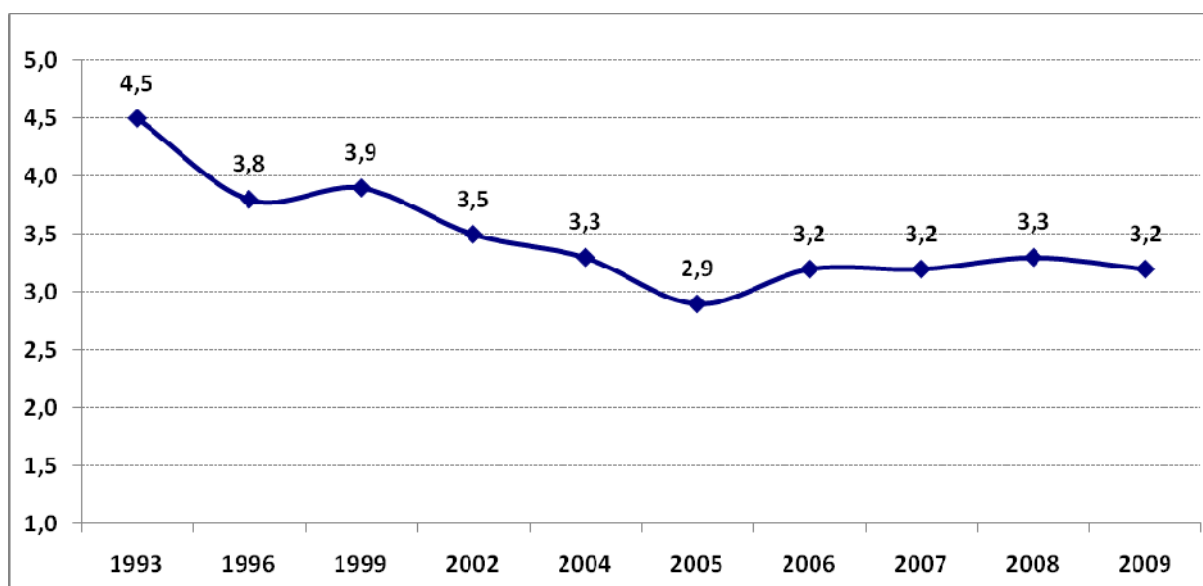
Vir: Statistični urad Rpublike Slovenije; Rener in drugi 2006.

Maritalne oz. poročne spremembe

Iz Slike 2.4 je razvidno, da je število sklenjenih zakonskih zvez od začetka devetdesetih let, ko je bilo leta 1993 sklenjenih 4,5 zakonskih zvez na 1.000 prebivalcev, pa do leta 2009, ko je bilo sklenjenih 3,2 zakonskih zvez na 1.000 prebivalcev, upadalo. Največji upad je bil v letu 2005, ko je bilo sklenjenih 2,9 zakonskih zvez na 1.000 prebivalcev. Podatki kažejo, da gre za fenomen deinstitutionalizacije zakonske zveze, kar je posledica družbenih sprememb, saj družba ne goji več predsodkov do neporočenih parov, bodisi z otroki ali brez. K temu je pripomogla tudi že zgoraj omenjena zakonska izenačitev poročenih parov in parov v zunajzakonski skupnosti, kohabitaciji.

Slovenija ima s 3,2 sklenjenih zakonskih zvez na 1.000 prebivalcev najnižjo stopnjo poročanja v EU. Najvišja stopnja poročanja je na Cipru, kjer je sklenjenih 7,91 zakonskih zvez na 1.000 prebivalcev. Stopnja poročanja na Danskem je 5,97, na Finskem 5,59, na Švedskem 5,08, na Irskem 4,83 in v Nemčiji 4,62 (Eurostat 2011a, Marriage indicators).

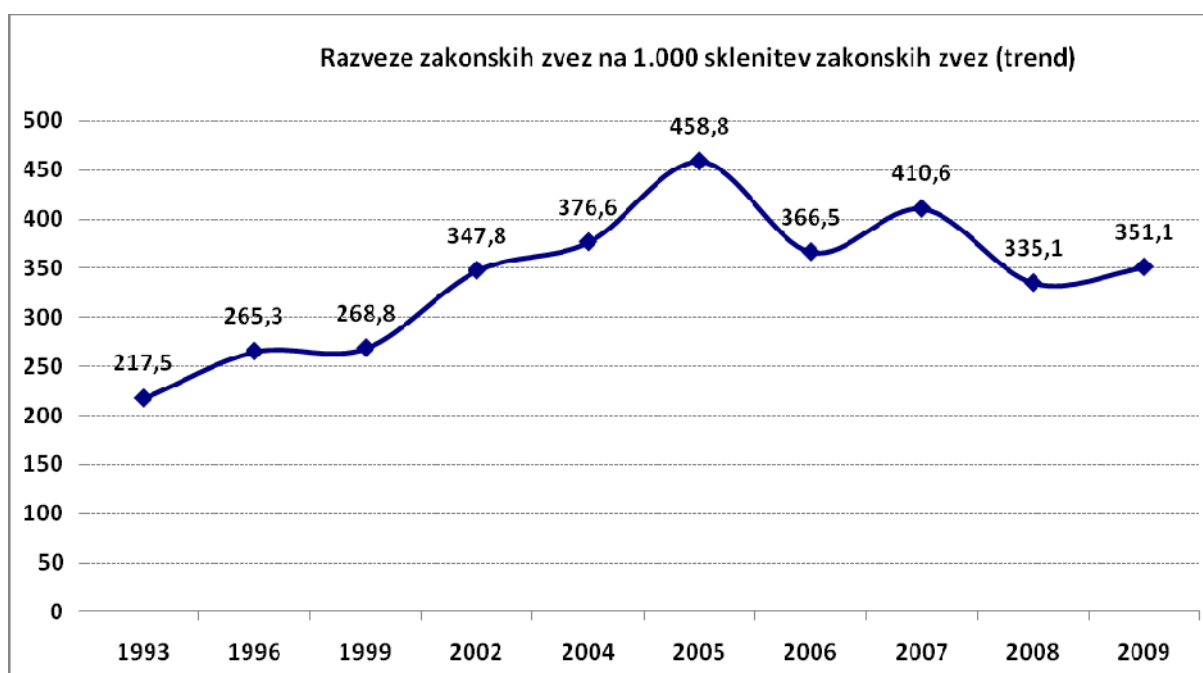
Slika 2.4: Trend sklenjenih zakonskih zvez na 1.000 prebivalcev

Vir: Statistični urad Republike Slovenije.

Slika 2.5 prikazuje, da je trend razvez zakonskih zvez od leta 1993 naraščal in dosegel najvišjo stopnjo leta 2005, ko je bilo tudi najmanj sklenjenih zakonskih zvez. Do nihanja v številu razvez v prvem desetletju enaindvajsetega stoletja prihaja vsako drugo leto, ko le-ta nekoliko porastejo in nato zopet upadejo.

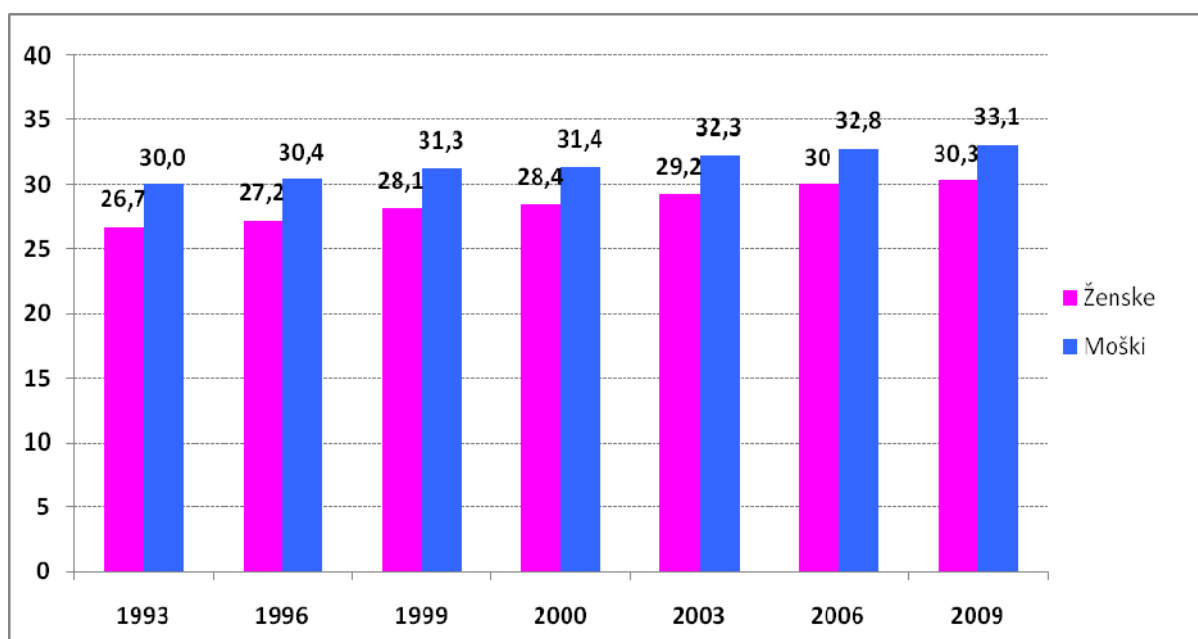
Slika 2.5: Trend razveze zakonskih zvez na 1.000 sklenjenih zakonskih zvez

Vir: Statistični urad Republike Slovenije.

Slika 2.6 prikazuje, da se povprečna starost neveste in ženina ob sklenitvi zakonske zveze viša. Pri nevestah se je ta starost od leta 1993, ko je bila 26,7 let, zvišala na 30,3 leta v letu 2009. Pri moških se je starost povečala iz povprečno 30 let v letu 1993, na 33,1 leta v letu 2009. Primerjava podatkov po spolu pokaže, da se je povprečna starost žensk ob sklenitvi zakonske zveze med leti 1993 in 2011 povišala za 3,6 let, medtem ko se je starost moških v enakem obdobju povečala za 3,1 let. Hkrati je razvidno, da je bila razlika v povprečni starosti med nevesto in ženinom leta 1993 3,3 let, leta 2009 pa 2,8 let. Iz podatkov lahko sklepam, da na sklenitev zakonske zveze v starejših letih vplivajo sledeči dejavniki: prelaganje odločitve za otroka na poznejša leta; podaljševanje obdobja izobraževanja in podaljševanje mladosti; razmere na trgu delovne sile, ki močno oblikujejo razmere v zasebnem, partnerskem življenju, katero danes ni več tako stabilno kot je bilo pred desetletji. Danes so družbene razmere spremenjene (individualizacija, intenzifikacija, možnost izbire, reflektivnost, fluktuacija, ipd.) in kot take v veliki meri vplivajo partnerska in intimna razmerja.

Slika 2.6: Povprečna starost neveste in ženina ob sklenitvi zakonske zveze

Vir: Statistični urad Republike Slovenije.

Povečuje se število parov, ki se ponovno poročijo in posledično dvigujejo povprečno starost ob sklenitvi zakonske zveze, kar sklepam iz Tabele 2.3, ki prikazuje povprečno starost ženina in neveste ob sklenitvi prve zakonske zveze. Razlika med povprečno starostjo neveste leta 1993, ko je bila 26,6 let in leta 2009, ko je bila 28,3 let, sta slabi dve leti (1,7 let). Pri ženinih je ta razlika dobro leto (1,3 let), saj je bila povprečna starost ženina ob sklenitvi prve

zakonske zveze leta 1993 29,4 let, leta 2009 pa 30,7 let. Primerjavi podatkov po spolu prikaže, da je bila starostna razlika med nevesto in ženinom ob sklenitvi prve zakonske zveze leta 2001 2,8 let, leta 2009 pa 2,4 let. Torej se je starostna razlika med spoloma nekoliko zmanjšala, za kar pa je težko najti razlago, saj so ti podatki dosegljivi šele od leta 2001. Podatki kažejo na trend sklenitve zakonske zveze v kasnejših letih, ki so pri moških že dosegla trideset let.

Tabela 2.3: Povprečna starost neveste in ženina ob prvi sklenitvi zakonske zveze

Leto	Ženske	Moški
2001	26,6	29,4
2003	27,5	30,1
2006	28,1	30,6
2009	28,3	30,7

Vir: Statistični urad Republike Slovenije.

Rodnostne spremembe

V Sloveniji se rodnost znižuje že dobrih sto let. Leta 1980 je imela celotna rodnost vrednost 2,1, dvajset let kasneje le še 1,2. Od takrat je nekaj let stagnirala in od leta 2004 začela zopet naraščati. V letu 2009 je bila stopnja rodnosti v Sloveniji 1,53, kar je že blizu povprečja EU, ki je bilo leta 2008 1,6. Na zniževanje celotne rodnosti po letu 1980 je poleg splošnih dejavnikov (selitev iz vasi v mesto; ekonomska varnost na stara leta zagotovljena s pokojnino-za to niso več potrebni otroci; znižanje umrljivosti-ni potrebno več imeti veliko otrok; pomembne vrednote so sekularizacija, demokratizacija in individualizacija; vedno pogosteje imajo ljudje otroke zaradi čustvenih potreb; kontracepcija) vplivalo tudi prestavljanje rojstev na kasnejše obdobje (Šircelj 2009, 25).

Gledano na ravni EU, se Slovenija uvršča med šest držav članic (Litva, Luksemburg, Grčija, Ciper, Bolgarija), ki so imele stopnjo rodnosti med 1,5 in 1,6. Najnižja rodnost je bila leta 2009 zabeležena v Latviji z 1,31 in na Portugalskem z 1,32. Najvišjo stopnjo rodnosti sta imeli v letu 2009 Irska z 2,07 in Francija z 2,0. Visoka stopnja rodnosti je bila zabeležena tudi na Švedskem (1,94), Danskem (1,84) in Finskem (1,86) (European Commission 2011).

Povprečna starost žensk ob rojstvu otroka je bila leta 2009 30,1 let, leta 2000 pa 28,2 let. Na ravni EU je bila povprečna starost ženske ob rojstvu otroka 29,7 let, kar pomeni, da se

Slovenija uvršča nad evropsko povprečje, med države z visoko povprečno starostjo žensk ob rojstvu otrok (European Commission 2011).

Povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka je nižja in je bila leta 2009 28,5 let. Povprečna starost matere ob prvem rojstvu je bila za leta od 1996 do 2000 25,9 let, v naslednjih petih letih, od 2001 do 2005, pa je bila 27,3 let (Statistični urad Republike Slovenije).

V povprečju imajo ženske vedno manj otrok, zvišuje pa se tudi njihova starost ob rojstvu prvega otroka. Ta dva podatka sta povezana z ostalimi že večkrat omenjenimi (družinskimi) spremembami, kot je na primer podaljšana mladost, daljšanje obdobja šolanja, pogoji na trgu delovne sile, idr., kar vse neposredno vpliva na odločitve žensk za materinstvo.

Ob primerjavi povprečne starosti matere ob rojstvu prvega otroka in povprečno starostjo neveste ob prvi poroki, sta le-ti skoraj enaki. Iz tega sklepam, da za večino žensk prva poroka pomeni tudi začetek dejanskega rodnega obdobja. V zadnjih tridesetih letih se je povprečna starost neveste ob prvi poroki zvišala za skoraj šest let in za skoraj toliko je višja tudi povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka. Zanimivo je, da gre na eni strani za manjše število porok, na drugi strani pa za starostno povezano odločitev za otroka in poroko. Jasno je, da se tako odločitev za otroka kot odločitev za zakonsko zvezo prestavljata na poznejša leta posameznikovega življenja.

Ponavadi se statističnim podatkom o starosti očeta ob rojstvu otroka ne daje pomembne vloge in se jih posledično poredko omenja. Za našo nalogo se mi zdijo pomembni, predvsem z vidika usklajevanja dela in družine, kjer je pomembna dimenzija tudi delitev družinskega dela med spoloma ter odločitev za starševski dopust. Leta 2009 je bila povprečna starost očeta ob rojstvu otroka 33,0 let, kar je tri leta več kot je bila povprečna starost očeta ob rojstvu otroka leta 1991, ko je bila 29,7 let. Najbolj se je zmanjšal delež očetov v starosti 20-30 let, občutno pa se je povečal delež očetov starejših od 30 let, še posebej tistih nad 35 let (Statistični urad RS 2011c).

Iz podatkov je razvidno da, so očetje starejši od mater otrok. Leta 2008 je bil vsak šesti oče mlajši od matere otroka. Starostna razlika med materjo in očetom je ponavadi manj kot dve leti.

Širše družbene spremembe - staranje prebivalstva in trg delovne sile

Na posameznikovo odločitev za družinsko življenje, poleg notranjih dejavnikov in individualnih odločitev, vplivajo tudi širše družbene spremembe.

Prebivalstvo Slovenije se je pričelo starati na prehodu iz devetnajstega v dvajseto stoletje, drugo pomembno obdobje v procesu staranja prebivalstva pa predstavljajo prva leta enaindvajsetega stoletja. Leta 2000 se je začel zniževati delež žensk v rodni dobi, leta 2007 pa se je pričel zniževati delež prebivalstva starega od 15-64 let in leta 2005 se je začel povečevati koeficient (skupne) starostne odvisnosti. Omenjeni koeficient je v začetku 21. Stoletja dosegel 42 %, kar pomeni, da je v povprečju ena delovno sposobna oseba skrbela za 0,42 % delovno nesposobne osebe. Za primerjavo, leta 1910 je koeficient znašal 70 %. Staranje prebivalstva se bo v enaindvajsetem stoletju še nadaljevalo.

Za ekonomski in socialni razvoj je, bolj kot število prebivalcev, pomembna starostna sestava prebivalstva. Starostna sestava se bo še naprej spreminjala v smeri staranja, saj se bo delež starih povečeval, delež odraslih se bo zniževal in čez približno deset let se bo nadaljevalo zniževanje deleža mladih. V Sloveniji je leta 2003 delež starejših od 64 let prvič presegel delež mladih (0-14 let). Čez približno petdeset let bo delež starejših od 79 let prvič presegel delež mladih (Šircelj 2009, 22; 34-39).

Pri spremembah na trgu delovne sile je najpomembnejše zaposlovanje žensk. V Sloveniji imamo specifično sliko zaposlovanja žensk že od druge svetovne vojne dalje. V primerjavi Slovenije z zahodnimi državami, smo imeli vedno visoko stopnjo zaposlenih žensk. Izhodiščni povod za večanje deleža zaposlenih žensk je bila potreba po delovni sili od druge svetovne vojne dalje. Kasneje pa je k temu prispevala tudi dobra organiziranost javnega otroškega varstva ter dobra sistema porodniškega in starševskega dopusta. To nakazuje tudi na povezanost storitve otroškega varstva in dostopnost staršev do plačanega dela. Stopnja zaposlenosti v Sloveniji je bila v tretjem četrtletju leta 2010 70 %. Pri ženskah je bila 65,6 % in pri moških 74,2 %. V EU je bila stopnja zaposlenosti 68,9 %, pri ženskah 62,3 % in moških 75,6 % (Eurostat 2011b, Basic figures on the EU). Stopnja zaposlenosti je bila višja od povprečja v EU, kar velja tudi za zaposlenost žensk in s tem dosega cilj Lizbonske strategije (60 % zaposlenost žensk). Po podatkih Eurostat-a je bila stopnja zaposlenosti mater, starih 25 in 54 let, z enim otrokom 84,8 %, povprečje EU pa je bilo 71,3 %; z dvema otrokoma nekaj manj kot 90 %, kar je skoraj 20 % več kot povprečje EU; s tremi otroki ali več pa bila stopnja nekaj več kot 79 %, kar je skoraj 24,6 % več od povprečja EU. Po predstavljenih podatkih je bila Slovenija po stopnji zaposlenosti mater, starih 25 in 54 let, na prvem mestu.

3 DRUŽINA IN DRŽAVA

Družbene in demografske spremembe, opredeljene v prejšnjem poglavju, poudarijo predvsem: zavračanje zakonske zveze in njeno prestavitev na kasnejše obdobje; preložena odločitev za otroke in posledično manj otrok ter več otrok rojenih zunaj zakonske skupnosti; naraščajoče število ločitev, kohabitacij in enostarševskih družin, predvsem materinskih. To je vzpodbudilo vprašanja o definiciji družine, prihodnosti zakonske zveze, vlogi moških in žensk pri vzgoji otrok, prihodnosti otrok, idr. Na usmerjenost in definicijo družinske politike močno vplivajo demografski trendi, različne oblike družin, dinamika trga delovne sile ter področje enakosti spolov (Council of Europe 2009, 12). Tudi S. B. Kamerman (1996, 32) pravi, da so bili glavni katalizatorji v porajajoči podpori družinski politiki demografski in družbeni trendi tisti, ki predlagajo spremembe v družini kot instituciji in spremembe v vlogah družinskih članov. Pomembnejše so spremembe v strukturi in kompoziciji družine ter tiste, ki zadevajo spolne vloge in sodelovanje poročenih mater na trgu delovne sile. Kot odziv na te spremembe so se pojavile in izoblikovale družinske politike, ki predstavljajo interakcijo med družino in državo ter se posledično tudi pomembno spreminjajo.

3.1 Družinske politike

S. B. Kamerman (1996, 32) opredeli pojem družinske politike kot generični termin, ki se uporablja za opis kaj država s svojimi javnimi politikami naredi za otroke in njihove družine, predvsem za tiste javne politike (zakone, predpise), ki so oblikovane z namenom vplivanja na situacijo družin z otroki ali na družinske vloge posameznikov ter politike, ki imajo jasne posledice za takšne družine, kljub temu, da ti vplivi morda niso bili namerni.

K. Boh (1993, 221) pravi, da glede na opredelitve družine in odnosa države do družine, lahko družinsko politiko opredelimo kot »zbir pravnih norm, dejavnosti in ukrepov države, ki želi na ta način ustvariti ustrezne razmere za družinsko življenje. To so razmere, ki mladim parom omogočajo, da si ustvarijo družino in lahko ustrezno delujejo ter izpopolnjujejo svoje pomembne družinske in družbene vloge.«

Bahle (v European Council 2009, 81), ki družinsko politiko definira kot »institucionaliziran vzorec dejanj oblikovalcev javnih politik za družino«, gradi na konceptu »družin narodov« v Evropi. Slednje se nanaša na skupine narodov, ki si delijo karakteristike centralne politike, katere so bile oblikovane v specifičnem zgodovinsko-kulturnem kontekstu. Bahle označi vzhodno evropski model družinske politike, v času komunizma, kot model »delovne družine«

(Working Family model), ker so družinske politike temeljile na družinah, kjer sta zaposlena oba starša, »working couple family«. To je podobno kot v skandinavskih državah, a niso temeljile na podobnih individualnih pravicah in univerzalnih načelih. Pravi, da se je kontekst za družinske politike v vzhodno evropskih tranzicijskih državah spremenil, ko je izginila povezava med socialnim varstvom in delovnim mestom, ko so države doživele velike spremembe.

A. H. Gauthier (2000, 1) pravi, da ozka definicija družinske politike vključuje nadomestila in storitve, ki usmerjena izključno na par z otroki in/ali starše samohranilce. Definicija združuje denarna nadomestila, direktne denarne transferje, davčne olajšave za družine z otroki, starševski dopust, varstvo otrok in subvencije, kot tudi družinsko pravo. Ozka definicija je tudi največkrat uporabljena pri raziskovalnem delu. Glede na široko definicijo, družinska politika lahko potencialno vpliva na blaginjo družin, vključujoč politike in storitve vezane na javni prevoz, imigracije, itd.

S. Zimmerman (1992, 3) opredeli družinsko politiko kot vse kar oblast, država, naredi in s tem direktno ali indirektno vpliva na družine. Podobno tudi Daly in Clavero pravita, da gre pri odnosu družina-država, za vsaj dve dimenziji družinske politike: kontrolo in podporo (European Council 2009, 80).

Družinska politika pomaga z regulacijo razvoja in distribucije družinskih statusov ter vlog in njihovih spremljajočih pravic, opredeliti naravo družinskih razmerij znotraj družbe. Lahko rečemo, da družinska politika deluje kot socialna politika, ki podpira prosti trg preko transferjev blaga in storitev, ki naslavlja vrsto potreb, katere trg za večji del populacije ne more zagotoviti (Titmuss v Zimmerman 1992, 8). Družinska politika se ukvarja s težavami, a katerimi se srečujejo družine v razmerju do družbe in njihove blaginje, ki temelji predvsem na družinah z mlajšimi otroki.

Poudariti je potrebno, da *starejši ljudje in mladi niso obravnavani v sklopu družinske politike*. Pri starejših ljudeh naj bi bile njihove primarne potrebe povezane z njihovim statusom kot posamezniki in ne kot družinskimi člani. Podobno je pri mladih in politikah, ki jih naslavlja v obdobju tranzicije do neodvisne odraslosti, še posebno ob njihovem vstopu na trg delovne sile. Posledično so glavni fokus družinske politike otroci ali družine z otroki, še posebej majhnimi, kar je posledica premise na kateri temeljijo družinske politike kjerkoli se pojavijo. Družba potrebuje otroke, ki so zdravi, dobro izobraženi in končno tudi produktivni delavci,

državljeni in starši. Za družino ne obstaja nobeno splošno sprejeto nadomestilo v smislu produkcije otrok in socializacijske vloge, kot tudi spoznanja, da sta vzgoja in skrb v kontekstu ljubezni in individualizacije, temeljni za doseg rezultata, ki jih družba ceni (Kamerman 1996, 32).

Pojavljajo se tudi kritike družinske politike, ki naj bi zaradi svojega fokusa na družine, izključevala ljudi, ki si ne delijo (tradicionalnega) družinskega načina življenja. Vendar je od tega odvisno predvsem kako široko oziroma ozko so družine definirane (Zimmerman 1992).

3.1.1 Zgodovinski kontekst družinske politike

Zgodovinski razvoj družinske politike lahko na grobo razdelimo v pet ključnih obdobjih.

Prvo obdobje in prve politike, ki so se eksplicitno nanašale na družine, so se v poznem 19. in zgodnjem 20. stoletju pojavile v Franciji in na Švedskem. Reflektirale so predvsem zaskrbljenost s številnimi spremembami v demografiji in gospodarstvu, ki so vplivale na razvoj oz spremembe družin tistega obdobja. Natančneje je šlo za *ukvarjanje s problemi nizke rodnosti in nizkih plač*. Primarni politični instrument, uporabljen za odziv na omenjene probleme in za doseg zelenih ciljev, so bili otroški oz družinski dodatki. Ti so bili najprej zagotovljeni s strani delodajalcev, kot dopolnilo nizkim plačam zaposlenih, ki so imeli velike družine in oblikovani kot alternativa splošnemu povišanju plač. Do leta 1930 pa so bili ti dodatki že videni kot strategija za povečanje rodnosti, saj naj bi starše spodbujali k večjemu številu otrok. Prvemu obdobju je sledila 2. svetovna vojna (Kamerman 1996, 35).

V *drugem obdobju* razvoja družinske politike, je bil *fokus na problemu nizke rodnosti in revščine*. Neposredno po 2. svetovni vojni, so se družinski dodatki uveljavili v večjem delu Evrope. Njihovo razširjenost je spodbudilo bodisi prepričanje o potrebi po družbeni solidarnosti, bodisi del države blaginje, ki se nanaša na otroke. Tako so bila petdeseta leta dvajsetega stoletja v večini držav »zlata leta« družinskih dodatkov. Vendar pa so bili v teh letih družinski dodatki omejeni izključno na delavske družine, oz na družine z vsaj enim zaposlenim. S tem ukrepom sta se ekonomski pritisk, v smislu stroškov za otroke, in revščina nekoliko ublažila. Prav tako pa je povojno obdobje, imenovano tudi »baby-boom« obdobje, zmanjšalo skrbi glede nizke rodnosti (Kamerman 1996, 35-36).

Tretje ključno obdobje ali faza v razvoju družinske politike v Evropi se je začela v šestdesetih letih dvajsetega stoletja. To obdobje velja tudi za »zlato dobo« države blaginje. V kontekstu najvišje gospodarske rasti v zgodovini, so nekatere države »odkrile« splošno revščino, spet druge pa so odkrile določene probleme družin z otroki, ki imajo nizke prihodke. V tem obdobju so države razširile svoje sisteme socialne zaščite na številnih področjih: razporeditev socialnih transferjev, zdravstvena nega mater in otrok, stanovanjsko področje, izobraževanje, zaposlovanje, socialne službe oz servisi, idr. Lahko rečemo, da so bili denarni dodatki, oblikovani za zapolnitev praznine med plačami in potrebami družin, razširjeni. To pomeni, da so se družinski in otroški dodatki povišali, hkrati pa se je povečalo število družin, ki so bili do njih upravičeni. V tem obdobju so bili v nekaterih državah predstavljeni tudi denarni dodatki za reševanje stanovanjskega problema družin. Tretja faza razvoja družinske politike je bila *osredotočena na neenakost v dohodkih in redistribucijo dohodkov od tistih brez otrok do tistih z otroki* (Kamerman 1996, 36).

Četrta razvojna stopnja družinske politike se je pojavila v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja, kljub temu pa lahko njene predhodnike najdemo že nekoliko prej na Švedskem. Ta faza razvoja je *fokusirana na odziv na spremembe v družinski strukturi in spolnih vlogah*. Inovativne politike za posebno podporo enostarševskim družinam, je spodbudilo ukvarjanje na področju ekonomske ranljivosti teh družin. Socializacija ter družbena in emocionalna podpora za otroke, so postale pomembne komponente zagotavljanja družbenih služb oz storitev. Posebno, ko se je povečevalo število otrok, ki so živeli v enostarševski družini, reorganizirani družini in/ali družini z enim ali obema zaposlenima staršema. Zagotavljanje družbenih služb oz storitev za nego otroka je močno naraslo, kar je odražalo predvsem: skrb za zagotavljanje optimuma za izkušnje otrok, ki so bili sedaj vzgajani v majhnih družinah, pogosto z enim odraslim; združevanje otrok iz depriviligiranega okolja, pogosto otroci imigrantov z drugačnim jezikom; skrb za nego otrok, katerih matere so zaposlene in katerih število narašča. *Nov cilj v tem obdobju je postala enakost med spolom*. Na eni strani je porast v številu zaposlenih žensk posledica sprememb v gospodarstvu in potrebe po ženski delovni sili, po drugi strani pa kot ekonomske in osebne potrebe žensk. To je vodilo v raznolikost družinskih politik, vključujoč daljše porodniške za zaposlene starše, fleksibilen delovni čas, porast družbenih služb za nego otroka, itd. V tem obdobju se pojavijo tudi ključne spremembe v družinskem pravu, ki zadevajo zakonsko zvezo, ločitev, splav, skrbništvo in preživnine za otroka (Kamerman 1996, 36-37).

Kot o zadnjem, petem obdobju, lahko govorimo od devetdesetih let dvajsetega stoletja dalje. *Poudarek je sedaj na novih vzorcih družin in družinskega življenja*. V ospredju večine razprav in z močnim vplivom na naravo družinske politike je zdaj dvojni fokus. Na eni strani je osrediščenost na spremembe v strukturi družin in spolnih vlogah, na drugi strani pa okoli usklajevanja dela in družine, kjer se ohranja vidik posledic teh sprememb na otroke (Kamerman 1996, 37).

3.1.2 Koncept družinske politike

Cilji in vrednote, ki so temeljni za družinsko politiko postanejo operativni v družinskih ciljnih posameznih politik. Včasih so ti cilji eksplicitni, najpogosteje pa so implicitni. Tako so tudi družinske politike lahko implicitne ali eksplicitne (Kamerman 1996; Zimmerman 1992).

Eksplicitne družinske politike vključujejo politike in programe, ki so namenoma oblikovani za doseg specifičnih ciljev posameznikov v njihovih družinskih vlogah ali za družinske enote kot celote. Lahko vključujejo tudi demografske politike, politike povezane z zaposlitvijo zaposlenih staršev, politike spolne enakosti, politike skrbi za otroke, itd. Stremijo k sledečim ciljem, ki se medsebojno lahko prepletajo:

- okrepiti in ekonomsko podpirati družine ter predvsem podpirati družine v odgovornosti vzgajanja otrok;
- spodbujanje rojstev otrok in večjih družin
- spodbujanje kontracepcije in načrtovanja družin
- zaščititi otroka pred zanemarjanjem, zlorabami ali izrabljanjem;
- olajšati vstop ženskam in materam na trg delovne sile in njihovo stalno vez z njim;
- olajšati materam njihovo vlogo doma in jih odvrniti od sodelovanja na trgu delovne sile, ko so otroci majhni;
- podpirati enakost žensk;
- podpirati zakonsko zvezo ali vzgajanje otrok, neodvisno od zakonskega statusa;
- olajšati usklajevanje dela in družine;
- priznati vrednoto starševstva in ostalih "družinskih del";
- pomagati družinam, ki se spopadajo s krizami, problemi, spremembami in prehodom (npr. pomoč pri ohranitvi lastnega stanovanja starejšim ljudem; pomoč družinam do finančne neodvisnosti) (Kamerman 1996, 34).

Eksplicitne nacionalne politike imajo široko podporo, predvsem zaradi želje po čim večji povezanosti vseh politik in programov. Le-ti imajo ponavadi nejasen in nasprotujoč vpliv na

družine. Takšne nejasnosti pa odsevajo predvsem različne ideologije države (oblasti) in družine ter njunega medsebojnega odnosa (Zimmerman 1992).

Implicitne družinske politike vključujejo tudi dejanja ostalih političnih področij, ki imajo pomembne posledice za otroke in njihove družine. Vendar nimajo specifičnih, opredeljenih ciljev za otroke in družine (Zimmerman 1992, 10; Kamerman 1996, 34). Takšne so npr. zdravstvena politika, politika izobraževanj, stanovanjska politika, idr. Lahko rečemo, da te politike pokrivajo skoraj vse kar dela država ali privatni sektor. To je tudi primer družinske politike kot »perspektive«, ki je dodatek vsem področjem, ki jih pokriva eksplicitna družinska politika (Kamerman 1996, 33-34).

Družinsko politiko lahko vidimo kot politično oz. delovno področje, kot politični instrument ali kot perspektivo, glede na katerega so vrednotene posledice socialnih politik, ki jih imajo na družine in otrokovo blaginjo. Prav tako je družinska politika lahko predmet ali sredstvo socialne politike. *Družinska politika kot delovno politično področje* vključuje zakone, ki so jasno usmerjeni na družine: družinsko pravo, starševska nadomestila, otroški dodatki, družinski prejemki. *Družinska politika kot instrument* lahko vključuje enake ali podobne politike, ki so oblikovane za doseg ostalih družbenih ciljev. To pomeni, da je družinska politika lahko uporabljena za doseg ciljev trga delovne sile s tem, ko spodbuja ali zavira vstop večjemu številu žensk na trg delovne sile ali kot spodbuda staršev k večjemu številu otrok, s čimer želi doseči demografske cilje. *Družinska politika kot »perspektiva«* predvideva informiranje javnih razprav o vseh socialnih politikah, ki vplivajo in imajo posledice na družine. Spremlja tudi številna dejanja, ki potencialno ali dejansko vplivajo na otroke in njihove družine. Pogled na družinske politike iz tega stališča je pomemben predvsem v državah (Velika Britanija, Združene države Amerike), kjer nimajo razvite eksplicitne družinske politike. To pomeni, da imajo le skupek političnih iniciativ, ki so oblikovane za doseg različnih, včasih tudi nasprotujočih si ciljev, hkrati pa so usmerjene na različne vidike delovanja otrok in družin (Kamerman 1996, 33).

Družinska politika vključuje instrumente kot so denarna nadomestila, službe in zakone oz. uredbe. Glavni instrumenti so: transferji dohodkov (income transfers); denarna nadomestila in davčne olajšave; zdravstvene storitve za mater in otroke; starševske politike; družinsko pravo – dedovanje, posvojitev, rejništvo, zakonska zveza, ločitev; zakoni in politike načrtovanja družine in splavov; izobraževalni in storitveni programi, ki so medsebojno povezani;

programi socialnih služb za posameznike, na ravni skupnosti in na ravni države; nadomestila za reševanje stanovanjskega problema in stanovanjska politika; zakonodaja in politike, ki vplivajo na status žensk; zaposlitvene politike, ki vplivajo na delovni čas in na medsebojni odnos dela in družine na splošno (Kammerman 1996, 34).

V tem smislu družinska politika predlaga:

- pogled na družino kot na osrednjo institucijo v družbi;
- definicijo družine, ki je dovolj široka, da zaobjame raznovrstnost tipov, struktur, vlog in odnosov, ponavadi pa vključuje vsaj enega odraslega in enega otroka;
- definicijo politike (*policy*), ki dopušča raznolikost in raznovrstnost politik, ne pa en sam, monoliten, poglobljen pravni akt ter
- definicijo družinske politike, ki zajema družine in politike ter vključuje politično področje ali delovno področje (specifične zakone, regulative oz. eksplicitno oblikovane aktivnosti, z namenom vplivanja na družine), kot tudi uporabo družinske in otrokove blaginje ali družinskega vpliva, kot kriterija za dosego vladnih, kot tudi nevladnih politik (Kammerman 1996, 33-34).

Glede na ukrepe družinske politike in vmešavanje države v družinske zadeve, se države med seboj močno razlikujejo. Slednje je pogojeno tudi s tipom sistema blaginje, ki so ga države vzpostavile v svojem zgodovinskem razvoju.

3.2 Družinska politika v Sloveniji

Pojem družinske politike je v Resoluciji (1993) razumljen kot celota socialnih, ekonomskih, pravnih, pedagoških, zdravstvenih in drugih ukrepov, ki jih določen politično-administrativni sistem (država) izvaja, da bi posredno ali neposredno vplival na življenjske pogoje, nastanek in razvoj družin ter njenih družinskih članov.

Subjekt družinske politike v Sloveniji, poleg družin, predstavljajo tudi pari oziroma žene, ki pričakujejo otroka. V širšem smislu pa družinska politika vključuje družinsko dimenzijo politik iz ostalih področnih politik, kot so: socialna, kulturna, ekonomska, urbanistična, ekološka in druge. Pri njih je družina posredni subjekt posameznih ukrepov, ki jih je v okviru družinske politike potrebno spremljati.

3.2.1 Zakonske podlage družinske politike v Sloveniji

Od osamosvojitve dalje, je v Sloveniji *temelj družinske politike na zakonodajni ravni Ustava Republike Slovenije (Ustava RS), sprejeta decembra 1991.*

Pomembnejša ustavna načela, ki se nanašajo na družinska razmerja in zakonsko zvezo so:

- 53. člen, ki se nanaša na zakonsko zvezo in družino, pravi, da:
 - Zakonska zveza temelji na enakopravnosti zakoncev in se sklene pred pristojnim državnim organom.
 - Država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere.
- 54. člen govori o pravicah in dolžnostih staršev:
 - Starši imajo pravico in dolžnosti vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke. Ta pravica in dolžnost se staršem lahko odvzame ali omeji samo iz razlogov, ki jih zaradi varovanja otrokovih koristi določa zakon.
 - Otroci, rojeni zunaj zakonske zveze, imajo enake pravice kakor otroci, rojeni v njej.
- 55. člen govori o svobodnem odločanju o rojstvih otrok:
 - Odločanje o rojstvih otrok je svobodno.
 - Država zagotavlja možnosti za uresničevanje te svoboščine in ustvarja razmere, ki omogočajo staršem, da se odločajo za rojstva svojih otrok.
- 56. člen se nanaša na pravice otrok:
 - Otroci uživajo posebno varstvo in skrb. Človekove pravice in temeljne svoboščine uživajo otroci v skladu s svojo starostjo in zrelostjo.
 - Otrokom se zagotavlja posebno varstvo pred gospodarskim, socialnim, telesnim, duševnim ali drugim izkoriščanjem in zlorabljanjem.
 - Otroci in mladoletniki, za katere starši ne skrbijo, ki nimajo staršev ali so brez ustrezne družinske oskrbe, uživajo posebno varstvo države.
- 41. člen govori o svobodi vesti, ki je za družinska razmerja pomembna v sledečem:
 - Starši imajo pravico, da v skladu s svojim prepričanjem zagotavljajo svojim otrokom versko in moralno vzgojo. Usmerjanje otrok glede verske in moralne vzgoje mora biti v skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo ter z njegovo svobodo vesti, verske in druge opredelitve ali prepričanja.

Družinska politika v Republiki Sloveniji je od leta 1991 dalje, urejena z:

- Zakonom o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR, sprejet leta 1977);
- Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (sprejet leta 2001);
- Resolucijo o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji (1993).

Poleg omenjenih zakonov, pa so posamezni ukrepi družinske politike zapisani tudi v drugih zakonih, predvsem na področju vzgoje in izobraževanja, davčne politike, socialnega varstva, delovnega in stanovanjskega področja, idr. To so na primer Zakon o delovnih razmerjih, Zakon o socialnem varstvu, Zakon o dohodnini.

3.2.1.1 Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih

*Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih*² ureja zakonsko zvezo, razmerja med starši, otroki ter drugimi sorodniki, posvojitev, rejništvo ter varstvo mladoletnih oseb in otrok, ki niso sposobni sami skrbeti zase in svoje pravice ter koristi. Posamezna področja družinske politike so skladno s spremenjenim ZZZDR, po letu 1991, urejena na naslednji način:

a) Zakonsko pravo

Skladno z dopolnjenim ZZZDR veljajo naslednja načela zakonskega prava:

- načelo institucionalnosti zakonske zveze,
- načelo svobodne privolitve zakonske zveze,
- načelo laicite zakonske zveze,
- načelo monogamije,
- načelo enakopravnosti zakonskih partnerjev,
- načelo popolnosti in trajnosti zakonske zveze,
- načelo razveznosti zakonske zveze.

V zakonu je zakonska zveza opredeljena kot z zakonom urejena življenjska skupnost moža in žene, pomen zakonske zveze pa je v zasnovanju družine. Prav tako ima dalj časa trajajoča življenjska skupnost moškega in ženske, ki nista sklenila zakonske zveze, enake pravne posledice, kot če bi sklenila zakonsko zvezo (ZZZDR, 2004).

² Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR), Ur.l. SRS, št. 15/1976, spremembe: 30/1986-ZNP (20/1988 popr.), 1/1989, 14/1989, 13/1994-ZN, 82/1994-ZN-B, 29/1995-ZPDF, 26/1999-ZPP, 60/1999, 70/2000-ZZNPOB, 64/2001, 110/2002-ZIRD, 42/2003, 16/2004, 69/2004-UPB1, 101/2007, 122/2007.

b) Otroško oziroma roditeljsko pravo

ZZZDR v svojih uvodnih določbah opredeljuje družino kot življenjsko skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo. Načela otroškega/roditeljskega prava, pravil, ki urejajo razmerja med starši in otroki, so naslednja:

- država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere;
- starši imajo roditeljsko pravico, vendar jim je ta dana v korist njihovih otrok in ne v korist njih samih;
- roditeljska pravica pripada skupaj očetu in materi;
- velja popolna izenačitev zakonskih otrok in otrok, ki so rojeni zunaj zakonske zveze;
- velja načelo svobodnega odločanja o rojstvu otrok (ZZZDR, 2004).

c) Posvojitev

Osnovna načela posvojitve izhajajo iz ustave, ki navaja, da otroci in mladoletniki za katere starši ne skrbijo oziroma nimajo staršev ali so brez ustrezne družinske oskrbe, uživajo posebno varstvo države, njihov položaj pa ureja Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Ta pa priznava le popolno posvojitev, kar pomeni, da posvojitev vzpostavlja med posvojencem in posvojiteljem enako razmerje kot med biološkimi starši in otroki (ZZZDR, 2004).

d) Rejništvo

V zakonu je določeno, da je rejništvo posebna oblika varstva otrok, ki jim je potrebna oskrba in vzgoja pri osebah, ki niso njihovi starši (ZZZDR, 2004).

e) Skrbniško pravo

Skrbništvo je v zakonu opredeljeno kot posebna oblika varstva mladoletnikov, za katere ne skrbijo starši, in polnoletnih oseb, ki niso sposobne skrbeti zase, za svoje pravice in koristi. Država pa zagotavlja posebno varstvo tudi osebam, ki nimajo možnosti same skrbeti za svoje pravice in koristi (ZZZDR, 2004).

Potrebno je omeniti, da naj bi obstoječi ZZZDR kot tak, nadomestil novo sprejeti Družinski zakonik (DZ) in tako postal osnovni zakon na tem področju.

Novi DZ, ki po potrditvi v parlamentu trenutno čaka na ustavno presojo ter morebitni referendum³, naj bi celovito uredil družinsko pravo in v interesu koristi otroka okreplil vpliv države na odnose znotraj družine. Potreba in razlogi po sprejetju družinskega zakonika so v prilagoditvi zakonodaje na razvoj družbe in družbenih odnosov, različnim oblikam družinskih skupnosti oziroma širše družbene realnosti (Rakar in drugi 2010b, 39).

3.2.1.2 Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih

Z Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih⁴, ki je stopil v veljavo leta 2002, je urejeno zavarovanje za starševsko varstvo in pravice, ki iz njega izhajajo, družinski prejemki, pogoji ter postopki za uveljavljanje posameznih pravic. Omenjeni zakon je nadomestil Zakon o družinskih prejemkih iz leta 1993 in Zakon o delovnih razmerjih, v tistih delih, ki so urejali starševsko varstvo.

Zakon zajema dva različna sklopa pravic, zato je razdeljen na dva dela:

- a) pravice iz naslova zavarovanja za starševsko varstvo in
- b) pravice do družinskih prejemkov (ti prejemki so univerzalni in posledično zavarovanje ni potrebno), ki so opredeljeni v 57. členu in se delijo na: starševski dodatek, pomoč ob rojstvu otroka, otroški dodatek, dodatek za veliko družino, dodatek za nego otroka in delno plačilo za izgubljen dohodek.

3.2.1.3 Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Sloveniji

Pomemben mejnik za obravnavo družinske politike v po osamosvojitvenem obdobju Slovenije, je bila leta 1993 sprejeta Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji. V njej so opredeljena temeljna načela, cilji in ukrepi družinske politike v Sloveniji, s katerimi poskuša država vplivati na: izboljšanje kvalitete življenja družin; pogoje za oblikovanje in varnost družine; razvoj družin (Resolucija 1993; Rener in drugi 2006, 58).

V Resoluciji so določena sledeča načela, na katerih naj bi temeljila družinska politika v Sloveniji:

- vključevanje celotne populacije in usmerjenost k vsem družinam;

³ <http://www.rtvsllo.si/slovenija/za-las-brez-veta-na-druzinski-zakonik-sledi-referendum/260438>

⁴ Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP), Ur.l. RS, št. 97/2001, spremembe: 76/2003, 110/2003-UPB1, 56/2005, 111/2005, 21/2006, 47/2006, 110/2006-UPB2, 114/2006- ZUTPG, 122/2007, 10/2008, 62/2010-ZUPJS.

- upoštevanje pluralnosti družinskih oblik in različnih potreb, ki iz tega izhajajo;
- spoštovanje avtonomnosti družine in individualnosti njenih posameznih članov;
- zaščita pravic v družini in družbi ter dajanje prednostnega mesta kakovosti življenja otrok;
- promoviranje enakih možnosti obeh spolov;
- vzpostavljanje raznovrstnosti oblik storitev in omogočanje, da družine izbirajo med različnimi možnostmi;
- delni prispevek družbe k stroškom za vzdrževanje otrok;
- dodatno varstvo družin v specifičnih situacijah in stanjih;
- celosten, integralni pristop.

Navedena načela in cilji družinske politike naj bi se uresničevali na štirih področjih: ekonomsko-fiskalno področje; področje družbenih služb in drugih dejavnosti; področje zaposlovanja; področje stanovanjskega gospodarstva.

Vodenje družinske politike v Sloveniji poteka resorsko, kar pomeni, da so njeni posamezni deli v pristojnosti različnih ministrstev. Pri tem pa Resolucija predstavlja pomemben plansko-strateški dokument, ki določa smeri razvoja posameznih delov družinske politike.

Prvotni namen Resolucije je izboljšati socialno-ekonomski položaj družin z otroki, s čimer bi omogočili zaželeno število rojenih otrok. Poudarek je predvsem na horizontalni enakosti, torej čim večji enakosti družin s podobnim, lastnim dohodkom ter različnimi potrebami zaradi različnega števila vzdrževanih otrok (Stropnik v Rakar in drugi 2010b, 36).

Temeljni cilj družinske politike v Sloveniji je ustvarjanje pogojev za izboljšanje kakovosti življenja vseh družin in za enake možnosti osebnega razvoja vseh članov družine.

4 IZBRANI UKREPI POSAMEZNIH PODROČIJ RESOLUCIJE

Izhajajoč iz načel in ciljev družinske politike se ukrepi družinske politike oblikujejo in uresničujejo na štirih različnih področjih: na ekonomsko-fiskalnem področju, na področju družbenih služb in drugih dejavnosti, na področju politike zaposlovanja ter na področju stanovanjske politike. Na omenjenih področjih je Resolucija predvidela ukrepe in mehanizme za uresničevanje zastavljenih ciljev in njihovo implementacijo.

V nadaljevanju sledi pregled izbranih ukrepov in njihove implementacije.

Izbrani ukrepi, ki bodo v nadaljevanju podrobneje pregledani in kasneje evalvirani, so najpogosteje omenjeni in izpostavljeni, tako v slovenskem kot evropskem prostoru družinske politike. Glede na kontekst spreminjanja družine in družinskega življenja, so izbrani ukrepi in mehanizmi pomembni iz vidika:

- lažjega usklajevanja dela in družinskega življenja;
- aktivnejše vloge očeta pri družinskem življenju, t.i. aktivno očetovstvo;
- zagotavljanja enakih možnosti med ženskami in moškimi;
- protektivnega otroštva.

4.1 Ekonomsko fiskalno področje

Finančna podpora družinam z otroki v Sloveniji širša od dejanske socialnovarstvene sheme, ki jo pri nas zagotavlja država, in vključuje tudi elemente kot so: brezplačno zdravniško varstvo družinske pokojnine, subvencioniranje stanovanjskih najemnin, štipendij, idr. Znotraj omenjenih imajo posebno mesto neposredne oblike finančne pomoči družinam oziroma neposredne dajatve družinam, ki dopolnjujejo ali nadomeščajo njihove dohodke, s prerazdelitvijo dohodka v korist družin v okviru davčne politike in davčne olajšave, katere so zajete v ekonomsko fiskalnem področju Resolucije (Stropnik 1997, 126).

Osnovni namen finančne podpore družinam z otroki je ublažiti padec kakovosti življenja oziroma olajšati materialne probleme, s katerimi se družine soočajo v različnih obdobjih oz. življenjskih ciklikih svojega obstoja (Rener in drugi 2006, 59). K dodatnemu zviševanju stroškov staršev ne vpliva le število otrok v družini, temveč tudi podaljševanje obdobja otrokove ekonomske odvisnosti od staršev (predvsem zaradi daljšega šolanja) ter večja vlaganja v otroka (protektivno otroštvo) (Stropnik 1997, 126).

S tem, ko družba prevzame del stroškov nase priznava, da otrok ni le zasebna zadeva staršev, temveč celotne družbe. Eksterni pozitivni učinki takšnega dejanja so tako visoki, da se družbi splača investirati v otroke tudi z ekonomskega vidika in hkrati lajšati finančno breme družin, ki ga zanje predstavljajo otroci. Po drugi strani pa se tako družini zagotavljajo razmere, v katerih to breme ne bi predstavljalo odločujočega dejavnika pri odločanju staršev o številu otrok v družini in kdaj jih bodo imeli (Stropnik 1997, 126).

Kot mehanizmi doseganja teh ciljev so definirani finančni transferji, kot npr. otroški dodatki, davčne olajšave za otroke oziroma vzdrževane družinske člane, posebne pomoči za invalidne otroke, dodatki za varstvo otrok, ki niso v vrtcu, pomoč za opremo novorojenca, znižanje tarifnih stopenj in oprostitev plačevanja prometnega davka (Rener in drugi 2006, 59; Resolucija 1993). Med naštetimi mehanizmi imata posebno mesto otroški dodatki in davčne olajšave za vzdrževane družinske člane, katerih temeljna funkcija je, da prispevata k delni kompenzaciji stroškov za vzdrževanje otrok in vplivata na izboljšanje življenjske ravni družin (Stropnik 1997, 126). Naštete ekonomske mehanizme določa predvsem Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih.

Področje si prizadeva doseči cilj, da materialne omejitve ne bi vplivale na odločitev o potomcih, da se vsem otrokom omogočijo čim boljši in izenačeni osnovni materialni pogoji za življenje ter, da se staršem, ki želijo posvetiti več časa delu v družini, pri tem materialno in pravno pomaga. Dolgoročni cilj finančnih podpor družinam je večji delež pokrivanja minimalnih življenjskih stroškov za otroka.

4.1.1 Otroški dodatki

Otroški dodatek je denarni prejemek, ki izhaja iz družinskih prejemkov in je kot tak določen z Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP). Opremljen je kot dopolnilni prejemek za preživljanje, vzgojo in izobraževanje otroka, kadar dohodek na družinskega člana ne presega 99 % povprečne plače v Republiki Sloveniji v preteklem koledarskem letu. Višina otroškega dodatka se določi glede na uvrstitev družine v posamezni dohodkovni razred, ki je določen v odstotku od povprečne mesečne plače vseh zaposlenih v Republiki Sloveniji, za koledarsko leto pred vložitvijo zahteve.

Tabela 4.1 : Znesek otroškega dodatka za posameznega otroka v evrih

Dohodek na družinskega člana v % povprečne plače RS	1. otrok	2. otrok	3. in naslednji otrok
do 15%	114,84	126,33	137,83
nad 15% do 25%	98,19	108,55	118,84
nad 25% do 30%	74,83	83,65	92,42
nad 30% do 35%	59,03	67,35	75,83
nad 35% do 45%	48,27	56,33	64,33
nad 45% do 55%	30,58	38,28	45,93
nad 55% do 75%	22,94	30,58	38,28
nad 75% do 99%	19,97	27,63	35,28

Vir: Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve 2011b.

Julija 2010 je bil sprejet nov *Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev*⁵, ki se začne uporabljati s 1. januarjem 2012. Do njega bodo po novem zakonu upravičeni otroci od rojstva do 18. leta starosti, posebej pa sta določeni višini otroškega dodatka za predšolske in šolske otroke ter dijake. Za starejše od 18. leta se pravice iz javnih sredstev zagotovijo v sistemu državnih štipendij in z drugimi pravicami iz javnih sredstev.

Zneski otroškega dodatka se usklajujejo dvakrat letno z indeksom rasti cen življenjskih potrebščin.

Tabela 4.2 : Znesek otroškega dodatka za posameznega otroka v posamezni kategoriji v evrih

Dohodkovni razred	Povprečni mesečni dohodek na osebo v % od neto povprečne plače	Znesek otroškega dodatka za otroka do konca osnovne šole ali do 18. leta (v evrih)			Znesek otroškega dodatka za otroka v srednji šoli, vendar najdalj do 18. leta (v evrih)		
		1. otrok	2. otrok	3. otrok in naslednji otrok	1. otrok	2. otrok	3. otrok in naslednji otrok
1	do 18%	114,31	125,73	137,18	168,31	179,73	243,55
2	nad 18% do 30%	97,73	108,04	118,28	142,73	153,04	206,88
3	nad 30% do 36%	74,48	83,25	91,98	110,48	119,25	162,89
4	nad 36% do 42%	58,75	67,03	75,47	85,75	94,03	128,58
5	nad 42% do 53%	48,04	56,06	64,03	68,04	76,06	103,27
6	nad 53% do 64%	30,44	38,10	45,71	43,44	51,1	71,17
7	nad 64% do 82%	22,83	30,44	38,10	28,83	36,44	49,65
8	nad 82% do 99%	19,88	27,50	35,11	19,88	27,5	34,69

Vir: http://www.uradni-list.si/files/RS_-2010-062-03387-OB~P001-0000.PDF.

⁵ Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUPJS), Ur.l. RS, št. 62/2010. Spremembe: Ur.l. RS, št. 40/2011.

Pravico do otroškega dodatka ima eden od staršev oz druga oseba za otroka s prijavljenim prebivališčem v Republiki Sloveniji. Izjemno pravico do otroškega dodatka lahko uveljavlja, če tako na podlagi okoliščin določi center, tudi otrok starejši od 18 let, ki je brez staršev ali ne živi z njimi v skupnem gospodinjstvu. Pravica se prizna za dobo enega leta, veljati začne s prvim dnevom naslednjega meseca po vložitvi vloge in se izplačuje na osebni račun vlagatelja.

Pravico do otroškega dodatka starši oziroma druga oseba izgubijo v primerih: če je otrok v delovnem razmerju oziroma opravlja kmetijsko ali drugo samostojno dejavnost; če je otrok zaradi vzgoje, šolanja ali usposabljanja v zavodu, v katerem ima celodnevno brezplačno oskrbo; izjemoma se lahko pravica prizna za dobo 3 - 6 mesecev na leto, odvisno od tega, koliko dni je otrok preživel v družini v zadnjih 12 mesecih pred vložitvijo vloge za uveljavitev pravice do otroškega dodatka; višina otroškega dodatka se v tem primeru določi sorazmerno glede na število dni, ki jih je otrok preživel v družini (najmanj 91 dni in največ 183 dni), vendar otroku ne pripada otroški dodatek za več kot 183 dni; če je otrok oddan v rejništvo; če je otrok sklenil zakonsko zvezo oziroma živi v zunajzakonski skupnosti; če ima otrok pravico do otroškega dodatka na podlagi mednarodne pogodbe; če otrok živi samo z enim od staršev in preživnina zanj ni urejena, razen v primerih, ko očetovstvo ni urejeno.

Pomembna je tudi možnost povečanja otroškega dodatka v naslednjih primerih: če otrok živi v enostarševski družini se poveča za 10 %; če predšolski otrok ni vključen v predšolsko vzgojo v skladu s predpisi, ki urejajo vrtec, se poveča za 20 %.

Do izjemne višine otroškega dodatka pa oče, mati ali druga oseba nima pravice, ko mati, oče ali druga oseba za istega otroka prejema nadomestilo za nego in varstvo otroka, koristi preneseni dopust ali prejema starševski dodatek. Pravico se lahko uveljavlja kadarkoli do dopolnjenega 18. leta starosti otroka. Za otroke starejše od 18 let v primeru šolanja oziroma dokler imajo status učenca, dijaka, vajenca ali študenta, najdlje do dopolnjenega 26. leta starosti.

Kdo bo uveljavljal pravico do otroškega dodatka, se starša dogovorita sama. Če starša ne živita skupaj, pravico do otroškega dodatka uveljavlja tisti od staršev pri katerem otrok živi.

4.1.2 Starševski dodatek

Kot smo že omenili v prejšnjem poglavju, Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih med drugim opredeljuje tudi starševski dodatek. Starševski dodatek je denarna

pomoč staršem, kadar po rojstvu otroka niso upravičeni do starševskega nadomestila, ki je tudi opredeljen v tem zakonu.

Pravico do starševskega dodatka ima mati, do 77 dni po rojstvu otroka, pod pogojem, da imata tako mati kot otrok stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in če sta oba državljana Republike Slovenije. Pod enakimi pogoji kot mati in za enako obdobje ima pravico do starševskega dodatka oče, v primeru, če mati zapusti otroka; če trajno ali začasno ni sposobna za samostojno življenje in delo (upoštevajo se mnenje pristojnega zdravnika); če umre. V tem primeru se pravica skrajša za toliko dni, kolikor je otrok star, ko oče pridobi pravico do starševskega dodatka.

Pravice do starševskega dodatka nima oče, mati ali druga oseba, ki prejema nadomestilo plače po *Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih* oziroma drugih zakonih oziroma delno plačilo za izgubljeni dohodek po tem zakonu; otrokova mati ali oče, katere zakonec oziroma zunajzakonski partner prejema nadomestilo za nego in varstvo otroka za istega otroka.

Pravica do starševskega dodatka je v polnem obsegu omejena na 365 dni od dneva rojstva otroka, če se pravico uveljavlja v rokih. To pomeni, da se pravico uveljavlja 30 dni pred predvidenim datumom poroda, najkasneje pa 30 dni po rojstvu otroka. V primerih, ko se pravica uveljavlja kasneje, kot v prej omenjenih rokih, se le-ta prizna od prvega dne naslednjega meseca, ko je vloga vložena in traja dokler otrok ne dopolni 365 dni starosti.

Pravico do starševskega dodatka kot jo ima mati, ima tudi oče ali druga oseba, vendar skrajšano za toliko dni, kolikor jih je mati po tej pravici že porabila.

Center za socialno delo prijavi upravičence do starševskega dodatka v pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Starševski dodatek znaša od 1. julija 2011 dalje 196,49 evrov. Znesek se usklajuje dvakrat letno z indeksom rasti cen življenjskih stroškov (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve 2011b).

Mati uveljavlja pravico do starševskega dodatka, pod zgoraj navedenimi pogoji pa tudi oče ali druga oseba, pri centru za socialno delo, ki je pristojen glede na materino stalno prebivališče.

Do osemindemdesetega dne starosti otroka uveljavlja pravico eden od staršev, po osemindemdesetem dnevu starosti otroka pa pravico lahko uveljavljata oba starša, če o tem skleneta pisni dogovor, v katerem natančno določita obdobje koriščenja. Če se starša ne moreta dogovoriti o tem kdo bo koristil pravico do starševskega dodatka ali pa je njuna odločitev v nasprotju s koristjo otroka, odloči o tem center za socialno delo in pri tem

upošteva koristi otroka. Če uveljavlja starševski dodatek eden od staršev sam, mora v vlogi izjaviti, da uveljavlja pravico do starševskega dodatka v dogovoru z drugim od staršev.

Tabela 4. 3 : Starševski dodatek

Leto	2005	2006	2007	2008	2009
Povprečno mesečno št. upravičencev	2.833	3.014	3.025	2.841	2.790
Skupni znesek za program (mio. EUR)	6	6	6	6	6

Vir: Statistični urad Republike Slovenije.

Iz Tabele 4.3 je razvidno, da je povprečno mesečno število upravičencev od leta 2005 do leta 2007 naraščalo in nato začelo upadati. Če te podatke primerjamo s podatki o povprečnem številu mesečnih upravičencev do starševskega nadomestila, lahko razloge za upad povprečnega mesečnega števila upravičencev do starševskega dodatka najdemo v sočasnem porastu števila mesečnih upravičencev do starševskih nadomestil. Razloge bi lahko pripisali boljši informiranosti staršev o pravicah, ki jim pripadajo iz naslova starševskega varstva. Prav tako bi lahko razlog našli v naraščanju starosti mater ob rojstvu otroka, kar je povezano s fenomenom protektivnega otroštva in odgovornem starševstvu. To pomeni, da se starši odločajo za otroke, ko imajo urejene bivanjske in zaposlitvene razmere oziroma, ko izpolnjujejo pogoje za pridobitev starševskega nadomestila.

4.2 Področje družbenih služb in drugih dejavnosti

V tem okviru so ukrepi, ki jih izvajajo družbene službe in dejavnosti v okviru civilne družbe, ki podpirajo delovanje družine oz. delno prevzemajo njene funkcije.

Področje družbenih služb in drugih dejavnosti se v okviru Resolucije deli na:

- splošne službe, ki zajemajo področje izobraževanja in starševskega varstva ter s svojimi storitvami posredno ali neposredno vplivajo na delovanje družine oz. delno prevzemajo njene funkcije (vrtci in druge predšolske dejavnosti, šola in področje zdravstvenega varstva družine);
- posebne oziroma personalne službe, ki so namenjeni neposredno družini in njenim članom ter podpirajo njeno nastajanje in delovanje; mednje uvrščamo servise za pomoč družini na domu, servise za informiranje in svetovanje staršem, partnerjem, zakoncem in otrokom, zavode ter preostale oblike varstva in vzgoje otrok s posebnimi potrebami.

4.2.1 Vrtci in druge predšolske dejavnosti

Kot pravi Resolucija je za vzgojo in varstvo predšolskih otrok odgovorna predvsem družina, medtem ko družba zagotavlja pogoje za usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti staršev, otrokom pa možnost socializacije in vzgoje izven družinskega okolja ter razvija vrtce in druge oblike vzgoje in varstva. Zato je na tem področju predvidela naslednje ukrepe:

- postopno razvijanje različnih programov, oblik ter servisov, kot so: igralne skupine, stanovanjske zadruga, varstvene družine ter druge oblike in servisi; povezovanje vrtcev in drugih izvajalcev predšolske vzgoje in varstva z osnovno šolo, starši in okoljem;
- omogočanje takšnih programov predšolske vzgoje in varstva, ki ustrezajo posebnim potrebam otrok;
- razvijanje raznovrstnih programov predšolske vzgoje, tako po vsebini, organiziranosti in ustanoviteljih, namenjenih vsem predšolskim otrokom – otrokom s posebnimi potrebami, dodatne opreme za nadarjene otroke in programe za otroke s posebnimi interesi, dopolnilne programe za otroke iz socialno prikrajšanih družin;
- za vse otroke pred v letu pred vstopom v šolo zagotavljanje celoletne priprave na šolo;
- razvijanje svetovalnih in izobraževalnih programov za otroke in starše;
- subvencioniranje različnih oblik vzgoje in varstva predšolskih otrok;
- podpiranje, spodbujanje in subvencioniranje bivanja otrok v lastni družini z materialnimi in pravnimi spodbudami staršem, ki želijo sami varovati in vzgajati predšolske otroke.

Predšolsko varstvo je urejeno z *Zakonom o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja*⁶ ter *Zakonom o vrtcih*⁷.

V Sloveniji imamo enoten sistem predšolske vzgoje, v katerem so za organizacijo in izvedbo le-te zadolženi javni vrtci, ustanovljeni s strani občin, in zasebni vrtci, ustanovljeni s strani domačih ali tujih pravnih ali fizičnih oseb. Občine lahko zasebnim vrtcem dodelijo koncesijo, s katero se potem uvrščajo v javno mrežo vrtcev, zanje pa veljajo tudi enaki pogoji kot za javne vrtce.

⁶ Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Ur.l. RS, št. 12/1996 (23/1996 popr.), spremembe: 101/1999, 22/2000-ZJS, 64/2001, 101/2001, 108/2002, 14/2003-UPB1, 34/2003, 55/2003-UPB2, 79/2003, 115/2003-UPB3, 65/2005, 98/2005-UPB4, 117/2005, 129/2006, 16/2007-UPB5, 101/2007, 36/2008, 22/2009, 55/2009, 58/2009 (64/2009 popr., 65/2009 popr.), 16/2010.

⁷ Zakon o vrtcih, Ur.l. RS, št. 12/1996, spremembe: 44/2000, 78/2003, 113/2003-UPB1, 72/2005, 100/2005-UPB2, 25/2008, 98/2009 ZIUZGK.

V primeru, ko obstaja interes staršev ali ko je premalo mest v javnem vrtcu, lahko vrtec organizira varstvo otrok tudi v vzgojno-varstveni družini. Prav tako lahko vrtci organizirajo občasno varovanje otrok na domu, ki ga lahko opravljajo delavci vrtca, torej vzgojitelji ali pomočniki vzgojiteljev in svetovalni delavci, ali zunanji sodelavci s predpisano izobrazbo in delovnimi izkušnjami (Rakar in drugi 2010b, 62-63).

Temeljna naloga vrtcev je opredeljena kot pomoč staršem pri celoviti skrbi za otroke, izboljšanje kvalitete življenja družin in otrok ter spodbujanje razvoja otrokovih telesnih in duševnih sposobnosti in je določena v Zakonu o vrtcih. Predšolska vzgoja je v vrtcih razdeljena na dve starostni obdobji otrok. Od 1 do 3 let starosti in od 3 leta do vstopa v šolo, kar je pri šestih letih. Javni vrtec vpisuje in sprejema otroke v svoje programe na podlagi prijav vse leto, pri sprejemu pa imajo prednost otroci s posebnimi potrebami in otroci iz ogroženih družin.

Vrtci so lahko javni ali zasebni, v njihovem sklopu pa so organizirani različni programi, ki se po zakonu financirajo iz javnih sredstev, sredstev ustanovitelja, plačil staršev ter donacij in drugih virov. Program je lahko celodnevni (6-9 ur; dopoldne, popoldne, ves dan ali izmenično) ali poldnevni (4-6 ur; dopoldne, popoldne ali izmenično), organizirane so lahko vzgojnovarstvene družine, občasno varovanje otrok na domu in krajši program (od 240-600 ur na leto). (Ministrstvo za šolstvo in šport 2011)

Znesek, ki ga starši plačajo določi občina, na osnovi: cene programa, v katerega je otrok vključen; razvrstitve družine v dohodkovni razred; upoštevanja premoženja družine. Starši imajo možnost, da lahko s posebno vlogo zaprosijo za znižanje plačila vrtca.

Način in pogoje za subvencioniranje programov predšolske vzgoje iz javnih sredstev določata Zakon o vrtcih in na njegovi podlagi sprejet Pravilnik o plačilih staršev za programe v vrtcih. Do subvencioniranih programov predšolske vzgoje iz javnih sredstev so upravičeni starši otrok, ki imajo v Republiki Sloveniji prijavljeno stalno prebivališče oziroma ima vsaj eden od staršev začasno prebivališče in je hkrati zavezanec za dohodnino.

Lestvica razredov za plačilo programov v katerega so otroci vključeni razvršča družine v plačilne razrede. Razredi so razdeljeni glede na mesečni dohodek na družinskega člana v primerjavi s povprečno plačo na zaposlenega v Republiki Sloveniji in upošteva premoženje

družine. Razvrstitev v plačilni razred pomeni določitev odstotka cene programa za starše. Lestvica ima 8 plačilnih razredov, najnižje plačilo predstavlja plačilo 1. plačilnega razreda, in sicer 10 % cene programa, najvišje plačilo pa je plačilo iz 8. plačilnega razreda, ki pomeni 80 % cene programa. Razliko med plačilom staršev in ceno programa zagotavlja občina iz javnih sredstev. Razliko med plačilom staršev in ceno programa prispeva občina iz javnih sredstev. Plačila javnega vrtca so oproščeni starši, ki prejema denarno socialno pomoč potem, ko pristojnemu občinskemu organu sporočijo, kateri od družinskih članov je prejemnik denarne socialne pomoči (Ministrstvo za šolstvo in šport 2011).

Povprečna cena programa, izračunana na podlagi veljavnih cen programov, je 1. februarja 2011 znašala: - 456,80 EUR za otroke 1. starostnega obdobja;
 - 340,30 EUR za otroke 2. starostnega obdobja.

Za primerjavo sta bili leta 2008 povprečni ceni okoli 422 evrov za otroke stare od 1 do 3 let in 308 evrov za otroke stare od 3 do 6 let.

Tabela 4.4: Dohodkovni razredi glede na povprečno bruto plačo v letu 2009 (1.438,96 EUR) uporabljeni za določitev plačil staršev s 1. januarjem 2011

Plačilni razred	Dohodkovni razred (delež bruto mesečnega dohodka na družinskega člana v primerjavi s povprečno plačo v RS v preteklem koledarskem letu)	Mesečni bruto dohodek na družinskega člana v letu 2009 (EUR)	Plačilo (% cene programa)
1.	do 25 %	do 359,74	10 %
2.	nad 25 % do 35 %	nad 359,74 do 503,64	20 %
3.	nad 35 % do 45 %	nad 503,64 do 647,53	30 %
4.	nad 45 % do 55 %	nad 647,53 do 791,43	40 %
5.	nad 55 % do 70%	nad 791,43 do 1007,27	50 %
6.	nad 70% do 90 %	nad 1007,27 do 1295,06	60 %
7.	nad 90 % do 110 %	nad 1.295,06 do 1.582,86	70 %
8.	nad 110 %	nad 1.582,86	80 %

Vir: Ministrstvo za šolstvo 2011.

Spremembe pri plačilu vrtca je prinesel oziroma prinaša Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih⁸. V njem je določeno, da v primeru, ko je v vrtec istočasno vključenih več otrok, je drugi (in vsak nadaljnji) otrok oproščen plačila vrtca. Do leta 2014 naj bi se v skladu

⁸ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih, Ur.l. RS 25/2008.

s tem zakonom, postopoma zmanjševala tudi plačila za ostale otroke. Starši, ki imajo hkrati vključenega v vrtec več kot enega otroka, plačajo za najstarejšega otroka en plačilni razred nižje plačilo, kot je določeno po lestvici, za mlajšega otroka oziroma otroke pa so plačila v celoti oproščeni. Znižanje plačila za starejšega otroka za en plačilni razred ne velja le v primeru, če je določeno plačilo v višini prvega plačilnega razreda. Pri tem ni pomembno, v katerem vrtcu so otroci – lahko so v različnih javnih ali zasebnih vrtcih.

Od 1. septembra 2008 država zagotavlja sredstva za sofinanciranje plačil staršev, ki imajo v vrtec hkrati vključenega več kot enega otroka iz iste družine. Država zagotavlja sredstva v višini, ki je staršem z odločbo določena kot plačilo za program vrtca, v katerega je oziroma so vključeni mlajši otroci. Starši torej v tem primeru plačajo vrtec samo za najstarejšega otroka, za ostale otroke pa so plačila oproščeni (Ministrstvo za šolstvo in šport 2011).

V Sloveniji je mreža javnih vrtcev že od nekdaj dobro razvita. Tudi na prehodu je Slovenija ohranila dolgo tradicijo urejene javne skrbi za otroško varstvo. Pomen in dostopnost javnih vrtcev se v času prehoda nista zmanjšala in od sredine 70-ih let prejšnjega stoletja se je le še povečevala. Po letu 2001 se je število oddelkov za predšolsko vzgojo začelo zmanjševati (Kanjuo Mrčela in Černigoj Sadar 2004, 8). Vključenost otrok v sistem predšolske vzgoje ni obvezen. Do prehoda na devetletno osnovno šolo, leta 2000, je bilo obvezno le leto predšolskega izobraževanja pred vstopom v osnovno šolo.

4.3 Področje zaposlovanja (delo, zaposlitev, zaposlovanje)

Na tem področju Resolucije se stikata družinska politika in politika zaposlovanja, saj posameznik deli in usklajuje svoj čas med družinskimi obveznostmi in profesionalnimi aktivnostmi. Pri tem gre za problem porabe in delitve časa, za uveljavljanje enakih možnosti spolov, za upoštevanje družinskih potreb v profesionalni sferi in za usklajevanje potreb družinskega življenja in starševske odgovornosti s poklicnimi aktivnostmi staršev. Resolucija izpostavlja predvsem kvalitetnejše usklajevanje poklicnih in družinskih obveznosti, kjer se podpira:

- primernejšo moralno in materialno družbeno vrednotenje dela z otroki ter enakomernejšo porazdelitev odgovornosti zanje med materjo in očetom, med starši, podjetji (delodajalci) in družbo;
- reorganizacijo delovnega časa;
- zakonske prilagoditve na področju oblik zaposlitve;

- ugodnejšo ureditev porodniškega dopusta in dopusta za nego bolnega otroka z jamstvom enakovredne zaposlitve po vrnitvi;
- polno socialno zavarovanje v primeru delne zaposlitve ali začasne prekinitve dela, zaradi nege in skrbi za majhnega otroka in nege ter skrbi za otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju;
- zagotavljanje vsem staršem, ki to želijo, mesto za njihove otroke v vzgojno varstveni ustanovi ali drugih oblikah varstva.

Omenjene stične točke zahtevajo družbeno intervencijo, zato je v Resoluciji predvideno, da bo politika zaposlovanja podpirala družinsko politiko z ukrepi porodniškega dopusta in dopusta za nego otroka ter nadomestilo izgubljenega zaslužka za čas tega dopusta ter pravico do različnega delovnega časa za starše z majhnimi otroki.

Zakon o delovnih razmerjih (ZDR) (Ur. l. RS 2002, št.42) poskuša realizirati cilje Resolucije, ki se nanašajo na prilagoditve na področju oblik zaposlovanja in reorganizacije delovnega časa. Stremi k spodbujanju krajšega delovnega časa, dela s krajšim delovnim časom zaradi starševstva, dela na domu ali dela na daljavo. Oktobra 2007 je bila sprejeta tudi novela Zakona o delovnih razmerjih, ki med drugim spodbuja zaposlovanje za nedoločen čas in daje večjo možnost prožnemu delovnemu času.

Raziskave o položaju mladih na trgu delovne sile, iz konca devetdesetih let prejšnjega stoletja in na začetku tega so pokazale, da imajo spremembe na trgu delovne sile v smeri večje prožnosti zaposlovanja in organiziranja dela negativne posledice. Povečujeta se negotovost in intenzifikacija dela (nadure, izmensko delo, delo ob vikendih, itd), čemur so posebej močno izpostavljeni mladi (Kanjuo Mrčela in Ignjatović 2004, 246-251). Najpogostejše oblike fleksibilne zaposlitve pri nas so delo s polovičnim delovnim časom in delo za določen čas ter samozaposlitev (Kanjuo Mrčela in Ignjatović 2004, 235).

4.3.1 Porodniški dopust in dopust za nego otroka ter nadomestilo izgubljenega zaslužka za čas tega dopusta

Porodniški dopust, dopust za nego in varstvo otroka in nadomestilo izgubljenega dohodka za čas koriščenja tega dopusta, sta določena v *Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP)* (Ur. l. RS 2001, št. 97). V zakonu sta opredeljena še očetovski dopust (v Resoluciji ni posebej opredeljen) in posvojiteljski dopust, ki skupaj s prvima dvema dopustoma predstavljajo glaven mehanizme pri uresničevanju ciljev na področju

zaposlovanja. Temu področju bi lahko rekli tudi področje usklajevanja delovnih in družinskih obveznosti.

Starševski dopust v Sloveniji izhaja iz starševskega varstva, ki je pogojen s prisotnostjo na trgu delovne sile in plačevanjem prispevkov za starševsko varstvo. Posameznik mora biti zaposlen (posamezniki in delodajalci plačujejo prispevek za primer starševstva) ali pa je bil zavarovan najmanj dvanajst mesecev v zadnjih treh letih. Tako ima pravico do 100% denarnega nadomestila v času dopusta, ki mu omogoča ohraniti njegov družbeni položaj (Kopač v Kolarič in drugi 2009, 55). Zavarovani starši imajo pravico tudi do dela s skrajšanim delovnim časom, dokler otrok ne dopolni treh ali šestih let, v primeru, ko varujejo in negujejo dva ali več otrok. Leta 2006 je novela zakona uvedla tudi pravico do plačila prispevkov zaradi zapustitve trga delovne sile. To pravico lahko izkoristi eden od staršev, ki se je odločil zapustiti trg dela in doma skrbeti za štiri ali več otrok. Do plačila socialnih prispevkov, v višini minimalne plače, je upravičen do desetega leta najmlajšega otroka (Kolarič in drugi 2009, 14).

Mehanizem starševskega dopusta je zelo dobro razvit tako iz finančnega stališča kot tudi z vidika možnosti izbire in časovnega obdobja posamezne vrste dopusta. Štiri možnosti koriščenja starševskega dopusta so: porodniški dopust; očetovski dopust; dopust za nego in varstvo otroka; posvojiteljski dopust.

Porodniški dopust

Porodniški dopust je pravica matere, ki ni prenosljiva in traja 15 tednov ali 105 koledarskih dni. Koriščenje je obvezno, v obliki polne odsotnosti iz dela in v strnjenih, zaporednih 105 dnevih. Pred porodom se ga izkoristi 28 dni in enajst tednov po porodu. V primeru, da mati rodi pred predvidenim datumom, lahko neizrabljen del izkoristi v času po porodu. V izjemnih okoliščinah (smrt matere, nesposobnost matere, da skrbi zase in za otroka ali, če zapusti otroka) je do porodniškega dopusta upravičen oče in je zmanjšan za toliko dni, kolikor jih je mati že izrabila, najmanj za 28 dni. Pravico do porodniškega dopusta ima tudi druga oseba, a je obseg zmanjšan že za izrabljene dneve. V kolikor je mati mlajša od 18 let in ima status učenke, vajenke, dijakinje oziroma študentke, se ob njenem soglasju, lahko pravica do porodniškega dopusta prenese na enega od starih staršev. V tem primeru porodniški dopust traja 77 dni, skrajša pa se še za toliko dni, kolikor je otrok star, ko druga oseba nastopi porodniški dopust.

Za čas porodniškega dopusta je, glede na povprečni zaslužek, plačano 100 % nadomestilo. Temelji na zaslužkih, na osnovi katerih so bili plačani prispevki za starševski dopust v zadnjih 12 mesecih pred dopustom. V primeru manjkajočega zaslužka, se pri izračunu upošteva 55 % minimalne plače. Pri računanju povprečja ni postavljene zgornje meje, minimum pa je 55 % minimalne plače. V primeru, ko ženske ob nastopu porodniškega dopusta niso zavarovane, pa so bile zavarovane vsaj 12 mesecev v zadnjih treh letih pred nastopom porodniškega dopusta, prejemajo od 55 % do 105 % minimalne plače. To v povprečju znaša od približno od 411 € do 786 € na mesec, odvisno od tega za kakšno obdobje so bile v zadnjih treh letih zavarovane. Porodniški dopust je financiran iz prispevkov zavarovanja za starševsko varstvo, ki je del zavarovanja za socialno varstvo in proračuna države.

Očetovski dopust

Očetovski dopust je izključna pravica očeta, kateremu je dopust namenjen, da bi že takoj po rojstvu sodeloval z materjo pri negi in varstvu otroka. Očetovski dopust skupno obsega 90 koledarskih dni, od katerih imajo 15 dni zagotovljeno 100 % nadomestilo, ki ga zagotavlja država, preostalih 75 dni pa imajo plačane le socialne prispevke v višini od minimalne plače. Od leta 2006 morajo prvih 15 dni izrabiti do otrokovega 6. meseca (v nasprotnem primeru ti dnevi zapadejo), preostalih 75 dni pa do otrokovega 3. leta. Oče nima pravice do očetovskega dopusta, če koristi porodniški dopust.

Očetovski dopust lahko oče koristi v obliki polne odsotnosti z dela, neprekinjeno ali po dnevih. Kadar oče izrabi očetovski dopust po dnevih, se trajanje pravice določi v delovnih dnevih tako, da se upošteva 70 % pripadajočih koledarskih dni očetovskega dopusta.

Dopust za nego in varstvo otroka

Dopust za nego in varstvo otroka je namenjen nadaljnji negi in varstvu otroka, ki ga upravičenci koristijo takoj po poteku porodniškega dopusta. Pravico do dopusta za nego in varstvo otroka ima eden od staršev, pod določenimi pogoji pa eden od starih staršev ali druga oseba. Za čas dopusta za nego in otroka materam pripada 100 % nadomestilo, njegova višina je omejena na največ 2,5 kratnik povprečne mesečne plače v Sloveniji na podlagi zadnjih znanih uradnih podatkov in ne more biti nižje od 55 % minimalne plače.

Dopust za nego in varstvo otroka traja praviloma 260 dni, ki se jih lahko koristi v strnjenem nizu v obliki polne ali delne odsotnosti iz dela. Dopust za nego in varstvo otroka lahko koristita oba starša v obliki polne odsotnosti z dela tako, da dopust za nego in varstvo otroka koristita izmenično. Del dopusta za nego in varstvo otroka koristi mati, preostanek pa oče ali

obratno. O tem skleneta pisni dogovor, v katerem natančno določita obdobje in način izrabe dopusta. Lahko ga koristita tudi oba starša v obliki delne odsotnosti z dela tako, da dopust za nego in varstvo otroka koristita hkrati in v dogovoru z delodajalcem. To pomeni, da mati in oče hkrati delata polovični delovni čas (na primer vsak po štiri ure na dan ali 20 ur na teden. Osnovna dolžina dopusta, 260 dni, se lahko podaljša v primerih če mati rodi: dvojčke (90 dni), več živorojenih otrok hkrati (90 dni); nedonošenčka (podaljša se za razliko dni, kolikor prej je rodila); otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo (90 dni) in se lahko uveljavlja do otrokovih 18 mesecev starosti. In v primeru, če starša doma že varujeta dva otroka v starosti do 8 let (30 dni), pri treh otrocih 60 dni in pri štirih ali več 90 dni. Pomembno je, da se pravice iz podaljšanega dopusta med seboj seštevajo.

Starša lahko del dopusta za nego in varstvo otroka (največ 75 dni) preneseta in jih izrabita do otrokovega 8 leta. Lahko ga izrabita po dnevih, ko se trajanje pravice določi v delovnih dnevih tako, da se upošteva 70 % pripadajočih koledarskih dni prenesenega dopusta za nego in varstvo otroka (petinsedemdeset koledarskih dni je enako dvainpetdesetim delovnim dnevem).

Posvojiteljski dopust

Posvojiteljski dopust je namenjen enemu ali obema posvojiteljema, da se lahko takoj po posvojitvi otrok in posvojitelj/-a v celoti posvetijo eden drugemu. Pravica do posvojiteljskega dopusta pripada enemu ali obema posvojiteljema ali osebi, ki ji je otrok zaupan v vzgojo in varstvo z namenom posvojitve. V primeru, če je ta oseba za tega otroka že izkoristila pravico do katerekoli oblike starševskega dopusta ali če je te oseba posvojila otroka svojega znanca, ji pravica do posvojiteljskega dopusta ne pripada.

Dolžina posvojiteljskega dopusta je odvisna od starosti otroka ob posvojitvi: če je otrok star od 1-4 let traja 150 dni; če je otrok star od 4-10 let traja 120 dni. V primeru, če otrok še ni dopolnil enega leta in je posvojitelj ali druga oseba za istega otroka že izkoristil dopust za nego in varstvo otroka za istega otroka, ima pravico do izrabe toliko dni posvojiteljskega dopusta, kolikor je bila pravica do dopusta za nego in varstvo otroka krajša od 150 dni.

Posvojiteljski dopust lahko izrabi eden od posvojiteljev v strnjenem nizu in polni odsotnosti iz dela ali oba posvojitelja v strnjenem nizu ob polni ali delni odsotnosti z dela enega ali obeh staršev, pri čemer skupno trajanje dopusta ne sme presegati 150 dni oziroma 120 dni.

4.3.2 Pravica do različnega delovnega časa za starše z majhnimi otroki do 3 let

Zakon o delovnih razmerjih vsebuje v svojih določbah (48. in 49.a člen) tudi pravico, ki jo ima delavec v zvezi z možnostjo delati krajši delovni čas, do otrokovega tretjega leta starosti. V primeru, ko starš neguje otroka s težjo gibalno oviro ali zmerno ali težje duševno prizadetega otroka, ima pravico delati krajši delovni čas tudi po tretjem letu starosti otroka, vendar ne dlje kot do 18. leta starosti otroka, ki neguje otroka mlajšega od 18 mesecev, ki potrebuje posebno nego in varstvo. Delovni čas starša mora biti enak ali daljši od polovičnega delovnega časa, ki bi ga opravljal kot polno zaposlitev. Pri tem ni posebnega plačila, plačani so le socialni prispevki za ure, ko ne dela in temeljijo na minimalni plači.

4.4 Področje stanovanjskega gospodarstva

V Resolucijo je vključeno tudi reševanje stanovanjskega problema oziroma vprašanja družin. Zavzema se za ustvarjanje primernih pogojev za pridobivanje stanovanj in posledično za ustvarjanje takih pogojev, ki omogočajo opravljanje ekonomskih, reprodukcijskih, emocionalnih in socializacijskih funkcij družin, ki kot taki vplivajo na ustvarjanje in delovanje družine. Na področju stanovanjskega gospodarstva naj bi Resolucija uresničevala naslednje ukrepe:

- posojila z ugodnimi pogoji – nižja obrestna mera, daljši odplačilni rok, manjša lastna udeležba, za mlade družine, družine z več otroki in za ekonomsko ogrožene družinske člane;
- ustanovitev sklada za gradnjo socialnih stanovanj ali financiranje gradnje socialnih stanovanj in vzpostavitev posebnih programov na ravni lokalne skupnosti;
- zagotavljanje primernih stanovanjskih standardov za družine;
- subvencioniranje najemnin socialno ogroženim družinam;
- preprečevanje oderuštva s preverjanjem ustreznosti višine najemnin.

Stanovanjska politika in stanovanjske razmere mladih nas bodo zanimale predvsem z vidika demografske reprodukcije družbe in ukrepov, ki jih Resolucija predvideva na tem področju. Poudarek omenjenega vidika je v funkciji ustanavljanja samostojnega gospodinjstva oziroma nove demografske enote. Ovirano prehajanje mladih iz gospodinjstva in stanovanja staršev v lastno, avtonomno gospodinjstvo in stanovanje, pomeni ovirano ali upočasnjeno nastajanje novih gospodinjstev. Posledično to vpliva tudi na druge demografske spremembe, ki zadevajo

oblikovanje partnerstva in vstop v starševstvo, med drugim ima vpliv tudi na nataliteto (Mandič 2009, 78).

Prehod iz samoupravnega v tržni sistem v začetku devetdesetih let je vnesel velike spremembe na stanovanjsko področje. Stanovanjski zakon, sprejet oktobra leta 1991, je predstavljal pravno osnovo za privatizacijo družbenih najemnih stanovanj, ki je skupaj z ostalimi makroekonomskimi dejavniki in ukrepi ekonomske politike temeljito spremenila podobo stanovanjskega trga (Mandič 2007, 58). S privatizacijo se ni spremenil le obseg najemnega statusa, temveč tudi njegova kakovost. V osemdesetih letih je ta status nudil visoko stopnjo varnosti uporabe ob nizkih stroških in imel simbolno obliko privilegija. Po uveljavitvi Stanovanjskega zakona pa je najemništvo prešlo v obrobni status, ki je notranje zelo diferenciran. Razlike v najemu segajo od zelo ugodnih (najem za nedoločen čas in omejena najemnina v neprofitnem sektorju) do zelo neugodnih primerov (najem za določen čas in prosto določena najemnina v profitnih in službenih stanovanjih). Zelo se razlikujejo tudi stroški najema, kjer je bila povprečna najemnina trajnih najemnikov je bila za pol manjša od najemnine začasnih in ilegalnih najemnikov (Mandič 2007, 61).

Na področju zasebnega najemnega sektorja je težava v varnosti, ceni in kakovosti, na področju neprofitnih in socialnih stanovanj pa je prisoten velik primanjkljaj. Zato so pogoji za uspešno pridobitev, še posebej v mestnih občinah, kjer je povpraševanje največje, zelo ostri. Zaradi takšnih razmer najemništvo z nizko varnostjo najema in visokimi najemninami v zasebnem sektorju ter ob pomanjkanju neprofitnih in socialnih stanovanj ne predstavlja prave alternative. Posledično se je povečal tudi pritisk na lastništvo, ki za večino prebivalstva od devetdesetih let dalje predstavlja edino alternativo za samostojno reševanje stanovanjskega vprašanja (Cirman v Mandič 2007, 62).

Pomembni akterji na stanovanjskem področju so:

- Stanovanjski sklad Republike Slovenije.

Je edini akter, za katerega bi lahko rekli, da je bil po privatizaciji dejansko aktiven. Sredstva je pridobival iz kupnin, prodaje obveznic in državnega proračuna. Stanovanjski sklad Republike Slovenije je osrednja državna institucija za financiranje stanovanjske oskrbe, ki financira nacionalni stanovanjski program oziroma spodbuja stanovanjsko gradnjo, prenovo, itd.. V devetdesetih je bila njegova glavna naloga dodeljevanje ugodnih stanovanjskih posojil

fizičnim osebam, invalidskim organizacijam in neprofitnim stanovanjskim organizacijam, ki pa so se kljub finančni pomoči sklada le počasi vzpostavljale. Sklad je med leti 1991 in 2002 izvedel štiriindvajset rednih razpisov dolgoročnih posojil z ugodno obrestno mero, od leta 2003 pa teh razpisov ni več. Sklad je do konca leta 2005 izvedel tudi enajst razpisov za posojila neprofitnim stanovanjskim organizacijam, za gradnjo neprofitnih stanovanj in en razpis za invalidske organizacije. Leta 1999 je sklad uvedel Nacionalno varčevalno stanovanjsko shemo in se tako umaknil s področja neposrednega kreditiranja fizičnim osebam. Pri tem naj bi sodelovala država, sklad, varčevalci in banke. Omenjena shema ni prinesla želenih rezultatov, razloge za to pa lahko iščemo v dveh smereh. V tem času so se komercialne ponudbe bank močno približale pogojem Nacionalne varčevalne sheme ali jih celo ponudile ugodnejše. Drugi razlog pa je, da za večino varčevalcev, skupna vrednost privarčevanih sredstev in možni znesek posojila, nista predstavljala zadostnih sredstev za nakup stanovanja (Mandič 2007, 66-68).

Sklad je v letu 2001 začel delovati kot javni finančni in nepremičninski sklad. S tem je poleg zagotavljanja ugodnih dolgoročnih stanovanjskih posojil neprofitnim stanovanjskim organizacijam, svojo dejavnost usmeril tudi na področje intenzivnejše gradnje kakovostnih stanovanj ob nižjih cenah. Da bi povečal neprofitni najemni stanovanjski fond in zagotavljal ugodnejše ponudbe stanovanj, ob povečanem povpraševanju. Iz Nacionalne varčevalne sheme je Sklad na področju pridobivanja neprofitnih najemnih stanovanj, v soinvestitorskih projektih skupaj z občinami, do sedaj objavil tri razpise (Mandič 2007, 70).

- Poslovne banke.

Igrajo vlogo pri kreditiranju prebivalstva, gotovinski in stanovanjski krediti, katerih obseg se vedno bolj povečuje. Vendar država ne posega v financiranje stanovanjskih posojil preko banke (Mandič 2007, 70-76).

- Neprofitne stanovanjske organizacije.

Neprofitni najemni sektor ima v Evropi zelo pomembno vlogo in tudi pri nas stanovanjska politika temelji na obstoju tega sektorja. Stanovanjski zakon predvideva, kot najpomembnejšega nosilca v oskrbi z neprofitnimi stanovanji, neprofitne stanovanjske organizacije. Predvideva jih tudi Resolucija v svojih ukrepih na tem področju. Te naj bi predstavljale most med javnim in zasebnim sektorjem v oskrbi s cenovno dostopnimi stanovanji. Nastopajo kot skladi v okviru občine, kot javni skladi ali v okviru gospodarskih družb.

V Sloveniji trenutno deluj okoli šestdeset tovrstnih organizacij, ki pa so do leta 2000 delovale v zanje nespodbudnem okolju. V tem obdobju so skušale njihov položaj izboljšati občine, ki so se v precejšnji meri odločale za pogodben prenos občinskih neprofitnih (socialnih) stanovanj v njihovo last ali upravljanje. Leta 2000 je stopil v veljavo Zakon o spremembah in dopolnitvah stanovanjskega zakona, ki je spremenil metodologijo za določanje višine najemnine neprofitnega stanovanja. Tudi Stanovanjski zakon iz leta 2003 je sprejel spremembe pri višini neprofitne najemnine, 4, 68 % od vrednosti stanovanja. Kljub temu pa še vedno večina neprofitnih stanovanjskih organizacij posluje negativno, zato se pod vprašaj postavlja njihova dolgoročna perspektiva v smislu prenavljanja in povečevanja sklada neprofitnih stanovanj, saj jim zakonodaja ne zagotavlja niti pozitivnega poslovanja. Po izvedeni privatizaciji stanovanj je bilo breme financiranja neprofitnih najemnih stanovanj preneseno na neprofitne stanovanjske organizacije kot akterje neprofitne oskrbe. Slednji so razpolagali z omejenimi viri sredstev, subvencij s strani države pa ni bilo, je ponudba izrazito zaostajala za povpraševanjem. Slednje se kaže v velikem številu prijav na razpise za dodelitev neprofitnih stanovanj, dolgih čakalnih vrstah in nezanimanju zasebnega sektorja za vstop na to področje. V tujini se zanimanje zasebnega sektorja sicer zmanjšuje, vendar zanimanje ostaja prav zaradi subvencij države (Mandič 2007, 76-82).

5 EVROPSKA UNIJA IN DRUŽINA

Družinska politika v Sloveniji temelji predvsem na zaposlitvenem statusu, na katerem temelji tudi evropska družinska politika. Najpogosteje se družinsko politiko na ravni Evropske Unije (naprej EU) omenja v povezavi z usklajevanjem dela in družine, kar kaže na povezanost teh dveh področij.

Prvi pomembnejši dokument, ki se je navezoval na družinsko politiko je bila »Resolucija o družinski politiki v Evropski Skupnosti«, ki jo je Evropski parlament oblikoval leta 1983. Zajemala je teme štirih področij: usklajevanje dela in družinskega življenja ter delitev družinske odgovornosti; pomoč določenim kategorijam družin; upoštevanje najbolj prikrajšanih družin; vpliv politik Skupnosti na družino, natančneje zaščita otrok v času otroštva. Omenjeni načrt je bil opravičen z dejstvom, da ima družina pomembno ekonomsko vlogo ter služi za solidarnost med generacijami. Slednje izhaja iz družbenih in ekonomskih trendov, ki sta jih povzročili globalizacija in deindustrializacija, le-ti pa so vplivali na hitro staranje populacije, pluralizacijo družinskih oblik, trg delovne sile in ekonomske strukture.

Kljub trdnim argumentom navedene teme niso bile upoštevane v Listini Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev, sprejete istega leta. Ta dokument se je primarno nanašal na pravice delavcev, tako kot Socialni akcijski program iz leta 1974. Okvir zaposlitvenega statusa je upošteval le status žensk kot delovnih mater ter spoznal, da ženske in moški potrebujejo podporo, ki jim omogoča »usklajevanje njihovih poklicnih in družinskih obvez«. Še zmeraj pa zaposlitveni status velja za poglobitnega (Hantrais, 2007, 103-104).

Iz zgoraj omenjenih sprememb izhaja tudi želja in iniciativa EU, ki želi preko različnih mehanizmov kot so usklajevanje dela in družine, starševski dopust, očetovski dopust, ipd. ter preko trga delovne sile in politike zaposlovanja, zblížati družinsko politiko držav članic EU.

EU na nacionalne družinske politike nima neposrednega vpliva, saj se le-te med seboj (pre)močno razlikujejo. Na njihovo raznolikost vplivajo številni dejavniki, kot so kulturno in družbeno okolje, ekonomija, sistem države blaginje, ipd. Posebej slednje ima močan vpliv na nezmožnost relativno hitre harmonizacije na tem področju (EC v Gauthier 2000), ki je bila mogoča na monetarnem in gospodarskem področju (Cochrane in Doogan v Gauthier 2000). Pri tem velja omeniti tudi razprave o pojavu evropskega modela države blaginje (Hagen v Gauthier 2000) in evropeizaciji socialne politike (Doogan v Gauthier 2000).

Vloga EU na področju družine in družinske politike je predvsem v usklajevanju in spodbujanju njenega nadaljnega razvoja na nacionalni ravni in politik, ki nanje vplivajo.

Med področja za katera ima EU jasen mandat so pravice delavcev, zaščita delavcev in enakost med spoloma, ki imajo vsi tudi družinsko dimenzijo. Ta področja so idealna za postavitev iniciativ, ki bi se nanašale tudi na družinsko politiko. Predvsem dejstvo, da se je družina začela spreminjati, od tradicionalne nuklearne družine in spolne delitve vlog (moški delavec in ženske gospodinja) do družin kjer sta oba starša zaposlena, enostarševskih družin, istospolnih družin, je med drugim, prineslo tudi vprašanja s področja usklajevanja dela in družinskega življenja ter z njim povezane spremembe porodniškega dopusta, očetovskega dopusta in starševskega dopusta za nego in varstvo otroka. S tem je prišlo največje "zblíževanje" nacionalnih držav v EU, saj je zadevalo prav vse članice in v vseh so se pojavile podobnosti pri ekonomskih in demografskih trendih. Stopnje rodnosti so pod stopnjo, ki omogoča naravno obnavljanje prebivalstva ter naraščajoča stopnja zaposlenosti žensk, sta pripomogli k temu, da je postala tema usklajevanja dela in družine še posebej pomembna in vidna na agendi nacionalnih držav, kot tudi na agendi EU. S tem pa si je slednja odprla nove možnosti in priložnosti na področju skupne družinske politike (Commuri, Gentry 2010; Thévenon 2008).

Na raznolikost družinskih politik vplivajo številni dejavniki, kot so kulturno in družbeno okolje, ekonomija, sistem države blaginje,... Posebej slednje ima močan vpliv na nezmožnost relativno hitre harmonizacije na tem področju (EC v Gauthier 2000), ki je bila mogoča na monitarnem in gospodarskem področju (Cochrane in Doogan v Gauthier 2000). Pri tem velja omeniti tudi razprave o pojavu evropskega modela države blaginje (Hagen v Gauthier 2000) in evropeizaciji socialne politike (Doogan v Gauthier 2000). Tako je vloga EU na področju družine in družinske politike predvsem v usklajevanju in spodbujanju njenega nadaljnega razvoja na nacionalni ravni in politik, ki nanje vplivajo.

Med področja za katera ima EU jasen mandat so pravice delavcev, zaščita delavcev in enakost med spoloma, ki imajo vsi tudi družinsko dimenzijo. Ta področja so idealna za postavitev iniciativ, ki bi se nanašale tudi na družinsko politiko. Predvsem dejstvo, da se je družina začela spreminjati, od tradicionalne nuklearne družine in spolne delitve vlog (moški delavec in ženske gospodinja) do družin kjer sta oba starša zaposlena, enostarševskih družin, istospolnih družin, je med drugim, prineslo tudi vprašanja s področja usklajevanja dela in družinskega življenja ter z njim povezane spremembe porodniškega dopusta, očetovskega

dopusta in starševskega dopusta za nego in varstvo otroka. S tem je prišlo največje "zbliževanje" nacionalnih držav v EU, saj je zadevalo prav vse članice in v vseh so se pojavile podobnosti pri ekonomskih in demografskih trendih. Stopnje rodnosti so pod stopnjo, ki omogoča naravno obnavljanje prebivalstva ter naraščajoča stopnja zaposlenosti žensk, sta pripomogli k temu, da je postala tema usklajevanja dela in družine še posebej pomembna in vidna na agendi nacionalnih držav, kot tudi na agendi EU. S tem pa si je slednja odprla nove možnosti in priložnosti na področju skupne družinske politike (Commuri, Gentry 2010; Thévenon 2008).

Na tej točki se vrnemo na področje zaposlitvenega statusa, saj je prišlo do konvergence nacionalnih agend z vidika podpore države zaposlenim staršem, kjer ima EU jasen mandat. Torej se tudi na ravni EU kaže močna prepletenost družinske politike in politike zaposlovanja.

5.1 Primeri dobrih praks

Posamezni primeri dobrih praks predstavljajo dobro izhodišče za zastavitev zakonodaje na področju družine tudi v drugih državah. Vendar je pri tem potrebno poudariti, da je ukrepe potrebno prilagoditi glede na specifični kontekst posamezne države. Če omenjenega ne bi upoštevali, bi lahko hitreje prišlo do negativnih kakor pozitivnih posledic teh ukrepov. Največ primerov dobrih praks je na področju usklajevanja dela in družinskega življenja, spodbujanja očetov k aktivnejši vlogi v družini in enakih možnosti med spoloma.

5.1.1 Usklajevanje dela in družine

- »Micro-crèches - Mirko jasli«

Primer dobre prakse za varstvo majhnih otrok, do treh let, imajo v Franciji. Država je v svojem načrtu ustvarjanja novih (med 200.000 in 400.000) mest za varstvo in nego majhnih otrok do leta 2012 predstavila nove oblike, ki jih je lahko vzpostaviti in niso drage.

Med, s strani države, priporočljivimi oblikami za varstvo in nego majhnih otrok so t.i. »micro-crèches - mikro jasli«, ki obstajajo od leta 2007. Ideja njihove vzpostavitve je preprosta. Dve osebi, ki v bližini skrbita za nego in varstvo otrok, združita svoje moči. Poiščeta primeren prostor, vložita vlogo na Varstvo mater in otrok, »Mother and Child Protection«, in kmalu imata svoje mikro jasli. Takšne strukture so namenjene največ devetim otrokom starim manj kot šest let in zaposlujejo tri osebe, ki imajo vsaj dve leti delovnih izkušenj z majhnimi otroci. Lahko so organizirane tudi s strani občine ali združenja. Takšne oblike so veseli predvsem v ruralnem območju, soseskah in predmestjih, kjer ne potrebujejo tradicionalnih jasli, ki

zahtevajo minimalno 18 otrok. Sočasno spodbujajo mlade pare, ki jih zanimajo cenejše oblike varstva vzgoje in otrok, da se priselijo na to območje. Mikro jasli imajo daljši delovnik in so tako primerne za starše z netipičnim delovnikom. Odprte so med sedmo zjutraj in pol deveto zvečer, kar omogoča lažje usklajevanje dela in družinskih obveznosti.

Pomembno je sodelovanje države, ki spodbuja nastajanje mikro jasel z javnimi razpisi, preko katerih nudi finančno podporo in hkrati spodbuja razvoj kadra v tem sektorju. Pomoč za delovanje mikro jasli prihaja tudi s strani Pisarne za družinske prejemke, t.i. »Family Benefit Office«. Pomoč prihaja kot del dodatka za samostojno storitev oziroma servis, t.i. »single service allowance«, in pokrije 66 % stroškov od maksimalno določenih za eno uro. Cena mikro jasli se razlikuje glede na prihodek družine, od 30 centov do štirih evrov na uro (EUROPA - The European Alliance for Families 2011a).

- Gepetto - »Childcare for a balance between working life, family life and its organisation – Otroško varstvo za ravnotežje med delovnim življenjem, družinskim življenjem in njuno organizacijo«.

Kot rešitev za spremenjen delovni čas, ki je povsod velik družbeni problem, so v Franciji razvili sistem varstva in nege za otroke, od rojstva do 13 leta, na domu družine v času, ko nobena druga oblika institucionalnega varstva ni na voljo. Poimenovali so ga *Gepetto*. Glavni razlog oblikovanja je bil pomoč staršem, ki delajo v sektorjih z nočnim delovnim časom (gostinstvo, hotelirstvo, zabava, javni promet, prodajalci). Takšen delovnik ponavadi vpliva na ljudi z nizko izobrazbo, s katero je povezan nizki dohodek, ki vpliva tudi na enostarševske družine. Namenjen je tudi staršem, ki hodijo na službena potovanja ali morajo skrbeti za bolnega otroka ter za druge neprijetne in nevsakdanje situacije (npr. zaprt vrtec).

Gepetto dopolnjuje preostale oblike varstva, vzgoje in nege otrok, ki je na voljo vsak dan v tednu in vsako uro v dnevu. Zaposleni so poklicno kvalificirani za takšno delo, imajo zagotovljeno določeno plačilo in so vključeni v kolektivno pogodbo. Po vsej Franciji imajo odprte podružnice, ki delujejo individualno in pod različnimi imeni. Podružnice so financirane s strani različnih organizacij in prispevka staršev, ki so izračunani na osnovi njihovega dohodka (EUROPA - The European Alliance for Families 2011b).

- Različni servisi za družine na enem mestu

Kot primer dobre prakse, pri zmanjševanju stresa za starše, boljše nege in izobraževanja za otroke so v mestecu v Litvi, v sklopu enega vrtca, organizirali delovanje različnih servisov oziroma storitev. Vrtec vodi občina, vanj so vključeni otroci med tretjim in sedmim letom,

zagotavlja storitve nege, varstva in izobraževanje od sedmih zjutraj do pol šestih zvečer. Leta 2005 so se odločili, da v sklopu projekta »Family and Work Reconciliation Development«, ki je financiran iz evropskega programa EQUAL, podaljšajo delovnik vrtca. Tako je zdaj odprt tudi ponoči, od pol šestih do sedmih zjutraj, da bi ugodil potrebam staršem, ki delajo ponoči (EUROPA - The European Alliance for Families 2011c).

- *»Lokale Bündnisse für Familie« - Lokalne zveze za družine*

Primer dobre prakse za razvoj družini prijaznih praks, pri katerem sodelujejo lokalne oblasti, podjetja in družbene organizacije, deluje v Nemčiji od leta 2003. Pobuda za omenjeno sodelovanje imenovano »Lokale Bündnisse für Familie« (Lokalna zveza za družine) je prišla s strani države. Njen cilj je, da bi se s sodelovanjem in izmenjavo izkušenj med podjetji, družbenimi organizacijami in občinami, reševalo problem premajhnega števila mest za vzgojo in nego otrok v vrtcih in krepilo infrastrukture za družinam prijazne prakse na lokalni ravni. Lokalne zveze se prednostno ukvarjajo s problematiko: nege in varstva za otroke mlajše od treh let; pomoč staršem, da se vrnejo na delovno mesto; pomoč staršem pri usklajevanju dela in družine; omogočiti starejšim ljudem, da delijo svoje izkušnje z mladimi družinami. Znotraj tega okvirja se vsaka zveza zase odloči, katere projekte želi razviti. Lokalne zveze se srečujejo na regijskih in državnih srečanjih, kjer predstavijo svoje projekte in delijo izkušnje. Vsak mesec centralna pisarna razglasi »zavezo meseca«.

Nemška zvezna država je organizirala centralno pisarno, ki je financirana s strani Evropskega socialnega sklada. Ta zagotavlja posrednike pri potrebnih pogajanjih za vzpostavitev lokalne zveze in za nadaljnje svetovanje. Do avgusta 2010 je bilo organiziranih že več kot 630 Lokalnih zvez in pokriva več kot polovico nemške populacije, z več kot pet tisoč lokalnimi projekti (EUROPA - The European Alliance for Families 2011d).

- *Nagrada »The Golden Dummy«*

Za podjetja, ki spodbujajo usklajevanje dela in družine imajo na Švedskem nagrado, imenovano »The Golden Dummy Prize«. Nagrado so lansirali sindikati privatnega sektorja, ki so želeli narediti nekaj koristnega za enake možnosti žensk in moških na trgu dela. Večinoma so namreč ženske tiste, ki izkoristijo starševski dopust, kljub temu da sta do njega upravičena oba starša. To ima nato negativne posledice na kariere žensk in na njihovo plačilo, medtem ko moški v tem času po karierni lestvici napredujejo. Prav tako so opazili, da je bilo veliko njihovih članov odpuščenih, ker so dobili otroke. Zato so se v sindikatih odločili, da bodo podjetja spodbujali k dobrim delom za družine in enakopravnejše odnose med spoloma. Tako

so leta 2003 lansirali nagrado Golden Dummy, ki prepoznava družini prijazna podjetja, preostala pa spodbuja, da sledijo njihovem primeru. Do sedaj je nagrado prejelo 65.000 podjetij, ki so člani sindikatov. Leta 2009 so dodali še srebrno in in tolažilno nagrado. Vsako leto ima tudi svojo temo. Leta 2009 je bila tema »Vodenje« in se je osredotočala na enakost znotraj upravljanja, leta 2010 je bila tema »Brezmejno starševstvo«, kjer bodo ocenjevalci gledali fleksibilnost delovnih mesta, npr. če delodajalci upoštevajo delovni čas vrtcev ali posebne okoliščine staršev, npr. če otrok zboli. Za sodelovanje podjetja na natečaju mora le-to izpolnjevati nekatere osnovne zahteve, ki vključujejo kolektivno pogodbo s sindikatom in načrt enakosti v podjetju. Pri podeljevanju nagrade so zelo strogi pogoji ocenjevanja, kar dokazuje dejstvo, da v letu 2008 nobeno podjetje ni osvojilo nagrade. V podjetjih, kjer imajo slabo organizirane osnovne pogoje, jim komisija pomaga pri njihovem izboljšanju in jih spodbuja k ponovnemu sodelovanju v natečaju (EUROPA - The European Alliance for Families 2011h).

- Družinski centri (Family Centres)

Na Švedskem so v devetdesetih letih ustanovili prvi družinski center, v katerega so zaradi zmanjševanja stroškov, na eni lokaciji združili zdravstveno nego, socialno delo in izobraževanje. Uradno je bilo Združenje za promocijo družinskih centrov ustanovljeno leta 2000. Obstoječe enote družinskih centrov podpirajo storitve oziroma servise pod eno streho. Vključujejo centre za zdravstveno nego mater in otrok, odprte predšolske (storitve, ki vključujejo osebje in prisotnost staršev) in socialno varstvene aktivnosti. Skupaj delajo različne skupine poklicev kot so, babice, medicinske sestre, pediatri, predšolski učitelji, socialni delavci in psihologi, ki jih družine lahko obiščejo v času nosečnosti in otrokovih prvih letih. Družinski centri temeljijo na prepričanju, da sta dobrobit staršev in njihovih otrok močno povezani, zato tako kot odprti vrtci, starše polno vključujejo v vsakodnevno življenje. ki so tudi del centrov. Tako imajo od radodarnega starševskega dopusta korist tako otroci kot starši, ki imajo dostop do: formalne zdravstvene nege; socialnih storitev, socialnih aktivnosti; kreativnih in glasbenih skupin; skupinskih treningov (kuhanje, šport); skupin za samopomoč. Aktivnosti družinskih centrov pomagajo zgraditi socialno omrežje družin, jim nudijo prostor kjer se lahko srečajo in družijo ter poiščejo neformalno pomoč in podporo.

Koristi družinskih centrov so dolgoročne, saj je ceneje preprečiti bolezni in socialne probleme v začetni fazi ter poiskati pomoč preden je prepozno. Prav tako prijatelji in socialna omrežja izven ožje družine, oblikujejo boljše starše, saj so dobri odnosi izven doma preventiven dejavnik pred zlorabo otrok.

Glede na švedski model podpornih storitev za družino in otroke, so družinski centri na voljo vsem povsem brezplačno in prostovoljno. Ena izmed glavnih značilnosti je njihova dostopnost. Družinski centri ciljajo na vsakega otroka in starša, saj za udeležbo ni potrebna nobena registracija ali prijava. Tako pomagajo tudi pri izenačevanju razrednih neenakosti in zdravstvenih razlik. Model družinskih centrov »varuje enakopravno starševstvo« s tem, ko pomaga očetom, da igrajo večjo vlogo v življenju otrok (EUROPA - The European Alliance for Families 2011e).

V Italiji so družinski centri, namenjeni družinam z otroki, ki jim nudijo različne praktične storitve, vključujoč informacije o izobraževalnih, socialnih in zdravstvenih možnostih ter priložnosti, ki jih občina nudi otrokom in družinam. Primarno podpirajo mlade pare, enostarševske družine, imigrante in invalide, ki ponavadi niso vključeni v lokalno družbo. Občasno so družinski centri tudi prostor, kjer se srečujejo skupine družin, ki sodelujejo pri skupinskih razpravah o usklajevanju dela in družine. Centri nudijo skupinske razprave, tečaje in srečanja s strokovnjaki, svetovalne storitve in podporo pri tipičnih družinskih problemih z otroci in najstniki. Zanimivo je nudenje ekonomskih nasvetov družinam, ki se prijavijo za kreditiranje majhnega posojila, imenovanega »posojilo na zaupanje«. V večini primerov starši, v trenutnih ekonomskih težavah, vrnejo izposojene zneske brez obresti. Centri so del občinskega sistema socialnih storitev (EUROPA - The European Alliance for Families 2011f).

5.1.2 Dobre prakse spodbujanja očetov k enakopravnejši delitvi skrbi za otroke in družinskih obveznosti

- »Gender equality bonus«

Primer dobre prakse za spodbujanje očetov k aktivnejši vlogi in enakopravnejši delitvi skrbi za družino med spoloma je »Gender equality bonus« (v nadaljevanju bonus), predstavljen leta 2008. Oblikovan je bil za lažjo vrnitev mater na delo po rojstvu otroka in za spodbujanje očetov, da bi izkoristili več starševskega dopusta ter bi si tako matere in očetje enakopravnejše delili skrb za otroke. Na Švedskem velja prepričanje, da bodo z vzpodbujanjem družin k enakopravnejši delitvi starševskega dopusta, okrepiли pobude mater za vrnitev na delo in prispevali k zmanjševanju razlik v plačah med moškimi in ženskami.

Na Švedskem vsakemu od staršev pripadata dva meseca plačanega starševskega dopusta, v času katerega sta upravičena do 80 % nadomestila plače, ki sta jo prejemale. Prav tako sta upravičena do dodatnih 12 mesecev plačanega dopusta med njima, ki jih morata izkoristit

preden otrok dopolni osem let ali konča prvi razred. Večina očetov ni naklonjena izrabi svojega dela starševskega dopusta tako, da večji delež izkoristijo matere. Starši otrok rojenih ali posvojenih po 1. juliju 2008, ki si med seboj enakopravno razdelijo starševski dopust (vsak osem mesecev, če je izkoriščenih vse šestnajst), so upravičeni do bonusa polne davčne, pod pogojem, da eden od staršev dela medtem, ko je drugi na starševskem dopustu. Bonus je lahko v višini 3.000 SEK, kar je približno 275 € na mesec, z maksimalno letno višino 13.500 SEK na otroka. Da dosežejo polno mesečno nadomestilo za otroka, družina ne sme uporabljati javno financirano in uveljavljeno obliko institucionalnega varstva za otroka. Starša sta do bonusa upravičena šele, ko izkoristita vsak svojo dvomesečno kvoto starševskega dopusta. Če eden od staršev izkoristi manj kot polovico svoje kvote, je temu primerno znižan tudi bonus (EUROPA - The European Alliance for Families 2011g).

- Očetrovski/starševski dopust

Na področju enakih možnosti in usklajevanju delovnih in družinskih obveznosti, se pojavlja predvsem dilema, kako vzpodbuditi očete, da bi koristili dopust (starševski ali očetrovski). Glede na primerjavo, ki je bila opravljena s strani Evropskega Sveta (European Council 2009), se kaže pomembnost združevanja starševskega dopusta za očete, ki ga ti koristijo v času, ko so tudi matere na porodniškem ali starševskem dopustu in dobro plačanega očetrovskega dopusta. Na tak način bi očete lažje spodbudili k preživljanju časa le z otrokom. Kot primer dobre prakse bi lahko navedli primer Finske, Nemčije in Norveške. Te države sodijo med skupino držav, ki imajo dobro plačan očetrovski dopust, kar je nad oziroma okoli 70 % zaslužka. Na Finskem so očete upravičeni do 18 delovnih dni starševskega dopusta in 12 dni, ki so bonus in jih morajo izkoristiti do otrokovega 16. meseca. Dodatne dneve, ki so bonus dobijo le v primeru, če očetje koristijo zadnja dva tedna starševskega dopusta, očetrov mesec (father's month). Nemčija je nedavno predstavila »partner's only paid leave«, kjer je starševski dopust lahko podaljšan za dva meseca, pod pogojem, da drugi partner vzame dva meseca dopusta. To pomeni, da je dolžina starševskega dopusta sledeča: 12 mesecev plus dva meseca, kjer nadomestilo predstavlja 67 % zaslužka, kar znaša od 300 - 1.800 € na mesec. Na Norveškem imajo očete dva tedna očetrovskega dopusta takoj po rojstvu otroka in je plačan s strani delodajalca. Znotraj starševskega dopusta imajo očete še šest tednov, ki jih lahko izkoristijo do otrokovega tretjega leta. Na Švedskem kombinirajo očetrovski dopust in starševski dopust. Očetrovski dopust, ki je dolg deset dni t.i. »daddy days« mora biti izkoriščenih znotraj 60 dni po rojstvu otroka. Znotraj starševskega dopusta le očetu pripada 60

dni, ki jih lahko izkoristi do otrokovega osmega leta. Polovica plačanega starševskega dopusta prav tako pripada očetu, a je možen pisni prenos na mamo (European Council 2009).

- Promoviranje vloge očeta

V Angliji sta za spodbujanje očetov k aktivnejši vlogi, začeli sodelovati država in Inštitut za očetovstvo (Fatherhood Institute), ki predstavlja angleški think-tank za očetovstvo. Skupaj so začeli z javno kampanjo, katere namen je zgraditi pričakovanja očetov od sodelovanja znotraj javnih servisov, ko se otrok rodi, preko otroških centrov v zgodnjih otrokovih letih, nato v šolah in splošno v družbi. Kampanja je združila delodajalce, otroške servise, izvajalce dejavnosti in prostovoljne organizacije in s tem prinesla v ospredje diskusijo o aktivnem očetovstvu in razmišljanje kaj lahko naredijo, da bodo dali očetu podporo, ki jo potrebujejo. Kampanja je imela tri glavne cilje: preoblikovanje javnih servisov (otroških, družinskih in zdravstvenih servisov, vrtcev in šol) v servise, ki sistematično vključujejo očete in spodbujajo odnose oče-otrok in starševske odnose; promoviranje javnega razumevanja in diskusij o očetovstvu ter načine podpiranja sodelovanja očetov v življenjih njihovih otrok; razviti inkluzivno očetovske pristope na delu, kot sta prožen delovni čas in prožni dogovori o starševskem dopustu za ženske in moške, ki upoštevajo vlogo očeta pri vzgajanju otrok.

Kot del kampanje so na internetu lansirali »Dads Dialogue« (očkov dialog), kjer lahko očetje, matere in otroci ustvarjajo in uporabljajo zbirko pogledov, občutkov, anekdot in spominov o starševstvu, družinski politiki, izzivih in uspehih. Vsi zainteresirani posamezniki se lahko registrirajo kot »Individual Champions«, ki lahko izpolnijo »Champion Statement«, v kateri s svojimi besedami napišejo kako nameravajo podpreti kampanjo in kaj lahko oni naredijo, da bi vnesli majhne spremembe v svoje navade. Izpolnjene izjave so nato zbrane in objavljene v letnem poročilu projekta. Registriranih je bilo več kot 500 posameznikov iz različnih poklicev, tudi raziskovalcev, socialnih delavcev, idr. Poleg posameznikov so bili k sodelovanju povabljeni tudi servisi, agencije in projekti iz področja družine, otrok in staršev, ki so se vpisali kot »Agency Champions«. Spodbujani so bili k zavezi, da bodo razvijali storitve, ki sistematično vključujejo očete, podpirajo odnose oče-otrok in se udeležili »Dad Test« ter gledali ločeno na očete in starše (EUROPA - The European Alliance for Families 2011i).

6 EVALVACIJA IN PREDLOGI IZBOLJŠANJA IZBRANIH UKREPOV RESOLUCIJE V KONTEKSTU SPREMINJANJA DRUŽINE IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA

Evalvacija ukrepov bo temeljila na statističnih podatkih in obstoječih empiričnih raziskavah na področju družine in družinskega življenja v Sloveniji. Potrebno je poudariti, da takšne raziskave niso številne in longitudinalne, zato je potrebno njihove rezultate kot takšne tudi upoštevati. Naloga evalvacijo uporabi za primerjavo izbranih ukrepov, predvidenih v Resoluciji, in rezultati njihove (ne)uspešne implementacije, glede na statistične podatke in rezultate empiričnih raziskav. S pomočjo primerov dobrih praks iz tujine in s pomočjo rezultatov empiričnih raziskav, ki so bile opravljene na tem področju, sledijo predlogi za izboljšanje obstoječih ukrepov.

V Raziskavi o vplivih veljavnih ukrepov družinske politike na odločanje za otroke so anketiranci za najpomembnejša področja, ki bi morala biti bolje urejena navedli: stanovanjsko področje; področje dela oziroma zaposlitve (stabilno delovno mesto pomeni varnejšo prihodnost); področje vrtcev (dostopnejši vrtci – več prostih mest in nižje cene; cilj vlade je do leta 2014 brezplačni vrtci za vse otroke) in področje otroških dodatkov (želijo višje dodatke, nekateri podpirajo idejo o univerzalnem otroškem dodatku, neodvisnem od dohodka staršev). Olajšav bi si želeli tudi na številnih drugih področjih, na primer nakup otroških oblačil, plen in drugih potrebščin za otroka. Anketiranci so opozorili tudi na ukrepe, ki predvsem materam, lajšajo usklajevanje delovnih in družinskih obveznosti, še posebej na fleksibilnejši delovni čas. Prav tako so izpostavili, da bi bilo staršem koriščenje obstoječih ukrepov olajšano, če bi bili le-ti za delodajalce zavezujoči (Rakar in drugi 2010b, 70).

6.1 Otroški dodatki

Otroški dodatki podpirajo enega izmed temeljnih načel Resolucije, da družinska politika temelji na delnem prispevku družbe k stroškom za vzdrževanje otrok. Pozitivno je, da so otroški dodatki višji za enostarševske družine, kar sledi ciljem upoštevanja pluralnosti družinskih oblik in različnih potreb, ki iz tega izhajajo.

Otroški dodatki so uspešen in pozitiven mehanizem družinske politike. Z njihovo sedanjo ureditvijo, kjer je višina dodatka odvisna od dohodkov na družinskega člana, je zadovoljna večina oseb (Rakar in drugi 2010b; Stropnik 2010 37-39). Nekoliko drugačna slika je pri zadovoljstvu z višino otroških dodatkov, s katero je večina anketirancev nezadovoljna. Rezultati Raziskave o vplivih veljavnih ukrepov družinske politike na odločanje za otroke, ki

so jo opravile Rakar in drugi (2010b, 92-93), kažejo, da slabi dve tretjini (66 %) anketirancev, ki so bili leta 2010 prejemniki otroških dodatkov, z njihovo višino niso zadovoljni in menijo, da so prenizki. Da je njihova višina primerna, je menila le tretjina. Najbolj nezadovoljne glede višini dodatkov so enostarševske družine (Rakar in drugi 2010b, 138). Podobne rezultate, kjer je otroške dodatke za prenizke označilo 81,0 % moških in 72,9 % žensk, ima v svoji raziskavi Stropnik (Stropnik 2010, 36). V raziskavi opravljeni leta 2000 je otroške dodatke za prenizke opredelilo tri četrtine anketirancev, kot primerne pa 22 %. Stropnik (2010, 8-9) pravi, da so otroški dodatki razmeroma visoki za otroke iz družin z nizkim dohodkom na člana in so tudi višji za vsakega nadaljnjega otroka v družini. Otroški dodatki so dobrodošla finančna pomoč države, ki pa je v primerjavi s potrebami in stroški, ki jih družine imajo, zelo majhen. Zanimivo je, da približno četrtina anketiranih oseb podpira univerzalni dodatek, ki bi bil enak za vse otroke. Prav tako bi skoraj petina anketirancev raje videla, da višina otroških dodatkov ne bi bila odvisna od števila otrok v družini (Rakar in drugi 2010b, 138; Stropnik 2010, 37). Po veljavni ureditvi je otroški dodatek za vsakega nadaljnjega otroka višji (Rakar in drugi 2010b, 138).

Leta 2003 je Zakon o starševskem varstvu vpeljal 20 % višje otroške dodatke za predšolske otroke, stare več kot eno leto, ki niso vključeni v subvencionirane programe predšolske vzgoje. Dodatna pomoč družini, kjer otrok do 3 leta ni vključen v vrtec, predstavlja Dodatek za varstvo in vzgojo otrok za otroke v starosti do 3 let, ki niso v vrtcu. Do dodatka je upravičen eden od staršev, ki mora izpolnjevati pogoje določene s strani občine, kjer ima stalno prebivališče. Leta 2004 je omenjeni zakon vpeljal 10 % višje otroške dodatke za otroke iz enostarševskih družin, kar je vsekakor pozitiven ukrep za podporo različnim tipom družin in kakovosti njihovega življenjskega standarda.

➤ **Predlogi**

- **Univerzalni otroški dodatek**

Vredno bi bilo razmisliti o univerzalnem otroškem dodatku, ki ne bi bil odvisen od starosti otrok in dohodkov družine. Tako bi bilo do njega upravičenih tudi približno 30 % otrok iz družin z višjimi dohodki, ki po sedANJI ureditvi do njih niso upravičeni. Njegova višina se prav tako ne bi razlikovala glede na prvo ali nadaljnje rojenega otroka. Rezultati raziskav kažejo, da ureditev, kjer se višina dodatka ne bi razlikovala glede na rojstvo otroka (prvi, drugi, itn.), podpira večina staršev s tremi ali več otroki (Stropnik 2010). Tako bi tudi družba pokazala enak odnos do vseh otrok.

Kot dodatno finančno pomoč veliki družini bi predstavljal že uveljavljen t.i. **dodatek za veliko družino**, ki ga od leta 2002 prejemajo družine s tremi ali več otroki, ne glede na družinske dohodke. Dodatek za veliko družino je nenamenski prejemek, ki predstavlja kompenzacijo za znižane stopnje prometnega davka na izdelke za otroke in davčno olajšavo za velike družine ob nakupu avtomobila (Zakon o davku na dodano vrednost, 2003), ki so z uvedbo davka na dodano vrednost prenehale veljati julija 1999 (Stropnik 2010, 18). Dodatek predstavlja letni prejemek, namenjen družinam s tremi ali več otroki, ki so mlajši od 18 oziroma 26 let, če se šolajo in imajo status učenca, dijaka, vajenca ali dodiplomskega študenta. Pravico do dodatka ima eden od staršev, pod pogojem, da ima eden od staršev in otroci skupno prebivališče v Republiki Sloveniji. Pravico ima tudi eden od polnoletnih otrok, kadar trije ali več otrok iz iste družine živijo brez staršev. Dodatek za družino s tremi otroki od 1. julija 2011 znaša 393,46 EUR, za družini s štirimi ali več otroki pa 479,83 EUR (Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve 2011b). Višina se uskladi dvakrat letno z rastjo cen življenjskih potrebščin in se izplača v enkratnem znesku.

Na tem mestu velja omeniti tudi **pomoč ob rojstvu otroka**, ki jo prejmejo vse družine in za vsakega otroka. Je enkratni denarni prejemek, ki je namenjen nakupu opreme za novorojenca. Kot alternativa denarnemu prejemku obstaja možnost izbire opreme za novorojenca v obliki treh različnih zavirkov, ki jih lahko naročijo tudi preko spletne trgovine, kjer sami poljubno izberejo izdelke, ki jih potrebujejo. Pravico do te pomoči ima vsak otrok, katerega mati ali oče ima stalno prebivališče v Republiki Sloveniji. Pravico uveljavlja eden od staršev, v roku 60 dni od rojstva otroka, pri centru za socialno delo, ki je krajevno pristojen po materinem stalnem prebivališču. Če mati nima stalnega prebivališča v Republiki Sloveniji, pravico uveljavlja oče pri centru za socialno delo, ki je pristojen po očetovem stalnem prebivališču. Višina pomoči ob rojstvu otroka od prvega julija 2011 znaša 280,75 EUR. Znesek se usklajuje dvakrat letno z indeksom rasti cen življenjskih potrebščin

6.2 Otroško varstvo

V osemdesetih in devetdesetih letih se je število otrok, ki so vključeni v institucionalno varstvo, povečalo. Leta 1980 je bilo v javne vrtce vključenih 38 % otrok, leta 1987 je število naraslo na 52 % in se še povečevalo. V letu 1998 je število vključenih otrok doseglo 58,9 %, leta 2011 pa stopnja vključenosti otrok v vrtce 75,3 %. Število otrok do tretjega leta starosti se v zadnjih letih ponovno povečuje. Stopnja rodnosti je leta 2006 dosegla, 1,31, leta 2008 pa 1,46 otrok na žensko in je najvišja v zadnjih desetih letih. Posledično se s povečevanjem stopnje rodnosti povečuje tudi število otrok, ki ne dobijo mesta v vrtcih.

V šolskem letu 2010/11 deluje 891 vrtcev z enotami, ki imajo skupaj 4.483 oddelkov. Velika večina, kar 96 % vrtcev je javnih in le 4 % oziroma 35 vrtcev je zasebnih. V predšolsko vzgojo in izobraževanje v vrtcih in v vzgojno-varstvenih družinah je vključenih že 75,3 % vseh otrok ustrezne starosti. V predšolsko vzgojo in izobraževanje v vrtcih je vključenih 91,9 % vseh 4 letnih otrok in 91 % 5-letnikov. V primerjavi s preteklim šolskim letom se je število otrok povečalo predvsem v starostni skupini do treh let in sicer za 8,5 % in znaša 54,6 %. Število otrok, v starosti od treh let do vstopa v šolo, se je povečalo za 6,1 % in znaša 89,1 %. S tem smo na zelo dobri poti, da dosežemo še drugi, t.i. barcelonski cilj. Torej 90 % vključenost otrok drugega starostnega obdobja v predšolsko vzgojo oziroma vrtece.

V vrtcih je zaposlenih 10.300 ljudi, kar pomeni, da je enemu vzgojitelju in enemu pomočniku dodeljenih povprečno 8,1 otroka. V 1. starostnem obdobju jima je bilo dodeljenih 6,2 otroka, v drugem pa 9,4 otroka (Statistični urad Republike Slovenije 2011b). Za primerjavo je bilo v šolskem letu 2008/2009 49 % otrok v prvi starostni skupini vključenih v predšolsko vzgojo. S tem je bil dosežen t.i. barcelonski cilj, ki zahteva 33 % vključenost otrok prvega starostnega obdobja v vrtec. V drugem starostnem obdobju je bilo vključenih 84 % otrok. V vrtcih je bilo zaposlenih 9.000 ljudi, kar pomeni, da je bilo enemu vzgojitelju in enemu pomočniku dodeljenih povprečno 8,2 otroka. V prvem starostnem obdobju jima je bilo dodeljenih 6,3 otroka, v drugem pa 9,4 otroka.

Rezultate raziskave Starši med delom in družino iz leta 2004 (Kanjuo Mrčela in Černigoj Sadar 2004) so pokazali, da je skoraj polovica anketirancev imela otroke v javnem vrtcu ali otroških jaslih (46 %). Druga najpomembnejša oblika varstva so stari starši ali babica in anketirane osebe same. Razlog bi lahko našli v blaginjskem sistemu, ki ga imamo v Sloveniji. Že v času socializma se je izoblikoval poseben, državno-socialistični sistem blaginje, kjer so veliko breme pri zagotavljanju blaginje nosile neformalne socialne mreže. Predvsem družina in sorodstvo. Po osamosvojitvi leta 1991, se je v Sloveniji izoblikoval dualni model, ki je sestavljen iz elementov konservativno-korporativističnega in socialdemokratskega sistema blaginje. Tako je družina še danes najpomembnejša enota neformalnega sektorja, ki pa je podprta s pozitivnimi ukrepi družinske politike (Kolarič in drugi 2009).

Rezultati raziskave so prav tako pokazali, da več kot polovica anketirancev sama skrbi za otroke do prvega leta starosti. Druga oblika varstva pa so zopet babice oz. stari starši. Do prvega leta starosti je v javnem varstvu (jaslih) dobrih 10 % otrok. Slednje in pa skrb za otroka do prvega leta s strani anketirancev samih, je povezano s starševskim dopustom, ki staršema omogoča, da prvo leto sama skrbita za otroka.

Pri otrocih od prvega do tretjega leta starosti, je najpogostejša oblika varstva vrtec (53,8 %), sledi zopet varstvo starih staršev. Javno varstvo (53,4 %) predstavlja najpomembnejšo obliko varstva tudi pri drugi starostni skupini otrok, od tretjega leta do vstopa v osnovno šolo, pri šestih letih.

Glede na ugotovitve raziskav vrtec predstavlja najpomembnejšo obliko varstva otrok. Je zelo uspešen mehanizem, z dolgo tradicijo še v prejšnjem socialnem sistemu. Od takrat so se zgodile številne družbene spremembe, ki so vplivale tudi na družinsko življenje in družine. Zato je potrebno mehanizem otroškega varstva prilagoditi potrebam današnjih družin. Je eden izmed najpomembnejših in najuspešnejših mehanizmov družinske politike, ki staršem omogoča lažje usklajevanje dela in družinskega življenja. Otroško varstvo je eden redkih mehanizmov, katerega implementacija je zaživela tudi v praksi, ne le formalno na papirju, v zakonih.

V Sloveniji je v zadnjih letih naraslo število otrok, ki potrebujejo javno, institucionalno varstvo, a je prostora premalo. To ima negativne posledice za starše, predvsem matere, ki bi se radi vrnili nazaj v službo, a se ne morejo, ker nimajo varstva za svojega otroka. Prav tako lahko pomankanje prostih mest v vrtcih vpliva na mlade pare, ki se odločajo za otroka, da z odločitvijo predstavljajo. Iz raziskav je razvidno, da so druga najpogostejša oblika varstva majhnih otrok stari starši. Družina sicer dobi za 20 % višji otroški dodatek, če otrok ni vključen v subvencioniran vrtec, a druge oblike rednega dnevnega varstva je ponavadi veliko dražje. Raziskava o potrebah družin po različnih oblikah storitev je ugotovila statistično značilno povezavo med vključenostjo otrok v druge oblike varstva in materialnim položajem staršev. Starši z nižjim standardom se poslužujejo varstva sorodnikov (stari starši in drugi), starši s srednjim ali višjim standardom pa se poslužujejo predvsem plačanih oblik varstva (Rakar in drugi 2010a, 29). Na tem mestu težko govorimo o kakršnikoli alternativni obliki varstva otrok, ki bi staršem omogočila vrnitev v službo. Plačanih oblik varstva na svojem domu se poslužuje le 1,4 % staršev, varstva na domu varuške pa 2,9 % staršev (Rakar in drugi 2010a, 28).

➤ **Predlogi**

Potrebno bi bilo zagotoviti nova prosta mesta v vrtcih, ki bi morala biti vsem otrokom enako dostopna. Rezultati Raziskave o potrebah družin po različnih oblikah storitev so pokazali, da prostora v vrtcu ni dobilo 7 % staršev (Rakar in drugi 2010a, 27). Prav tako bi morali organizirati nove oblike otroškega varstva, da bi se lahko družina sama odločala med alternativnimi možnostmi varstva. Pri nas so za organizacijo vrtcev oziroma izvajanje

institucionalnega varstva in nege otrok odgovorne občine, država je na drugi strani odgovorna za njihovo načrtovanje. Omenjena akterja bi tako morala med seboj delovati aktivneje in učinkoviteje, predvsem pa bolj povezano.

- Podeljevanje koncesij in javno-zasebno partnerstvo

Za alternativne možnosti varstva in nova prosta mesta v vrtcih bi lahko uporabili tako javno-zasebno partnerstvo, kot številčnejše podeljevanje koncesij. Zasebnih vrtcev je v šolskem letu 2010/11 le 5 % in tu vidimo še velik razvojni potencial. Sledili bi lahko tudi primeru dobre prakse ustvarjanja jasli iz Francije, ki bi ga nekoliko preoblikovali in prilagodili slovenskim razmeram. Prav tako zanimiv primer dobre prakse je iz Nemčije, kjer na pobudo države, sodelujejo lokalne oblasti, podjetja in družbene organizacije. Cilj sodelovanja je skupno reševanje premajhnega števila mest za vzgojo in nego otrok v vrtcih in krepitev infrastrukture za družinam prijazne prakse na lokalni ravni. Prednostno se ukvarjajo s problematikami kot so: nega in varstvo za otroke mlajše od treh let; pomoč staršem, da se vrnejo na delovno mesto; pomoč staršem pri usklajevanju dela in družine; omogočiti starejšim ljudem, da delijo svoje izkušnje z mladimi družinami.

- Družinski centri

Prav tako bi lahko razmislili o organizaciji družinskih centrov, na način kot ga podaja primer dobre prakse na Švedskem in v Italiji. Z njimi bi olajšali skrb za otroke, razbremenili starše, ki bi si z druženjem in izmenjavo izkušenj lažje organizirali družinske življenje. Pomemben je tudi vidik podpore pri ponovni vrnitvi na delovno mesto, kjer se starši velikokrat srečujejo z negativnim odnosom nadrejenih in sodelavcev. Hkrati pa bi potrebovali tudi kakšno izobraževanje ali uvajanje, saj enoletna odsotnost (večine, predvsem mater) pomeni veliko za službeno kariero. V okviru centrov bi lahko nudili tudi občasno varstvo za krajši čas. Skleпам, da bi takšna oblika varstva v praksi zaživela, saj bi se je glede na raziskave posluževalo slabih 47 % staršev predšolskih (več kot polovica) in šolskih (43 %) otrok (Rakar in drugi 2010a, 35-36). Starši bi za takšno obliko varstva bili pripravljeni plačati tudi simbolno ceno 2-6 € ali več na uro. Vsekakor potreba po takšnih oblikah varstva je in čas bi bil, da se na njihovi ponudbi začne tudi graditi. Na tak način bi tudi staršem olajšali obremenjenost z delom in družino ter občasnim iskanju varstva.

- Delovni čas vrtecev

Sprememba bi bila potrebna tudi pri delovnem času vrtecev, saj se v današnji družbi vedno bolj uveljavlja kultura dolgih delovnikov. Glede na rezultate raziskave Starši med delom in družino (Kanjuro Mrčela in Černigoj Sadar 2004, 25), kar 45,8 % staršev ne more po svojega otroka v vrtec. Razlog se pri večini skriva v delovnih obveznostih, kar 60 %. Tak odgovor je navedlo več moških kot žensk, 67 % moških in 58 % žensk. Pokaže se tudi, da je omenjeni odgovor izbralo več samskih in v izven zakonski skupnosti (67 %), kot tistih, ki so poročeni (58 %) ali razvezani (50 %). Na omenjeni razlog vpliva tudi izobrazba, saj višja kot je, več jih ne utegne priti po otroka v vrtec zaradi službenih obveznosti. Zanimiv je odgovor, da več kot polovici staršev (67 %) delovni čas vrtecev ustreza, medtem ko z njim ni zadovoljnih 17 %. V Raziskavi o potrebah družin po različnih oblikah storitev (Rakar in drugi 2010a, 27) je z delovnim časom zadovoljnih kar 93,8 % anketirancev in 6,2 %, ki z njim niso zadovoljni. Po drugi strani pa bi skoraj polovica (47 %) staršev želela, da bi bili vrtci odprti po šestnajsti uri. Prav tako si 21 % staršev želi, da bi bili vrtci odprti tudi ob sobotah in nedeljah. Pri tem odgovoru prevladujejo samski starši in starši z osnovnošolsko izobrazbo (oboje 33 %). Smiselno bi bilo razmisliti o podaljšanem delovnem času vrtecev in tudi določenem številu dežurnih vrtecev med vikendom in ponoči. Podaljšan delovni čas vrtecev bi pomagal pri usklajevanju dela in družinskih obveznosti tako staršem, ki delajo dlje kot do šestnajste ure kot tudi enostarševskim družinam. Nočno dežurstvo vrtecev bi prišel prav predvsem poklicem, katerih delovnik je nočni (zdravniki, vozniki avtobusov, taksisti, peki, medicinsko osebje, policisti, itd) in bi jim varstvo otrok v takšnem času prišlo zelo prav. O podaljšanem delovnem času vrtecev, bi bilo vsekakor potrebno opraviti anketo med starši, katerih otroci so vanje vključeni.

6.3 Starševski dopust

Starševski dopust je ukrep, ki ga v Resoluciji najdemo na področju zaposlovanja, ki stremi k ustvarjanju pogojev za usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti obeh staršev. Področje vključuje tudi posebni cilj družinske politike, ki je: ustvarjanje pogojev za kvalitetnejše usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti staršev (matere in očeta) in spodbujanje k enaki odgovornosti obeh staršev. Prav tako je med temeljnimi načeli družinske politike zapisano načelo promoviranja enakih možnosti obeh spolov.

V zadnjih letih se stopnja rodnosti zopet povečuje, hkrati pa je tudi stopnja zaposlenosti žensk visoka. V EU 27 je bilo leta 2006 zaposlenih 76 % žensk brez otrok in 80,8 % moških. Najvišja stopnja zaposlenih žensk je v Avstriji, na Češkem in Nizozemskem, v Estoniji in

Litvi (nad 80 %). V Sloveniji je bilo leta 2006 zaposlenih 77,1 % žensk, ki še vseeno presega povprečje EU 27 in dosega tudi cilj Lizbonske strategije (60 % zaposlenost žensk). Pri moških najvišje stopnje zaposljivosti dosega Malta, Češka, Avstrija, Estonija, Litva, Luxemburg (z več kot 85 %). Slovenija tudi tu presega povprečje EU 27, in sicer z 82,7 %. Ko pogledamo na stopnjo zaposlenosti pri osebah z otroci, je slika precej drugačna. V EU 27 je zaposlenih 62,4 % žensk z otroci in kar 91,4 % moških z otroci. Pri vseh članicah se stopnja zaposlitve pri moških poveča, ko dobijo otroka. Ravno nasprotno se zgodi z udeležbo žensk. Pri vseh članicah se udeležba žensk ob rojstvu otroka zmanjša. Ponekod je ta upad zelo velik. Na Malti se je stopnja leta 2006 znižala iz 68,7 % na 32,6 %, na Češkem je bil upad skoraj 30 %. Edina izjema je Slovenija. Pri nas se je stopnja žensk na trgu dela povečala na 84,8 %, kar je najvišja stopnja med članicami in za kar 22,4 % presega povprečje EU 27. Poveča stopnja moških na trgu dela. Enako v vseh drugih članicah in v večini presega 90 %. Povprečje zaposlenih moških z otroci v EU 27 je 91,4 %.

Ureditev starševskega dopusta (porodniškega dopusta, očetovskega dopusta in dopusta za varstvo in nego otroka) v Sloveniji je med najdaljšimi in finančno najradodarnejšimi v svetu, saj nikjer na svetu ni enoletnega dopusta za rojstvo otroka, ki bi imel 100 % nadomestilo plače (če odštejemo 75 dni očetovskega dopusta, ko so plačani le prispevki). Sistem takšne ureditve starševskega dopusta lahko označimo za dobrega in pomembnega in ga je kot takega potrebno tudi ohranjati in razvijati. Primerjava, ki so jo izvedli v Svetu Evrope (Council of Europe 2009, 42) Slovenijo uvršča med deset najbolj radodarnih držav (Švedska, Danska, Nemčija, Norveška, Srbija, Madžarska Litva, Latvija, Estonija) na tem področju. Tudi glede fleksibilne izrabe starševskega dopusta je Slovenija, poleg Danske, Estonije, Nemčije, Latvije, Norveške in Švedske, uvrščena med deset najbolj radodarnih držav. Starševski dopust je dober predvsem iz finančnega vidika, saj v času koriščenja nudi 100 % nadomestilo plače, z izjemo 75 dni. Pomemben je tudi vidik, ki ščiti mater, saj ji omogoča ohranjanje zaposlitve in vrnitev na delo ter ohranjanje pravic, ki iz zaposlitve izhajajo.

- *Porodniški dopust*

Porodniški dopust je uspešen mehanizem, tako z organizacijskega kot finančnega vidika, saj je njegovo nadomestilo 100 %. V prihodnje podpiram njegovo ohranitev takšno kot je, nasprotujem pa njegovemu podaljšanju, kot se je v raziskavah pojavila želja. Slednjemu nasprotujem iz vidika zaposlitve žensk, kar kažejo tudi raziskave (Neyer v Švab in Žakelj 2008, 47).

- *Dopust za nego in varstvo otroka*

Raziskave in podatki potrjujejo tezo, da dopust za nego in varstvo otroka večinoma koristijo ženske (Rakar in drugi 2010a; Rakar in drugi 2010b; Kanjuo Mrčela in Černigoj Sadar 2004; Stropnik 2010), kar 81 % in le 7 % moških (Rakar in drugi 2010b). Dolžina dopusta za nego in varstvo otroka je dovolj dolga za 68 % anketirancev, leta 2000 jih je bilo zadovoljnih 56 %. Presenetljiv je odstotek anketiranih oseb, kjer jih kar 29 % ni vedelo, da si omenjeni dopust starša lahko delita. Seznanjenost z omenjeno možnostjo narašča z doseženo izobrazbo in je največja med osebami v starostni skupini 30-34 let (Rakar in drugi 2010b, 96). V tem starostnem razponu je tudi povprečna starost matere in očeta ob rojstvu otroka. Iz tega lahko sklepamo, da se osebe o natančnejših možnostih informirajo preden dobijo otroka. Ko so partnerke/žene že noseče ali ko začnejo resneje načrtovati otroke. Z ureditvijo dopusta za nego in varstvo otroka, ki je trenutno veljavna, najbolje ustreza starostni skupini 35-44 let. Ob uvedbi dodatnega pol leta neplačanega dopusta, bi se zanj najštevilčnejše odločili anketiranci v starostni skupini 20-34 let.

Koriščenje dopusta za nego in varstvo otroka je s strani očetov zelo nizko. V letu 2010 je dopust za nego in varstvo otroka izkoristilo 1.415 očetov, kar je 494 očetov več kot leta 2006, ko je dopust za nego in varstvo otroka koristilo 921 očetov, a je številka še vedno zelo majhna. Razlog bi bil lahko v tradicionalni delitvi dela znotraj družine, obstoječih prepričanj v družbi, ki usmerjajo vedenje ljudi, odsotnost pozitivne podobe očeta, ki prevzema več družinske odgovornosti ter pričakovanjih delodajalcev glede moških delavcev. Pri tem, ko očetje ne sodelujejo pri dopustu za nego in varstvo otroka, negativno vplivajo na kariero matere, saj jo v celoti izkoristi sama. V primeru, ko bi si dneve delila, bi se hitreje vrnila na delovno mesto, oče pa bi aktivno preživel čas z otrokom in sodeloval v realnem vsakdanjem življenju družine (Council of Europe 2009, 42).

- *Očetovski dopust*

Nadomestilo za očetovski dopust je bilo predstavljeno s 1. januarjem 2003 in je pravica zavarovanih očetov. S pravico je bilo seznanjenih 80 % vseh anketirancev in 86 % anketirancev z otroki. Kljub temu, da je to pravica očetov, so z njo bolj seznanjene ženske (86 %) kot moški (74 %). Manj kot polovici anketirancev (47 %) je bilo znanih, da so očetje upravičeni še do 75 dni dopusta, kjer država plačuje socialne prispevke na podlagi minimalne plače, dnevi pa se štejejo v pokojninsko dobo. Tudi tukaj so boljše informirane ženske (51 %) kot moški (44 %) (Rakar in drugi 2010b). Po podatkih Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve je v letu 2010, do 15 dni očetovskega dopusta izkoristilo 18.042 očetov, kar je v

primerjavi z letom 2004 (12.667 očetov), 5.375 očetov več. Več kot 15 dni dopusta je leta 2010 izrabilo 3.734 očetov, kar je 2.293 očetov več, kot leta 2006 (1.441 očetov).

Po rezultatih Raziskave o vplivih veljavnih ukrepov družinske politike na odločanje za otroke (Rakar in drugi 2010b), sta vseh 15 dni polno plačanega očetovskega dopusta izrabili 2/3 ali 74 % anketirancev. Manj kot 15 dni je izrabilo 12 % anketiranih. Očetje manj kot leto dni starih otrok so v 95 % primerih izrabili 15 polno plačanih dni očetovskega dopusta.

Rezultati raziskav, kot glavne razloge zakaj očetje niso koristili očetovskega dopusta so: družine si finančno ne morejo privoščiti neplačanega dopusta; oče je bil seznanjen s pravicami, ki mu zakonsko pripadajo a o tem ni resno razmišljal; prepričanje očetov, da ne morejo biti koristni pri negi majhnega otroka; delodajalci v večini niso naklonjeni koriščenju pravic očeta in bi v primeru (polnega) koriščenja le-te, lahko izgubil službo (Rakar in drugi 2010b); služba jim tega ne omogoča – 3/4 anketiranih; šef jim ne dovoli ali ima pripombe – polovica; ga ne potrebujejo, saj ženi pomagajo drugi – 2/5 anketiranih; ne vedo zanj – 2/5 anketiranih (Rener in drugi 2005, 48). Odgovori kažejo, da številni ne vedo čemu je namenjen očetovski dopust in menijo, da niso koristni doma, ker ženi pomagajo drugi. Ne zavedajo se, da je že v zgodnjih letih otroka potrebno in pomembno navezati stike med očetom in otrokom. Iz odgovorov je prav tako razvidno neodobravanje koriščenja pravice očetovskega dopusta s strani delodajalcev, zato bi bilo potrebno pri tem ukrepati.

Razlog, da bi očete zasmehovali sodelavci, prijatelji ali znanci je redko, kar kaže na sprejemljivost aktivnejše vloge očetov v družini.

Ko je govora o starševskih dopustih, je potrebno omeniti tudi pravico do **bolniškega dopusta**. Do njega je upravičena zavarovana oseba, ki koristi bolniški dopust za družinskega člana, moža/ženo ali otroke – lastne ali posvojene, ki so bolni. Splošna pravica do bolniškega dopusta traja 7 dni na družino, za vsako obdobje bolezni. Vendar pa se za bolnega otroka lahko izkoristi 15 delovnih dni porodniškega dopusta za otroka do 7 leta starosti. Izjemoma, glede na zdravstveno stanje družinskega člana, je obdobje lahko podaljšano na 14 ali 30 delovnih dni ali celo dlje, v ekstremnih primerih do 6 mesecev. Nadomestilo bolniškega dopusta je 80 % povprečnega zaslužka v preteklih 12 mesecih. Ne more biti nižje od zjamčene minimalne plače (približno 238€) ali višje od plače, ki bi jo oseba dobila, če bi delala.

➤ Predlogi

- Izmenljiv starševski dopust

Sistem je pomanjkljiv predvsem pri zagotavljanju enakih možnosti med spoloma, kjer bi se moral razvijati naprej. Gre za enake možnosti staršev pri koriščenju starševskega dopusta, kjer je nadomestilo 100 % ne glede na to ali ga koristi oče ali mati. Na deklarativni ravni so pogoji za spodbujanje enakosti med spoloma zagotovljeni, a v praksi je stanje drugačno. Še vedno je prisotna tradicionalna delitev družinskega dela po spolu. Potrebno bi bilo vpeljati rešitve za izmenljivost dopustov med staršema, kar bi ženskam omogočilo hitrejšo vrnitev na delo, moškim pa aktivno vključenost v skrb za otroka in družinsko življenje. Pri tem bi se lahko zgledovali po primeru dobre prakse iz Švedske, kjer velja prepričanje, da bodo z vzpodbujanjem družin k enakopravnejši delitvi starševskega dopusta, okrepiли pobude mater za vrnitev na delo in prispevali k zmanjševanju razlik v plačah med moškimi in ženskami. Tako so uvedli t.i. »*Gender Equality Bonus*« (predstavljen v prejšnjem poglavju), ki naj bi materam olajšal vrnitev na delo, očete pa vzpodbudil, da bi izkoristili več starševskega dopusta ter bi si tako starša enakopravneje delila skrb za otroke.

Kot zgled bi lahko uporabili tudi sedanji švedski sistem, kjer imata starša na voljo 16 mesecev starševskega dopusta, od katerih mora *dva meseca obvezno izkoristiti drug partner*, saj v nasprotnem primeru le-ta propade.

Predlogi iz raziskav so bili tudi, da bi se *določeno število dni*, npr. 1/3 ali 1/4, *namenilo izključno očetom*. Morda bi bilo to idejo dobro pogojevati z njegovo izrabo v času porodniškega dopusta matere, ki bi lahko sledil 15 dnevnu očetovskemu dopustu in bi tako imeli očetje polno nadomestilo v vseh teh dneh, ko bi bili doma, hkrati pa bi pozitivno vplivalo tudi na mamo in otroka.

Kot model bi lahko uporabili tudi primer Finske. Očetje so upravičeni do 18 delovnih dni starševskega dopusta in *12 dni, ki so bonus* in jih morajo izkoristiti do otrokovega 16 meseca. Dodatne dneve, ki so bonus dobijo le v primeru, če očetje koristijo zadnja dva tedna starševskega dopusta, *očetov mesec (father's month)*.

- Polno nadomestilo za očetovski dopust

Pri aktivnejšem vključevanju očetov v koriščenju očetovskega dopusta predlagamo polno nadomestilo v vseh 90 dneh, ne le v prvih 15 dneh. Tako bi, vsaj glede na raziskave tudi očetje izkoristili vsaj kakšen dan dopusta več.

- Javne kampanje aktivnega očetovstva

Kot spodbujanje aktivnejše vloge tako pri očetovskem dopustu, kot preostalih družinskih obveznostih, izpostavljamo primer dobre prakse na Švedskem, kjer so kampanjo za podjetja, ki spodbujajo usklajevanje delovnih in družinskih obveznosti začeli sindikati. Prav tako je dober primer kampanje v Angliji, kjer sta se združila država in Inštitu za očetovstvo. Skupaj so začeli z javno kampanjo, katere namen je zgraditi pričakovanja očetov od sodelovanja znotraj javnih servisov, ko se otrok rodi, preko otroških centrov v zgodnjih otrokovih letih, nato v šolah in splošno v družbi. Kampanja je združila delodajalce, otroške servise, izvajalce dejavnosti in prostovoljne organizacije in s tem prinesla v ospredje diskusijo o aktivnem očetovstvu in razmišljanje kaj lahko naredijo, da bodo dali očetom podporo, ki jo potrebujejo.

Tukaj velja omeniti podeljevanje *certifikata Družini prijazno podjetje*. Certifikat izhaja iz sistema »European work & family audit«, ki ga je razvila nemška organizacija Berufundfamile. V Sloveniji ga je leta 2007, v okviru programa EQUAL, vpeljalo razvojno partnerstvo Mladim materam/družinam prijazno zaposlovanje. Od novembra istega leta pa je nosilec postopka in izvedbena organizacija pod okriljem Ekvilib Inštituta, ki izvaja postopek podeljevanja certifikata v sodelovanju z Ministrstvom za delo, družine in socialne zadeve ter zainteresiranimi partnerji razvojnega partnerstva EQUAL. To so Združenje delodajalcev Slovenije, Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, Fakulteta za družbene vede in Zveza družin pri Zvezi prijateljev mladine. Namen certifikata je, da pomaga delodajalcem uvajati ukrepe za boljše upravljanje s človeškimi visji, s poudarkom na usklajevanju poklicnega in družinskega življenja zaposlenih. Do sedaj je certifikat Družini prijazno podjetje pridobilo 60 slovenskih podjetij in organizacij (Certifikat družini prijazno podjetje 2011). Vendar pa le to ne bo dovolj za premik mišljenja tako v celotni družbi kot na strani delodajalcev. Potrebna je predvsem večja promocija pozitivnih praks in »odmevnih, slavnih« primerov kot vzor za določeno ravnanje. Morda bi bilo vredno premisleka tudi o predlogu vključitve vseh delodajalcev v program Družini prijazno podjetje. Hkrati pa bi bilo potrebno razmisliti o subvencijah za izvajanje tega programa s strani države, saj program predstavlja tudi določeno finančno podporo, ki pa jih podjetja v današnjem času, »času krize, nimajo oziroma ne najdejo«.

Pri lažjem usklajevanju dela in družine je pomembna tudi *možnost dela za krajši delovni čas*, dokler otrok ne dopolni tretjega leta starosti oziroma če ima dva otroka, od katerih je eden mlajši od šest let. Ta pravica starša izhaja iz pravice, ki jo ima delavec po veljavnih določbah Zakona o delovnih razmerjih. V tem času starši dobivajo plačo za dejansko opravljeno delo, za razliko do polnega delovnega časa pa imajo plačane socialne prispevke na podlagi

minimalne plače tako, da ta čas priznava kot polna pokojninska doba. Dobra polovica anketirancev (53 %) je bila seznanjena s to možnostjo. Med njimi je bilo več kot dve tretjini žensk in le tretjina moških. Od tistih, ki so bili seznanjeni, jih je to možnost zbralo 9 %, so pa podatki nakazali, da če bi bila seznanjenost večja bi se tudi več staršev odločilo za to možnost (Rakar in drugi 2010b, 127, 128). Slednje ob predpostavki, da bi morala tudi podjetja zagotavljati fleksibilna, družini prilagojena, delovna mesta in fleksibilni delovni čas.

6.4 Stanovanjsko področje

Iaconov (v Mandič 2009, 78) opredeli obdobje med 18 in 34 letom kot tisto, v katerem večina mladih preživi sledeče, medsebojno povezane prehode: iz starševskega v samostojno gospodinjstvo; iz samskega v partnerski status; iz stanja brez otrok v starševstvo; iz stanovanja staršev v avtonomno stanovanje. Omenjeni prehodi so v vseh državah enaki, se pa razlikujejo po njihovi dinamiki in obliki. Ugotavlja, da pride v nordijskih in atlantskih državah do tega prehoda razmeroma zgodaj in ob naslonitvi na razmeroma dostopna najemna stanovanja. Obratno pa velja za južnoevropske države, v katerih mladi zapustijo dom staršev razmeroma pozno, običajno s prehodom v lastniško stanovanje, pridobljeni ob pomembni pomoči družine.

Pri obravnavi stanovanjskega položaja mladih je ključnega pomena vprašanje, v kakšnem gospodinjstvu živijo - ali živijo še vedno pri starših ali v samostojnem, lastnem gospodinjstvu. Glede na podatke se Slovenija uvršča med tri evropske države z najvišjim odstotkom mladih, moških in žensk, ki živijo s starši. Pred nami sta le še Malta in Ciper. Tako se Slovenija približuje položaju južnoevropskih držav, kjer mladi najdlje ostanejo v stanovanju staršev. Za razliko od mladih Slovencev, katerih kar 48% ostane do 35. leta pri starših, pa mladi Švedi ostanejo pri starših le v 10%, kar predstavlja drugo skrajnost (Mandič 2009, 85-86).

Stanovanjska politika v Sloveniji ostaja po letu 1990 minimalistična. Ima malo razmeroma šibko razvitih inštrumentov za poseganje v sistem stanovanjske oskrbe.

Slovenija ima tudi med vsemi članicami EU 25 najnižji obseg stanovanjskih dodatkov (prejemki gospodinjstev kot subvencija najemnine ali stanovanjskih posojil) in drugi najnižji odstotek gospodinjstev v najemnem stanovanju. Tudi v primerjavi z novimi članicami je nizko uvrščena. V primerjavi s starimi članicami, torej EU 15, se pokaže temeljna strukturna razlika v usmerjenosti stanovanjske politike: stanovanjski dodatki pri nas dosegajo eno dvajsetino obsega tistih v EU 15, javna sredstva za stanovanje eno desetino in najemna stanovanja eno četrtno. Stanovanjska politika v Sloveniji tako ostaja šibka z malo zaznavnimi

učinki, brez ambicioznih ciljev in brez spremljanja njihove uresničitve. Po letu 2003 ni več sprejetega Nacionalnega stanovanjskega programa. Sicer Nacionalni akcijski načrt vključevanja 2004 izpostavlja pomen neprofitnih najemnih stanovanj za mlade, a nima vidne realizacije. Današnja mladina ima manj možnosti za najem stanovanja kot so jih imele prejšnje generacije. Lastniško stanovanje ostaja zelo pomembna in favorizirana začetna točka samostojne stanovanjske kariere mladih (Mandič 2009, 89-90).

V Sloveniji se v stanovanjski oskrbi mladih jasno kaže izrazito neravnovesje med bremenom in odgovornostjo, ki jih na eni strani prevzema država blaginje s stanovanjsko politiko, in bremenom, ki na drugi strani ostanejo družini oziroma sorodstvu. Vloga sorodstvene pomoči pri vstopu na stanovanjski trg se še krepi in je zaskrbljujoče velika. Cirman (v Mandič 2009, 90) je pokazala, da imajo mladi razmeroma neugodne možnosti tudi pri najemu stanovanjskega posojila, še posebej zaradi pogoste zaposlitve za določen čas.

Podatki raziskave so pokazali na pomembno in vse večjo vlogo, ki jo ima družina pri stanovanjski oskrbi mladih v primeru, ko mladi odrasli živijo s starši ali ko živijo v samostojnem stanovanju v lasti sorodnika (staršev) in ne plačujejo najemnine. Ta ključna vloga sorodstvene pomoči pri stanovanjski oskrbi mladih opozarja na težavnost tistih, ki takšnega sorodstvenega razmerja nimajo.

Stanovanjsko politiko in stanovanjsko oskrbo mladih je tako potrebno razumeti v širšem kontekstu blaginje in razmerja med njenimi nosilci: države, trgom in družino, kar izražajo različni »režimi blaginje«. Za južnoevropski model države blaginje je značilna slabo razvita država blaginje, slabo delujoč trg dela s poznim in težavnim vstopom za mlade, slabo delujoč stanovanjski trg (pomanjkanje najemnih stanovanj), kar ima za posledico pozen odhod iz stanovanja staršev in omahovanje pri sklepanju partnerstev oziroma starševstvu. Druga skrajnost je »zmagovita skandinavski kombinacija«, ki ohranja dobro razvit trg, dobro delujočo državo blaginjo in demografsko vitalnost. Podobno kot za trg dela tudi za stanovanjski trg (zlasti najemni sektor) velja, da njegovo dobro delovanje in razvitost prispevata k blaginji prebivalstva in manjšanju bremena, ki bi ga sicer neposredno prevzela država (npr. s socialnimi stanovanji) oziroma sorodstvo (npr. omogočanje sobivanja s starši) (Mandič 2009, 91-93).

Z ukrepi bi bilo potrebno izboljšati delovanje stanovanjskega trga ter ponudnikom in potrošnikom posebej, mladim, olajšati vstop na stanovanjski trg (Mandič 2009, 92).

Ključna ugotovitev analiz zadnjih petnajstih let je: *Država je popolnoma neuspešna pri uresničevanju začrtanih ciljev stanovanjske politike*. Učinki tranzicijskih politik na stanovanjsko oskrbo v neprofitnem sektorju so bili negativni, saj so postavili stanovanje v njegovi socialni funkciji na stranski tir. Med ukrepi pomoči ranljivim skupinam (mladi, družine z več otroki, invalidi, starejši, itd) prevladujejo predvsem ukrepi zasilnih rešitev, ki ne morejo zadovoljiti dolgoročnih potreb ranljivih skupin. Pri nas so neprofitna/socialna stanovanja in stanovanjske subvencije glavni instrumenti stanovanjske socialne politike, ki temeljijo na zelo strogih kriterijih po principu preverjene potrebe in ne zadoščajo potrebam. Številčno so tudi majhna in posledično težko dostopna. Prejemniki socialnih pomoči so upravičeni do subvencioniranja najemnine, če njihov dohodek ne presega minimalnega dohodka povečanega za 30 % ugotovljenega dohodka in za znesek najemnine. Število upravičencev je zelo majhno (Filipovič 2007), kar pomeni, da subvencioniranje najemnin v Sloveniji praktično ne obstaja.

Značilnost politik in ukrepov na stanovanjskem področju ranljivih skupin je preveč fragmentirano in brez skupnega okvirja, ki bi z medsebojnim delovanjem lahko prinesel pozitivne učinke. Za glavni instrument financiranja stanovanjske oskrbe velja Nacionalna varčevalna shema, ki pa nima pravega učinka in je izgubila svoj prvotni namen (Sendi 2007,169). Uvedene so bile tudi subvencije mladim družinam za prvo reševanje stanovanjskega problema ali najema. Pri čemer se status mlade družine ugotavlja le ob dodelitvi subvencije.

➤ **Predlog**

- Redefiniranje ciljev in načrtov stanovanjske politike

Glede na neučinkovito stanovanjsko politiko bi bilo potrebno na novo opredeliti realne cilje, ki bi jih stanovanjska politika lahko uresničila in s tem pripomogla h kvalitetnejšemu življenju družin in k njihovem nastajanju. Ukrepi na tem področju so ponavadi dolgoročnejši, kar pomeni, da nimajo takojšnjih učinkov na življenje družin. Država bi najprej morala zastaviti primeren plan in nastopiti v suvereni planerski vlogi, s pomočjo katere bo zagotovila ustrezno količino novih stanovanj na primernih lokacijah. Z določenimi ukrepi prostorskega planiranja država lahko vpliva tudi na cene stanovanj v smislu zagotavljanja cenovno dosegljivih stanovanj za določene skupine prebivalcev. Tako se zagotovi stabilna ponudba stanovanj, sprejemljive kakovosti za gospodinjstva z nizkimi dohodki. Tu mislimo predvsem na mlade in družine z otroki.

- Javno-zasebno partnerstvo - stanovanjske zadruge ali neprofitne stanovanjske organizacije

Če ponudbo neprofitnih stanovanj primerjamo s povpraševanjem, lahko rečemo, da jih praktično ni. Predlog je, da bi se ustanovile stanovanjske zadruge ali neprofitne stanovanjske organizacije, ki bi delovale v javno-zasebnem partnerstvu in se tako financirale delno preko subvencij s strani države in delno preko zasebnega sektorja. Slednji bi bil pri tem deležen določenih ugodnosti, na primer davčne ugodnosti.

- Uvedba hipotekarnega bančništva

Kot predlog, ki bi številnim zaposlenim olajšal pridobitev kredita za nakup stanovanja, bi morali uvesti sistem hipotekarnega financiranja. S tem bi državljanom omogočili stalen in lahek dostop do cenejših posojil za reševanje svojega stanovanjskega problema. Pri takšnih kreditnih institucijah kreditojemalec lahko pridobi tudi do 80 % sredstev od vrednosti nepremičnine, ki jo kupuje. V nekaterih državah (Švedska), je možno pridobiti kredit v višini 100 % vrednost nepremičnine, odplačilna doba pa traja tudi do 40 let. Tak hipotekarni sistem financiranja je drugod po svetu že dolgo poznan in uveljavljen kot zelo uspešen in učinkovit mehanizem financiranja na tem področju. Pri tem gre za specializirano bančništvo, ne za ponudbo komercialnih bank, kjer zahtevajo hipotekarno zavarovanje in pogodbo o zaposlitvi za nedoločen čas. Pri naših bankah velja prepričanje, da tisti, ki ni zaposlen za nedoločen čas ne more biti kreditno sposoben. Pri pravih hipotekarnih sistemih banko (ali katerokoli hipotekarno institucijo) zanima predvsem nepremičnina, s katero je kredit zavarovan. V primerjavi z razvitejšimi evropskimi državami je stanovanjsko hipotekarno kreditiranje pri nas še precej nerazvito. Uvedba sistema hipotekarnega bančništva bi predstavljal velik korak k povečanju dostopnosti stanovanj in h hkratnemu razvoju trga (Sendi 2007, 169-202).

7 SKLEP

Družina, kjer so starši zaposleni, je postala norma. Sodobne družinske spremembe so hkrati posledica in generator širših družbenih sprememb današnjih, poznomodernih družb (Švab 2001). Družbene spremembe so vplivale tako na oblikovanje kompleksnih sodobnih družb, kot tudi na kompleksnost in raznovrstnost družin (Švab 2011). Glavne značilnosti teh sprememb so: pluralizacija družinskih oblik, kjer prevladujejo jedrne družine (biološke, socialne, enostarševske in adoptivne), razširjene družine (tri in več generacijske) in reorganizirane družine (sestavljene družine, družine istospolnih partnerjev), na kar je vplivala večja izbirnost in individualizacija; formalizirana zakonska zveza izgublja svoj pomen, kar se odraža tudi v pluralizaciji družinskih oblik; povečuje se število enostarševskih družin, med katerimi prevladujejo matere z otroki, povečuje pa se tudi število očetov z otroki; spreminjanje življenjskih potekov družin, s podaljševanjem mladosti in podaljševanjem prehoda iz izvorne v lastno družino ter obdobje t.i. praznega gnezda oziroma zoževanja družine, ko otroci odidejo od doma in starši zopet ostanejo sami; zaposlovanje žensk za polni delovni čas; spremenjeni zaposlitveni vzorci, predvsem delo za določen čas, intenzifikacija dela, nadurno delo, negotova zaposlitev (Ule in Kuhar 2003; Kanjuo Mrčela in drugi 2007). Spremembe se pojavljajo tudi na ravni percepcije partnerstva in otrok. Slednje vpliva na pojav protektivnega otroštva in upad rodnosti. Pomembne spremembe se dogajajo tudi v sferi neplačanega, družinskega dela. Predvsem kot posledica hitrega tempa življenja, usklajevanja individualnih urnikov posameznih članov, usklajevanja delovnih in družinskih obveznosti ter prostega časa. Našteto potrjujejo prvo postavljeno tezo naloge, in sicer, da so spremembe v poznomodernih družbah povzročile spremembe v oblikovanju družin(e). Kljub številnim spremembam, ki jih družina doživlja, njen pomen ne upada. Številne spremembe so le indikatorji, ki prikazujejo pomembnost družinskega življenja in nakazujejo upadanje pomembnosti njegove formalne potrditve, v smislu zakonske zveze. Percepcija družine danes ni več omejena na nuklearno družino. Namesto nje se danes pojavljajo subjektivne, raznovrstne predstave o tem kaj družina je (Švab 2001; 2010).

Slovenija sodi med države z razvito družinsko politiko, ki pa jo še vedno vodijo temeljne usmeritve, ki izhajajo iz tradicionalne nuklearne družine in s tem tradicionalne, spolne, delitve dela. Temelj družinske politike ostaja Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji iz leta 1993. Kljub temu, da Resolucija izpostavlja pluralnost družinskih oblik, priznava raznolike družine kot subjekte, se zavzema za enakost obeh spolov in za

ustvarjanje razmer, ki bodo staršem omogočale lažje usklajevanje dela in družine, pa implicitno daje prednost modelu nuklearne družine.

Tudi temeljni načeli Resolucije, vključevanje celotne populacije oziroma usmerjenost družinske politike na vse družine in upoštevanje pluralnosti družinskih oblik in različnih potreb, ki iz tega izhajajo, sta bolj kot ne deklarativni. Ukrepe bi bilo potrebno bolj prilagoditi različnim oblikam družin(e), tudi istospolnim.

Resolucija s svojimi ukrepi (npr. otroški dodatek, starševski dopust, starševski dodatek, dodatek za veliko družino, pravica staršev do skrajšanega delovnega časa, dostopnost do javnih vrtec, itd.) sicer omogoča usklajevanje dela in družine, enake priložnosti za oba spola in horizontalno redistribucijo dohodka v korist posameznikov z otroki.

Potrebno se je zavedati, da se je, kot posledica družbenih sprememb, spremenilo družinsko življenje in z njim tudi potrebe družin. Zato je spremembe na področju družine in družinskega življenja potrebno obravnavati sistemsko, integrirano, v povezavi in sodelovanju med institucijami, ki imajo določene pristojnosti, ter spremembe vključiti na različna področja. Prav tako bi bilo potrebno medsebojno uskladiti zakone, ki se nanašajo na družine in družinsko življenje ter z njima povezana področja, kot je področje zaposlovanja.

Tezo, da so izbrani ukrepi Resolucije potrebni posodobitve, da bi ustrezali potrebam družin v današnjem (postmodernem) času, argumentiram s spodaj zapisanim.

V družinski politiki je premalo poudarka na načelu promoviranja enakih možnosti za oba spola, lahko bi celo rekla, da ostaja brez prakse v realnem vsakdanjem življenju družin. Med najpomembnejšimi pogoji uspešnega uveljavljanja enakih možnosti obeh spolov v družbi je usklajevanje dela in družinskega življenja, kar se še posebej kaže na področju zaposlovanja. Težava področja usklajevanja dela in družine je predvsem v podpiranju skrbi za otroke in zagotavljanju starševskega varstva. Gre za usmerjenost v nadomestilo in varstvo otroka. Sistem starševskega dopusta je tako bolj finančna podpora in podpora skrbi za majhne otroke, kot pa pomoč staršem pri dejanskem usklajevanju dela in družine. Hkrati nudi možnosti za povečanje neenakosti med spoloma na trgu dela in v zasebnem življenju. Izpostavljam predvsem možnost delitve dopusta za nego in varstvo otroka, ki ga večinoma koristijo matere. Zanje to pomeni enoletno odsotnost, pred tem koriščenje porodniškega dopusta, iz trga dela in možnosti za povečanje segregacije na njem. Na drugi strani instrument očetovskega dopusta predstavlja neenakost obravnave spolov pri skrbi za otroka, saj je njegovo nadomestilo polno le prvih petnajstih dni (Rener in drugi 2006a). Gre bolj za instrument sam po sebi (z izjemo prvih petnajstih dni) kot pa, da bi bil namenjen delitvi skrbi za otroka med oba starša.

Ukrepi bi morali biti namenjeni dejanskemu usklajevanju dela in družine, kar se dejansko prične po vrnitvi staršev na delo. Takšnih ukrepov, ki bi staršem nudili podporo ob vrnitvi na delo ni veliko. Izjemi sta ukrepa dela s krajšim delovnim časom za otroka do tretjega leta, oziroma šestega leta najmlajšega otroka in zagotavljanje institucionalnega javnega varstva, ki je subvencionirano.

Uspešno izvajanje ukrepov je odvisno tudi od delodajalcev. Ti so zakonsko sicer zavezani k takšnemu ravnanju, a njihova (ne)naklonjenost k izrabi pravic s strani delavcev, zavira njihovo koriščenje v praksi. Zato bi bilo potrebno ukrepe natančneje opredeliti. Pri tem bi bil vreden premislek o zakonskih zavezah delodajalcev pri koriščenju pravic, ki so staršem na voljo. Delodajalce bi bilo potrebno spodbuditi z določenimi ugodnostmi, kot so davčne ugodnosti, subvencije, ipd.

V Sloveniji še vedno zaznavamo tradicionalno delitev dela med žensko in moškim. Ženska še vedno opravlja večino neplačanega dela, kot sta skrb za gospodinjstvo in vzgoja ter varstvo otrok (Hrženjak 2007; Renner 2007). Iz tega izhaja eden večjih problemov zaposlenih žensk pri nas, njihova obremenjenost s plačanim in neplačanim delom, t.i. dvojna obremenjenost. Težava se stopnjuje s težnjami fleksibilizacije zaposlovanja in intenzifikacijo neplačanega dela. Slednje je značilno predvsem za mlajše zaposlene (Kanjuro Mrčela in drugi 2007; Renner in drugi 2005; Kanjuro Mrčela in Ignjatovič 2004; Renner in drugi 2008).

Na tem mestu je vredno spomniti na švedsko pionirko ženskega gibanja, Evo Moberg, ki je leta 1961 izpostavila sledeče. Potrebno je spremeniti okvir za enakost med spoloma, saj bo le tako enakost med moškimi in ženskami dejansko omogočena oziroma vzpostavljena. Tako moški kot ženske so človeška bitja in starši. Sposobnost ženske, da rodi, ne sme biti zamenjana s sposobnostjo nege. Nege in vzgoja otrok sta nalogi, ki jih je potrebno deliti med mamo in očeta. Če bi se, bi bili moški in ženske enaki na trgu delovne sile in družinskem življenju (Lundqvist in Roman 2008, 225).

Problem družinske politike v Sloveniji je njena nepovezanost in segmentacija posameznih ukrepov. Ti bi morali biti vključeni v sistemsko politiko področij družinske politike. Vključevala bi tako državo, nacionalno in lokalno raven, kot tudi posameznike/državljanke, civilno družbo, ter tako pripomogla k realizaciji konkretnih ukrepov. Celovitejši pristop k spremembam na družinskem področju bi omogočil bolj povezane, učinkovitejše in uspešnejše realizirane ukrepe, ki jih Resolucija predvideva na svojih področjih.

Tretja teza, zastavljena v nalogi je, da veljavna Resolucija ne nudi več adekvatne podlage za oblikovanje ukrepov družinske politike, ki bi uspešno zagotavljali kvaliteto življenja družin. Zato predlagamo njeno preoblikovanje po vzoru švedske družinske politike. Slovenska družinska politika v ospredje postavlja tako skrb za otroka kot za njegovo blaginjo. Švedska družinska politika, od tridesetih let dvajsetega stoletja, poudarja pomembnost enakosti spolov in stremi h kreiranju institucionalnih sredstev za oblikovanje družbe, v kateri vsak odrasel posameznik prevzame odgovornost zase, brez odvisnosti od ostalih družinskih članov. Izpostavlja pomen enakih pogojev obeh spolov v družini, doma in na trgu dela. Ženske si prizadeva osvoboditi nalog negovalk in prevzem negovalne vloge s strani družbe. Objekt družinske politike je postala individualna družina, ki je na tem mestu zamenjala nuklearno družino. Žensko delo zunaj doma je postalo norma. Posledično so bila v reforme vključena vprašanja dvojne vloge žensk in enakega plačila za enako delo. Cilj je bil ustvariti takšne institucionalne pogoje, ki bodo to omogočili. Institucionalizirana je bila tudi enakost med spoloma (Lundqvist in Roman 2008).

Med ključne pomanjkljivosti, ki poleg ne vključevanja skrbi za starejše družinske člane, ki postanejo »breme« svojih družin, štejemo tudi ukrepe na področju usklajevanja delovnega in družinskega življenja. Sem mnenja, da je pomanjkljivost Resolucije v tem, da se osredotoča na ukrepe, ki staršem lajšajo usklajevanje dela in družine le do dopolnjenega prvega leta otroka. V prihodnje bo potreben premislek o uvedbi eksplicitnih ukrepov, ki bi staršem (o)lajšali usklajevanje delovnega in družinskega življenja tudi in predvsem po njihovi vrnitvi na delovno mesto. S sedanjimi ukrepi tako ostane omenjena problematika nerešena, kar za starše še vedno ostaja velika obremenitev. Znotraj področja usklajevanja delovnih in družinskih obveznosti, kot ključni problem, ki potrebuje konkretne predloge in rešitve, izpostavljam pomanjkanje spodbujanja delodajalcev s strani države, da ustvarijo družini prijazna delovna mesta. Hkrati je potrebno na strani delodajalcev, spomniti na družbeno odgovornost podjetij, ki pri nas le počasi pridobiva na veljavi.

Za dosego zastavljenih ciljev Resolucije, je v nalogi podanih nekaj predlogov za preoblikovanje izbranih obstoječih ukrepov in uvedbo novih. K učinkovitejšemu razvoju ukrepov bi med drugim lahko pripomogli posamezniki, skupine, ki so jim ukrepi namenjeni. S svojimi izkušnjami iz vsakdanjega življenja, bi ustvarjalcem ukrepov družinske politike nudili določeno izhodišče pri izboljšavi veljavnih ali uvedbi alternativnih ukrepov družinske politike. Na ta način bi tudi sami aktivno prispevali k njihovemu izboljšanju.

Družina, kot družbena institucija, je v zadnjih desetletjih doživela korenite spremembe v vidikih oblike, strukture, družinskega poteka, pri čemer bi izpostavila opazne spremembe v družinskih vlogah in spolni delitvi dela. Nanje pomembno vplivajo tradicionalne kulturne vrednote, izkustva, običaji in družbeni kontekst (družbeno zaželeno in sprejemljivo vedenje posameznikov) ter počasne spremembe, od napisanega do premika v vsakdanjem življenju. Sodobna družinska politika mora zadostiti spremenjenim potrebam sodobne družine in spodbujati premike na ravni vrednot. Potreben je konstruktiven premik pri redefiniranju sedanje družinske politike (temelji naj na inkluzivni definiciji družine in enakih možnosti žensk in moških), v smislu sistematičnega zagotavljanja ukrepov za podporo usklajevanja dela in družinskega življenja. Le na ta način bo omogočeno kakovostno življenje vsem družinskim članom.

8 LITERATURA

- Abrahamson, Peter. 2010. Continuity and consensus: governing families in Denmark. *Journal of European Social Policy* 20 (5): 399-409. Dostopno prek: <http://esp.sagepub.com/content/20/5/399> (15. december 2010).
- Beck, Ulrich. 2001. *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina (Knjižna zbirka Temeljna dela).
- Beck, Ulrich in Elisabeth Beck-Gernsheim. 2006. *Popolnoma normalni kaos ljubezni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Boh, Katja. 1993. Novi trendi v družinski politiki. *Teorija in praksa* 30 (3/4): 221-229.
- Commuri, Suraj in James W. Gentry. 2010. An Overview of Global Family Policy: Introduction to the Special Issue. *Journal of Macromarketing* 30: 316-319. Dostopno prek: <http://jmk.sagepub.com/content/30/4/316> (12. januar 2011).
- Council of Europe. 2009. *Family Policy in Council of Europe Member States. Two expert reports commissioned by the Committee of Experts on Social Policy for Families and Children*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/Family_Policy_in_Council_of_Europe_member_states_en.pdf (20. avgust 2011).
- Državni portal Republike Slovenije. 2011. *Pridobitev subvencije za znižano plačilo vrtca in za oprostitev plačila za drugega in nadaljnje otroke, ki so hkrati v vrtcu*. Dostopno prek: <http://e-uprava.gov.si/e-uprava/dogodkiPrebivalci.euprava?zdid=1233&sid=1381> (6. avgust 2011).
- Ekström, Karin M. in Torbjörn Hjort. 2010. Families Navigating the Landscape of Consumption in the Swedish Welfare Society. *Journal of Macromarketing* 30 (4): 366-374. Dostopno prek: <http://jmk.sagepub.com/content/30/4/366> (22. januar 2011).
- Ekvilib Inštitut. 2011. *Certifikat družini prijazno podjetje*. Dostopno prek: <http://www.certifikatdpp.si/o-certifikatu/> (5. Avgust 2011).

- EUROPA - The European Alliance for Families. 2011a. *The cocooning of micro-crèches (France)*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/families/index.cfm?langId=en&id=5&pr_i_id=61 (8. avgust 2011).
- ---. 2011b. *Gepetto: the missing link of childcare (France)*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/families/index.cfm?langId=en&id=5&pr_i_id=197 (8. Avgust 2011).
- ---. 2011c. *From Kindergarten to Integrated Centre for childcare (Lithuania)*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/families/index.cfm?langId=en&id=5&pr_i_id=242 (8. avgust).
- ---. 2011d. *Local organisations join in to develop family-friendly practices (Germany)*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/families/index.cfm?langId=en&id=5&pr_i_id=310 (8. Avgust 2011).
- ---. 2011e. *Everything under one roof: Family centres (Sweden)*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/families/index.cfm?langId=en&id=5&pr_i_id=361 (8. avgust).
- ---. 2011f. *Centres for Families (Italy)*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/families/index.cfm?langId=en&id=5&pr_i_id=158 (8. avgust 2011).
- ---. 2011g. *Gender equality bonus (Sweden)*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/families/index.cfm?langId=en&id=5&pr_i_id=28 (8. avgust 2011).
- ---. 2011h. *The Golden Dummy Prize (Sweden)*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/families/index.cfm?langId=en&id=5&pr_i_id=298 (8. avgust).

- ---. 2011i. *Promoting the role of Fathers Campaign (UK)*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/families/index.cfm?langId=en&id=5&pr_i_id=278 (8. avgust 2011).
- European Commission. 2011. *Demography Report 2010*. Dostopno prek: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/documents/Tab/report.pdf> (5. avgust 2011).
- Eurostat. 2011a. *Marriage indicators – last update 16.06.2011*. Dostopno prek: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do> (31. julij 2011).
- Eurostat. 2011b. *Basic figures on the EU. First quarter 2011*. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-GL-11-001/EN/KS-GL-11-001-EN.PDF (8. avgust 2011).
- Filipovič, Maša. 2007. Ranljivost na stanovanjskem področju: Slovenija v evropski perspektivi. V *Stanovanjska reforma: pričakovanja, potrebe in realizacija*, ur. Richard Sendi, 33-54. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Försäkringskassan. 2008. *Social Insurance Report: 2008*. Dostopno prek: http://www.forsakringskassan.se/irj/go/km/docs/fk_publishing/Dokument/Rapporter/socialforsakringsrapporter/socialforsakringsrapport_2008_15.pdf (9. julij 2011).
- Gauthier, Anne H. 2000. *Public policies affecting fertility and families in Europe: A survey of the 15 member states*. Dostopno preko: <http://iesf.es/fot/Policies-affecting-fertility-2000.pdf> (25. avgust 2010).
- Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba *Cf.
- ---. 2000a. *Tretja pot: prenova socialne demokracije*. Ljubljana: Orbis.
- ---. 2001. *Sociology*. Fourth Edition. Cambridge: Polity Press.
- Goody, Jack. 2003. *Evropska družina: zgodovinsko antropološki esej*. Ljubljana: Založba / * Cf.

- Hantrais, Linda in M. T. Letablier. 1996. *Families and Family Policies in Europe*. London – New York: Longman.
- Hantrais, Linda. 2007. *Social Policy in the European Union*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hrženjak, Majda. 2007. *Nevidno delo*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- Kamerman, Sheila B. 1996. Child and Family Policies: An International Overview. V *Children, Families, and Government: preparing for the twenty-first century*, ur. Ziegler, Edward F., Sharon Lynn Kagan in Nancy W. Hall. Cambridge: University Press.
- Kanjuo Mrčela, Aleksandra in Nevenka Černigoj Sadar Nevenka. 2004. *Raziskava starši med delom in družino. Zaključno poročilo*. Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/ocetovstvo_raz_por_starsevstvo.pdf (31. julij 2011).
- Kanjuo Mrčela, Aleksandra in Nevenka Černigoj Sadar, ur. 2007. *Delo in družina – s partnerstvom do družini prijaznega delovnega okolja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kanjuo Mrčela, Aleksandra in Miroljub Ignjatovič. 2004. Neprijazna fleksibilizacija dela in zaposlovanja – potreba po oblikovanju varne fleksibilnosti. V *Razpoke v zgodbi o uspehu: primerjalna analiza upravljanja človeških virov v Sloveniji*, ur. Ivan Svetlik in Branko Ilič, 230-258. Ljubljana: Sophia.
- Kolarič, Zinka, Tatjana Rakar, Anja Kopač Mrak. 2009. Slovenski sistem blaginje v procesu postopnega spreminjanja. V *Starejši ljudje v družbi sprememb*, ur. Valentina Hlebec, 45-75. Maribor: Aristej.
- Lešnik, Bogdan. 1995. Mitologike družine in spolna usmerjenost v političnem boju. V *Družine: različne – enakopravne*, ur. Tanja Renner, Vika Potočnik in Vera Kozmik, 11-14. Ljubljana: VITRUM.

- Lundqvist, Åsa in Christine Romane. 2008. Construction(s) of Swedish Family Policy, 1930-2000. V *Journal of Family History* 33, 216-236. Dostopno prek: <http://jfh.sagepub.com/content/33/2/216> (12. avgust 2011).
- Mandič, Srna. 2009. Stanovanjske razmere mladih. V *Med otroštvom in odraslostjo: analiza položaja mladih v Sloveniji 2009*, ur. Boljka Urban in Rakar Tatjana, 77-94. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- ---. 2007. Učinki tranzicijskih politik na stanovanjsko oskrbo v socialnem/neprofitnem sektorju. V *Stanovanjska reforma: pričakovanja, potrebe in realizacija*, ur. Richard Sendi, 15-32. Ljubljana: Urbanistični Inštitut Republike Slovenije.
- Milharčič Hladnik, Mirjam. 1995. Si duo faciunt, non est idem. Vpliv spolne delitve dela na konstituiranje moderne družine. V *Družine: različne – enakopravne*, ur. Tanja Rener, Vika Potočnik in Vera Kozmik, 24-43. Ljubljana: VITRUM.
- Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve (MDDSZ). 2011a. *Družina*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/druzina/starsevsko_varstvo_in_druzinski_prejemki/druzinski_prejemki/starsevski_dodatek/ (5. avgust 2011).
- ---. 2011b. *Uskladitev zneskov družinskih prejemkov*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/druzina/starsevsko_varstvo_in_druzinski_prejemki/uskladitev_zneskov_druzinskih_prejemkov/ (23. julij 2011).
- Ministrstvo za šolstvo in šport (MŠŠ). 2011. *Predšolska vzgoja*. Dostopno prek: http://www.mss.gov.si/si/solstvo/predsolska_vzgoja/ (7. avgust 2011).
- Mulinari, Diana in Kerstin Sandell. 2009. A Feminist Re-reading of Theories of Late Modernity: Beck, Giddens and the Location of Gender. *Critical Sociology* 35 (4): 493-507. Dostopno prek: <http://crs.sagepub.com/content/35/4/493> (22. januar 2011).
- Neyer, Gerda. 2006. Family policies and fertility in Europe: *Fertility policies at the intersection of gender policies, employment policies and care policies*. Institute for

Demographic Research, Germany. Dostopno preko: <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2006-010.pdf> (25. avgust 2010).

- Rakar, Tatjana, Ružica Boškić, Urban Boljka, Polona Dremelj, Mateja Nagode, Andreja Črnak-Meglič in Liljana Rihter. 2010a. *Raziskava o potrebah družin po različnih oblikah storitev. Končno poročilo*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/druzina_storitve_raziskava_konc_poroc.pdf (6. avgust 2011).
- Rakar, Tatjana, Nada Stropnik, Ružica Boškić, Polona Dremelj, Mateja Nagode in Nadja Kovač. 2010b. *Raziskava o vplivih veljavnih ukrepov družinske politike na odločanje za otroke. Končno poročilo*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/rodno-st-koncno_porocilo.pdf (6. avgust 2011).
- Ray, Larry. 1997. Post-Communism: Postmodernity or Modernity Revisited?. *The British Journal of Sociology* 48 (4): 543-560. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/591595> (22. januar 2011).
- Renner, Tanja. 1995. Ideologija krize. V *Družine: različne – enakopravne*, ur. Tanja Renner, Potočnik, Vika in Vera Kozmik, 15-23. Ljubljana: VITRUM.
- ---. 2007. *Politična ekonomija družinskega dela in novo očetovstvo*. Teorija in praksa 44 (1-2): 127-141.
- Renner, Tanja, Alenka Švab, Živa Humer in Tjaša Žakelj. 2005. *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://www.european-fatherhood.com/UserFiles/File/Raziskovalno%20porocilo-o%C4%8Detovstvo.pdf> (10. avgust 2011).
- Renner, Tanja, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek. 2006. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko.

- Renner, Tanja, Alenka Švab, Humer, Živa in Tjaša Žakelj. 2006a. *Analiza očetovstva ter predlogi za izboljšave družinske politike na področju usklajevanja dela in družine*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- *Resolucija o temeljnih oblikovanju družinske politike v Republiki Sloveniji*. 1993. Ur. l. RS, 40-1660/1993. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=66755> (1. december 2010).
- Rostgaard, Tine. 2003. *Family Support Policy in Central and Eastern Europe – A Decade and a Half of Transition*. Copenhagen: The Danish National Institute of Social Research. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001337/133733e.pdf> (20. januar 2011).
- Sendi, Richard. 2007. Predlog modela stanovanjskega sistema. V *Stanovanjska reforma: pričakovanja, potrebe in realizacija*, ur. Richard Sendi, 167-197. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Sørhaug, Tian. 2007. The Drama of Society: Capitalism, Labour and Love. *Organization Studies*, 28 (8):1285-1296. Dostopno prek: <http://oss.sagepub.com/content/28/8/1285> (22. januar 2011).
- *Statistični urad Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/> (1. december 2011).
- ---. 2011. *Popis 2002*. Dostopno prek: http://www.stat.si/popis2002/si/definicije_in_pojasnila_5.html (5. april 2011).
- ---. 2011a. *Gospodinjstva in družine, Slovenija, 1. januar 2011 - končni podatki*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4029 (31.7.2011).
- ---. 2011b. *Predšolska vzgoja in izobraževanje v vrtcih, Slovenija, šolsko leto 2010/11 - končni podatki*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3813 (7. avgust 2011).
- ---. 2011c. *Mednarodni dan očetov 2011*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3986 (5. Avgust 2011).

- Stropnik, Nada. 1997. *Ekonomski vidiki starševstva*. Ljubljana: znanstveno in publicistično središče.
- ---. 2010. *Starševstvo-raziskovalna naloga*. Ljubljana: interno gradivo MDDSZ.
- Šircelj, Milivoja. 2009. Staranje prebivalstva v Sloveniji. V *Starejši ljudje v družbi sprememb*, ur. Valentina Hlebec, 15-43. Maribor: Aristej.
- Švab, Alenka. 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- ---. 2003. Skrb med delom in družino. Koncept usklajevanja dela in družinskih obveznosti v družinski politiki. *Teorija in praksa* 40 (6): 1112 – 1126. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20036Svab.pdf> (10. februar 2011).
- ---. 2010. Kdo se boji (raznovrstnosti) družin?: sociološki pogled/i na sodobno družinsko življenje. *Socialno delo* 49 (5/6): 341-349.
- Švab, Alenka, in Tjaša Žakelj. 2008. *Ali ukrepi družinske politike vplivajo na rodnost. Končno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za socialno psihologijo.
- Thévenon, Oliver. 2008. Family policies in Europe: available databases and initial comparisons. *Vienna Yearbook of Population Research*, 165-177. Dostopno prek: http://www.planet-austria.at/0xc1aa500d_0x001c9ea5.pdf (22. januar 2011).
- Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2004. Obrat od velikih zgodb k analizi vsakdanjega življenja v javnomnenjskih raziskavah. V *S slovenkami in slovinci na štiri oči: ob 70-letnici sociologa Nika Toša*, ur. Brina Malnar in Ivan Bernik, 215-231. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV, CJMMK.
- *Ustava Republike Slovenije*. 1991. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1>. (1. Julij 2011).

- *Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR)*. Ur. l. RS 69/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200469&stevilka=3093> (1. julij 2011).
- *Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP)*. 2001. Ur. l. RS 97/2001. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200197&stevilka=4794> (3. Julij 2011).
- *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP-C)*. 2008. Ur. l. RS 10/2008. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200810&stevilka=306>. (3. Julij 2011).
- *Zakon o vrtcih (ZVrt-UPB2)*. 2005. Ur. l. RS 100/2005. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2005100&stevilka=4349> (15. avgust 2011).
- Zimmerman, Shirley. 1992. *Family policies and family well-being: the role of political culture*. California: Sage Publications, Inc.